

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра англійської філології і перекладу
імені професора І.В. Корунця

Кваліфікаційна робота магістра з перекладознавства
на тему: «Лінгвальні засоби вербалізації концепту ЕГОЇЗМ у романі Айн Ренд
Atlas Shrugged ‘Атлант розправив плечі’ і способи їх відтворення в
українськомовних перекладах»

Студентки групи МПа 01-20
факультету перекладознавства
освітньо-професійної програми
Перекладознавство: професійно-
орієнтований переклад
(англійська мова і друга іноземна мова)
за спеціальністю 035 Філологія
Гайдаш Катерини Юріївни

Допущена до захисту
« ____ » ____ 2021 року

Завідувач кафедри англійської філології
і перекладу імені професора І. В. Корунця

_____ проф. Ніконова В.Г.
(підпис) (ПІБ)

Науковий керівник:
кандидат філологічних наук,
доцент Голяд Н.І.

Національна шкала _____
Кількість балів: _____
Оцінка: ЄКТС _____

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE

KYIV NATIONAL LINGUISTIC UNIVERSITY

Korunets Department of English Philology and Translation

Master Degree Thesis in Translation Studies

under the title: “Lingual means of the concept of EGOISM verbalization in Ayn Rand’s Novel “Atlas Shrugged” and ways of their rendering in Ukrainian translation”

Group MPa 01-20
School of translation studies
Educational Programme Translation
Studies: Specialized Translation
(English and Second Foreign Language)
Majoring 035 Philology
Kateryna Yu. Haidash

Research supervisor:
N.I. Holiad
Candidate of Philology,
Associate Professor

Київський національний лінгвістичний університет
Кафедра англійської філології і перекладу
імені професора І. В. Корунця

Затверджую:

Завідувач кафедри англійської філології
і перекладу імені професора І.В. Корунця
_____ (підпис)
д.ф.н., проф. Ніконова В.Г.
“10” вересня 2020 р.

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу магістра з перекладознавства

студента(ки) II курсу МПа 01-20 групи факультету перекладознавства КНЛУ
Гайдаш Катерини Юріївни
_____ (ПІБ студента)

спеціальності 035 Філологія, спеціалізації 035.041 Германські мови і літератури (переклад включно), перша – англійська, **освітньо-професійної програми Перекладознавство: професійно-орієнтований переклад (англійська мова і друга іноземна мова)**

Тема роботи Лінгвальні засоби вербалізації концепту ЕГОЇЗМ у романі Айн Ренд Atlas Shrugged ‘Атлант розправив плечі’ і способи їх відтворення в українськомовних перекладах

Науковий керівник кандидат філологічних наук, доцент Голяд Н.І.

Дата видачі завдання “10” вересня 2020 р.

Графік виконання кваліфікаційної роботи магістра з перекладознавства

№ п/п	Найменування частин і план кваліфікаційної роботи	Графік виконання	Підписи студента і керівника
1.	Аналіз наукових першоджерел і складання бібліографії	Жовтень 2020 р.	
2.	Написання теоретичної частини кваліфікаційної роботи (розділ 1)	Листопад 2020 р.	
3.	Добір мовного матеріалу тексту і складання Додатку (100 англійськомовних речень та їх переклад)	Грудень 2020 р.	
4.	Аналіз мовного матеріалу тексту, який досліджується, і написання аналітичної частини кваліфікаційної роботи (розділ 2)	Березень 2021 р.	
5.	Проведення перекладацького аналізу досліджуваного мовного явища і написання практичної частини кваліфікаційної роботи (розділ 3)	Травень 2021 р.	
6.	Написання вступу і висновків дослідження, подання завершеної кваліфікаційної роботи науковому керівнику для попереднього перегляду	Вересень 2021 р.	
7.	Попередній захист кваліфікаційної роботи і подання завершеної кваліфікаційної роботи на кафедру	05 жовтня 2021 р.	
8.	Оформлення документації (відгуки) і підготовка презентації до захисту кваліфікаційної роботи	Жовтень 2021 р.	
9.	Захист кваліфікаційної роботи магістра з перекладознавства	Грудень 2021 р.	

Науковий керівник _____ (підпис)

Студент _____ (підпис)

**ВІДГУК НАУКОВОГО КЕРІВНИКА
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА З ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА**

студента(ки) П курсу групи МПа 01-20 факультету перекладознавства спеціальності 035 Філологія, спеціалізації 035.041 Германські мови і літератури (переклад включно), перша – англійська, освітньо-професійної програми Перекладознавство: професійно-орієнтований переклад (англійська мова і друга іноземна мова)

Гайдаш Катерини Юріївни

(ПІБ студента)

за темою Лінгвальні засоби вербалізації концепту ЕГОЇЗМ у романі Айн Ренд Atlas Shrugged ‘Атлант розправив плечі’ і способи їх відтворення в українськомовних перекладах

Відповідність кваліфікаційної роботи нормативним вимогам (необхідне позначити √ або +)		
1.	Наявність основних структурних компонентів	☐ усі компоненти присутні , ☐ один компонент відсутній ☐ декілька компонентів відсутні
2.	Відповідність оформлення, посилань і списку використаних джерел нормативним вимогам	☐ повна відповідність ☐ незначні помилки в оформленні ☐ оформлення неправильне
3.	Відповідність побудови вступу нормативним вимогам	☐ повна відповідність ☐ відповідність неповна ☐ не відповідає вимогам
4.	Відповідність огляду наукової літератури нормативним вимогам	☐ повна відповідність ☐ відповідність неповна ☐ не відповідає вимогам
5.	Відповідність аналітичної частини дослідження заявленій меті та завданням	☐ повна відповідність ☐ відповідність неповна ☐ не відповідає вимогам
6.	Відповідність практичної частини дослідження нормативним вимогам	☐ повна відповідність ☐ відповідність неповна ☐ не відповідає вимогам
7.	Відповідність висновків результатам теоретичної та практичної складових дослідження	☐ повна відповідність ☐ відповідність неповна ☐ не відповідає вимогам

Особиста думка керівника _____

Кваліфікаційна робота _____ може бути (не може бути)

(ПІБ студента)

рекомендована до захисту

_____ (підпис керівника)

(_____)
(ПІБ керівника)

” ___ ” _____ 2021 року

**РЕЦЕНЗІЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА
З ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА**

студента(ки) **II** курсу групи МПа 01-20 факультету перекладознавства спеціальності 035 Філологія, спеціалізації 035.041 Германські мови і літератури (переклад включно), перша – англійська, **освітньо-професійної програми Перекладознавство: професійно-орієнтований переклад (англійська мова і друга іноземна мова)**

Гайдаш Катерини Юріївни

(ПІБ студента)

за **темою** Лінгвальні засоби вербалізації концепту ЕГОЇЗМ у романі Айн Ренд Atlas Shrugged ‘Атлант розправив плечі’ і способи їх відтворення в українськомовних перекладах

	Критерії	Оцінка в балах
1.	Наявність основних компонентів структури роботи — загалом 10 балів (усі компоненти присутні – 10 , один компонент відсутній – 5 , декілька компонентів відсутні – 0)	
2.	Відповідність оформлення роботи, посилань і списку використаних джерел нормативним вимогам до кваліфікаційної роботи — загалом 10 балів (повна відповідність – 10 , поодинокі огріхи у форматуванні – 8 , незначні помилки в оформленні – 6 , значні помилки в оформленні – 4 , оформлення переважно не відповідає вимогам – 0)	
3.	Відповідність побудови вступу нормативним вимогам — загалом 10 балів (повна відповідність – 10 , поодинокі огріхи стилістичного характеру – 8 , несуттєві помилки у формулюваннях – 6 , суттєві помилки у формулюваннях – 4 , не відповідає вимогам за структурою і змістом – 0)	
4.	Відповідність огляду наукової літератури нормативним вимогам — загалом 10 балів (повна відповідність – 10 , несуттєві помилки у формулюваннях – 8 , недостатня кількість проаналізованих іноземних джерел (мін. 30%) – 6 , відсутній критичний аналіз наукових праць – 4 , не відповідає вимогам за структурою і змістом – 0)	
5.	Відповідність аналітичної частини дослідження заявленій меті та завданням — загалом 10 балів (повна відповідність – 10 , несуттєві огріхи стилістичного характеру – 8 , несуттєві помилки при аналізі фактичного матеріалу – 6 , суттєві помилки при аналізі фактичного матеріалу – 4 , відсутність власного аналізу фактичного матеріалу (100 речень) – 0)	
6.	Відповідність практичної частини дослідження нормативним вимогам — загалом 10 балів (повна відповідність – 10 , несуттєві огріхи стилістичного характеру – 8 , несуттєві помилки при перекладі фактичного матеріалу – 6 , суттєві помилки при перекладі й аналізі фактичного матеріалу – 4 , відсутність перекладацького аналізу фактичного матеріалу (100 речень) – 0)	
7.	Відповідність висновків результатам теоретичної та практичної складових дослідження — загалом 10 балів (повна відповідність – 10 , несуттєві огріхи стилістичного характеру – 8 , неповне висвітлення результатів дослідження – 6 , часткове висвітлення результатів дослідження – 4 , не відповідає результатам дослідження – 0)	

Усього набрано балів: _____

(ПІБ рецензента)

(підпис рецензента)

” ”

_____ 2021 р

ЗМІСТ

ВСТУП	1
РОЗДІЛ 1	
ПОНЯТТЯ КОНЦЕПТУ У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВІ	5
1.1 Поняття концепту у вітчизняних та зарубіжних лінгвістичних працях.....	5
1.1.1 Дискусійна природа дефініції концепту.....	5
1.1.2 Структура концепту	8
1.1.3 Підходи до класифікації концептів.....	10
1.1.4 Концептуалізація та категоризація як головні когнітивні процеси.....	11
1.1.5 Засоби вербалізації концепту	14
1.1.6 Дослідження концепту ЕГОЇЗМ.....	15
1.2 Особливості відтворення концептів у перекладі	16
1.2.1 Поняття концепту в перекладознавчій парадигмі	16
1.2.2 Особливості використання перекладацьких моделей при перекладі лінгвальних засобів вербалізації концепту	20
1.2.3 Переклад лінгвальних засобів реалізації концепту за допомогою перекладацьких трансформацій	22
1.3 Художній дискурс та його специфіка у сучасному мовознавстві.....	26
1.3.1 Місце художнього дискурсу у сучасних лінгвістичних дослідженнях	26
1.3.2 Специфічні ознаки художнього дискурсу	29
1.3.3 Переклад текстів художнього дискурсу як особливий вид перекладацької діяльності.....	33
Висновки до розділу 1	34
РОЗДІЛ 2	
ЗАСОБИ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ ЕГОЇЗМ У РОМАНІ АЙН РЕНД «АТЛАНТ РОЗПРАВИВ ПЛЕЧІ»	37
2.1 Репрезентація концепту ЕГОЇЗМ за допомогою концептуальної метафори	37
2.2 Лексичні засоби вербалізації концепту ЕГОЇЗМ у творі «Атлант розправив плечі».....	48
Висновки до розділу 2	52
РОЗДІЛ 3	
СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ ЛІНГВАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ	

КОНЦЕПТУ ЕГОЇЗМ У РОМАНІ АЙН РЕНД «АТЛАНТ РОЗПРАВИВ ПЛЕЧІ»	54
3.1 Використання еквівалентів при перекладі лінгвальних засобів вербалізації концепту ЕГОЇЗМ	54
3.2 Лексичні трансформації при перекладі лінгвальних засобів вербалізації концепту ЕГОЇЗМ	57
3.3 Граматичні трансформації при перекладі лінгвальних засобів вербалізації концепту ЕГОЇЗМ	68
3.4 Лексико-граматичні трансформації при перекладі лінгвальних засобів вербалізації концепту ЕГОЇЗМ	82
Висновки до розділу 3	86
ВИСНОВКИ.....	89
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	94
СПИСОК ДОВІДКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	102
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ	102
ДОДАТОК.....	103
SUMMARY	122

ВСТУП

Кваліфікаційна робота магістра присвячена дослідженню особливостей мовних засобів вербалізації концепту ЕГОЇЗМ у романі Айн Ренд «Атлант розправив плечі» та способам їхнього відтворення українською мовою.

Актуальність теми. Проблема дослідження концепту, його визначення та опису залишається одним з дискусійних та центральних питань сучасних лінгвістичних студій. Інтерес науковців до вивчення сприйняття загальнокультурних концептів носіями різних лінгвокультур також зумовлює актуальність вивчення англomовних засобів вербалізації концепту ЕГОЇЗМ та способів їхнього перекладу українською мовою на матеріалі художнього дискурсу.

Теоретичним підґрунтям дослідження стали роботи вітчизняних та зарубіжних мовознавців, що досліджували різні аспекти вивчення концепту: А.П. Бабушкіна, О.С. Кубрякової, В.І. Карасіка, Г.Г. Слишкіна, Д.С. Ліхачова, О.О. Селіванової, О.М. Кагановської, В.Г. Ніконової, З.Д. Попової, Й.А. Стерніна, А. Вежбицької, Т.А. ван Дейка, В. Еванса, Дж. Лакоффа, М. Джонсона, Р. Ленекера, Л. Талмі та ін. У процесі перекладацького аналізу ми спиралися на праці С.Є. Максимова, Л.С. Бархударова, В.І. Карабана, В.Н. Комісарова, І.В. Корунця, В.В. Коптілова, О.О. Селіванової, Я.Й. Рецкер та ін.

Метою дослідження є вивчення лінгвальних засобів вербалізації концепту ЕГОЇЗМ в романі Айн Ренд «Атлант розправив плечі» та аналіз і обґрунтування способів їхнього відтворення українською мовою.

Відповідно до поставленої мети робота має такі **завдання**:

- уточнити визначення поняття концепт у вітчизняних та зарубіжних лінгвістичних працях;
- дослідити лінгвістичний та перекладознавчий аспекти дослідження концепту;
- розглянути мовні засоби вербалізації концепту;

- визначити дискурсивні характеристики художніх текстів;
- дослідити лінгвальні засоби вербалізації концепту ЕГОЇЗМ в романі «Атлант розправив плечі»;
- виявити та охарактеризувати концептуальні метафори, що вживаються для відображення концепту ЕГОЇЗМ у романі «Атлант розправив плечі»;
- проаналізувати специфіку відтворення лінгвальних засобів вербалізації концепту ЕГОЇЗМ в україномовному перекладі роману «Атлант розправив плечі»
- описати особливості використання перекладацьких трансформацій для відтворення мовних засобів вербалізації концепту ЕГОЇЗМ українською мовою.

Об'єктом дослідження є концепт ЕГОЇЗМ в романі Айн Ренд «Атлант розправив плечі».

Предмет дослідження – лінгвальні засоби вербалізації концепту ЕГОЇЗМ у романі Айн Ренд «Атлант розправив плечі» та способи їхнього відтворення українською мовою.

Методи дослідження. У кваліфікаційній роботі магістра були використані такі методи дослідження:

- метод суцільної вибірки (для відбору матеріалу практичного дослідження);
- метод концептуального аналізу (для здійснення практичного дослідження концепту ЕГОЇЗМ);
- метод перекладацького аналізу (для виявлення та опису перекладацьких трансформацій, що використовувались при перекладі засобів вербалізації концепту ЕГОЇЗМ);
- метод зіставного та порівняльного аналізу (для зіставлення англійських засобів вербалізації концепту ЕГОЇЗМ з їх відповідниками в українській мові);

– метод кількісних підрахунків (для встановлення кількісного співвідношення засобів вербалізації концепту ЕГОЇЗМ, концептуальних метафор, а також для кількісної репрезентації способів перекладу засобів вербалізації концепту ЕГОЇЗМ).

Наукова новизна одержаних результатів проведеного дослідження полягає в тому, що вперше було проведено комплексний лінгвістичний та перекладацький аналіз англомовних засобів вербалізації концепту ЕГОЇЗМ в художньому дискурсі (а саме в романі Айн Ренд «Атлант розправив плечі»), у ході якого було визначено та описано способи відтворення концептуальних метафор та способи перекладу засобів вербалізації концепту ЕГОЇЗМ.

Практичне значення одержаних результатів. Отримані в процесі дослідження результати слугують внеском до загальної теорії перекладу, когнітивної лінгвістики та лінгвоконцептології, які можуть бути використані при розробці навчальних дисциплін з лінгвокраїнознавства, лексикології, культури мовлення та при викладанні практичного курсу перекладу у вищій школі (розділи «Перекладацький аналіз тексту», «Галузевий переклад», «Теорія та практика перекладу текстів художнього дискурсу»). Також отримані результати можуть слугувати підґрунтям для подальшого вивчення та опису концепту ЕГОЇЗМ та бути використанні для укладення словника літературних концептів.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, трьох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків до всієї роботи, трьох списків використаних джерел, додатку та резюме.

У Вступі визначається актуальність, мета, завдання, методи дослідження, наукова новизна і практичне значення одержаних результатів.

У Розділі 1 висвітлюється теоретична основа дослідження, а саме дефініція, класифікація, структура та особливості вербалізації і перекладу концептів на основі художнього дискурсу.

У Розділі 2 подається аналіз та класифікація лінгвальних засобів вербалізації концепту ЕГОЇЗМ в романі Айн Ренд «Атлант розправив плечі» на основі аналізу 100 фрагментів, поданих в Додатку.

У Розділі 3 визначено, проаналізовано та обґрунтовано використання способів перекладу з англійської на українську мову мовних засобів вербалізації концепту ЕГОЇЗМ на основі 100 фрагментів та їхніх перекладів, поданих в Додатку.

У Висновках узагальнено теоретичні та практичні результати дослідження та окреслено перспективи подальших досліджень з даного питання.

РОЗДІЛ 1

ПОНЯТТЯ КОНЦЕПТУ У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВІ

1.1 Поняття концепту у вітчизняних та зарубіжних лінгвістичних працях

Когнітивна лінгвістика виникла наприкінці 70-х – на початку 80-х років ХХ ст. як окрема галузь лінгвістичної науки, що вивчає мову як засіб отримання, зберігання, трансформації, використання знань з метою концептуалізації та категоризації досвіду дійсності та внутрішнього досвіду [83: 3]. Основними категоріями когнітивної лінгвістики є концепт, концептуалізація, категоризація та концептосфера, що зумовлюють її проблематику [51: 8].

1.1.1 Дискусійна природа дефініції концепту. Використання терміну «концепт» бере свій початок у роботах Аристотеля [88: URL], згодом термін набуває філософського змісту у схолістичній логіці П.Абеяра [60: 409]. Вперше лінгвофілософського напрямку цьому поняттю надав російський філософ С.А. Аскольдов у своїй статті «Концепт і слово», визначивши його, як мисленнєве утворення, що у процесі мислення заміщує невизначену кількість об'єктів одного роду [2: 269]. Однак подальшого вивчення концепту на той час не почалося.

До концепту науковці повернулися у 70-х роках ХХ ст. із зародженням когнітивної лінгвістики загалом та лінгвоконцептології зокрема [76:1]. Інтерес лінгвістів був пов'язаний з необхідністю нового тлумачення терміна «поняття», що розширило традиційне значення як абстракції окремих чуттєвих ознак до всього обсягу інформації про певний об'єкт або явище. Для позначення останнього почав використовуватися термін «концепт» [60: 401].

Оскільки концепт – категорія когнітивна, а отже неспостережна, існує багато можливостей для її тлумачення [51: 9]. Таким чином, визначення терміну «концепт» залишається дискусійним. Загалом сучасні дефініції концепту ґрунтуються на двох основних підходах: лінгвокогнітивному та лінгвокультурному [28: 97].

Когнітивний підхід до визначення концепту розвивали З.Д. Попова і Й.А. Стернін, згідно з якими концепт, як базова одиниця мисленнєвого коду людини, має відносно упорядковану внутрішню структуру, яка є результатом когнітивної діяльності людини та суспільства та несе комплексну інформацію про те чи інше явище чи предмет [52: 24].

Також когнітивного підходу притримувалася О.С. Кубрякова, визначаючи концепт у «Короткому словнику когнітивних термінів» як оперативну змістовну одиницю пам'яті, ментального лексикону, відображеного в людській психіці, яка відображає досвід і знання людини [94: 90]. На основі цієї дефініції О.О. Селіванова витлумачує концепт як інформаційну різноабстрактну структуру свідомості, певним чином організовану одиницю пам'яті, що містить сукупність знань про об'єкт пізнання [60: 410].

Д.С. Лихачов, ґрунтуючись на визначенні С.А. Аскольдова, вказує, що концепт заміщає не слово, а кожне його основне значення, і пропонує вважати концепт «алгебраїчним вираженням значення», яке людина використовує в своєму мовленні та інтерпретує в залежності від досвіду. Згідно з ученим, концепт виникає як результат зіткнення словникового значення слова з власним досвідом людини [36: 150–151].

А.П. Бабушкін відмічав, що концепт – це ментальна репрезентація, яка визначає категоризацію об'єктів та зв'язки між ними [3: 28].

Таким чином, згідно з лінгвокогнітивним підходом, концепт:

- це мисленнєва певним чином структурована одиниця;
- відображає сукупність знань про певний предмет чи явище, отриманих в результаті когнітивної діяльності людини

– «тракується як індивідуальне значення на відміну від колективного, закріпленого в словнику, значення» [28: 97].

Лінгвокультурний підхід до розуміння концепту полягає в тому, що концепт розглядається як базова одиниця культури. Так, Ю.С. Степанов визначав концепт як опис типової ситуації культури [68: 13], «згусток культури» у свідомості людини, за допомогою якого одночасно культура входить до ментального світу людини, і сама людина входить в культуру. Таким чином, концепт не тільки мислиться, а і «переживається» [67: 43].

Згідно з А. Вежбицькою, концепт – це об'єкт ідеального світу, який має ім'я, певний набір семантичних даних та відображає культурно обумовлене уявлення людини про дійсність [12: 23].

Прихильником лінгвокультурного підходу є В.І. Карасік, який з оглядом на це виокремлює лінгвокультурний концепт і визначає його як багатовимірне смислове утворення, в якому виділяються ціннісна, образна і понятійна складові [28: 91]. Згідно з його теорією, концепт перебуває у свідомості людини як ментальне відображення культури і реалізується через мову (мовлення) [27: 76].

Отже, за лінгвокультурним підходом концепт:

– базова ментальна одиниця культури у свідомості людини
– відображає цінності та уявлення певної людини, зумовлені певною культурою [27: 77].

В.І. Карасік стверджує, що лінгвокогнітивний та лінгвокультурний підходи до визначення концепту не є взаємовиключними. Ці підходи різняться за вектором відносно індивіда: лінгвокогнітивний концепт – це напрямок від свідомості індивіда до культури, оскільки концепт у свідомості людини є виходом до культури через концептосферу суспільства, а лінгвокультурний концепт – це напрямок від культури до індивідуальної свідомості, адже концепт як відображення культури – це фіксація суспільного досвіду у свідомості людини [28: 97].

Підхід зарубіжних англomовних науковців до визначання концепту дещо відрізняється від поглядів вітчизняних та російськомовних лінгвістів [71: 175]. Наприклад, В. Еванс розглядає концепт як певну «символічну одиницю», що репрезентує певні інформаційні структури та надає доступ до цих знань за допомогою лексичної реалізації [79: 508; 79: 25].

У сучасних дослідженнях в галузі когнітивної лінгвістики важливою є проблема розмежування концепту і значення. Так, З. Попова і Й. Стернін стверджують, що ці поняття належать до різних сфер: концепт – це одиниця концептосфери у той час, коли значення є одиницею семантичної системи мови: значення – це мовний феномен, концепт – психоментальний. Значення передає певні ознаки, що утворюють концепт, але це завжди лише частина змісту концепту. Для вираження концепту потрібні численні лексичні одиниці, а отже – багато значень [51: 58–59]. О. Кубрякова також наголошує, що концепти слугують посередниками між словами та позалінгвістичною дійсністю, а отже значення слова не зводиться до концептів, що його утворюють [94: 92].

Дослідники виділяють такі ознаки концепту:

- 1) неізолюваність, тобто зв'язок з іншими концептами;
- 2) відкритість або невичерпність змісту;
- 3) цілісність та структурованість;
- 4) динамізм, тобто здатність уточнюватися та змінюватися, поповнюючись новими знаннями;
- 5) наявність в межах організованих за певною ознакою концептосфер [60: 418].

1.1.2 Структура концепту. Дискусійним питанням когнітивної лінгвістики також залишається структура концепту. Більшість дослідників дотримуються думки про польову модель концепту, згідно з якою концепт містить ядро та периферію [60: 417]. З.Д. Попова і Й.А. Стернін ототожнюють

понятійно-інформаційне ядро з певним чуттєвим образом, який кодує концепт в одиницю універсального предметного коду [50: 75]. Також вчені наголошують, що наявність образу в структурі концепту підтверджується прототипною семантикою, згідно з якою прототипи, за Д. Лакоффом, – це чіткі, яскраві образи, що представляють концепти в цілому і на основі яких відбувається категоризація знань [50: 76]. Згідно з Е. Рош, прототип – одиниця, яка найбільшою мірою виявляє властивості, спільні з іншими одиницями даної групи, що найбільш повно реалізує ці властивості [90: 316].

Периферія концепту за Й. Стерніном включає в себе інформаційний зміст та інтерпретаційне поле. Інформаційний зміст концепту – це мінімум когнітивних ознак, що визначають основні, відмінні риси предмета або явища, що концептуалізується [50: 77]. Інтерпретаційне поле концепту включає когнітивні ознаки, які в тому чи іншому аспекті інтерпретують основний інформаційний зміст концепту. Інформаційне поле неоднорідне, в ньому можна виділити оціночну, енциклопедичну, утилітарну, регулятивну, соціально-культурну та пареміологічну зони [50: 78–79].

М.М. Болдирев визначає ядро концепту як конкретно-образні характеристики, які є результатом чуттєвого пізнання дійсності. Периферією є абстрактні характеристики концепту, що мають індивідуальний характер і пов'язані з формуванням концепту у кожної окремої людини [8: 29–30].

Також лінгвісти розглядають структуру концепту у вигляді рівнів або шарів, наприклад, предметно-чуттєвого, образно-асоціативного та смислового [45: 234]. Ю. Степанов виокремлював такі шари у структурі концепту, наголошуючи на його мінливій природі:

1) етимологічний шар – внутрішня форма, яка не використовується носіями певної мови. Однак без цього рівня концепту не існує, оскільки він є основою для нашарування інших рівнів;

2) активний шар – актуальні сучасні асоціації та оцінки. На цьому рівні концепт існує для усіх носіїв мови;

3) історичний шар – «пасивні ознаки» змісту концепту, рівень на якому концепт актуальний лише для певної соціальної групи носіїв мови [67: 44-46].

Деякі дослідники в рамках польової моделі концепту вирізняють різні ціннісні шари: етнопсихологічний, лінгвокультурологічний, соціодискурсивний [54: 27–29].

В.І.Карасік розрізняє в структурі концепту образно-перцептивну, понятійну (інформаційно-фактуальний шар) і ціннісну складові (оцінка і поведінкові норми) [28: 105].

Також деякі науковці пропонують альтернативну точку зору, згідно з якою структура концепту не є чіткою, концептуальні шари не мають чітких меж та жорсткої послідовності, їхнє розташування зумовлюється умовами формування концепту [53: 11].

1.1.3 Підходи до класифікації концептів. Дослідження лінгвоконцептологів пропонують декілька підходів до класифікації концептів відповідно до параметрів класифікації. Наприклад, за характером концептуалізованої інформації розрізняють такі типи концептів:

- 1) уявлення – узагальнені чуттєво-наочні образи предметів або явищ;
- 2) схема – концепт, представлений певною узагальненою просторово-графічною або контурною схемою. Схема – це проміжний тип концепту між уявленнями і поняттям, певний етап розвитку абстракції;
- 3) поняття – концепт, який складається з найбільш загальних ознак предмета або явища, що є результат їх раціонального відображення і осмислення;
- 4) фрейми – багатокомпонентний концепт, деяка сукупність стандартних знань про предмет або явище;
- 5) сценарій (скрипт) – послідовність кількох епізодів у часі; фактично це фрейм, що розгортаються в часі і просторі як послідовність окремих етапів;

б) гештальт – комплексна, цілісна функціональна мисленнєва структура, що впорядковує різноманіття окремих явищ у свідомості. [51: 72–74].

За об'єктом концептуалізації виокремлюються такі концепти: антропоконцепти (особи), натурфакти (природні об'єкти та явища), артефакти (реалії, створені людиною), культурні (духовні та матеріальні цінності, притаманні певному етносу), ідеологічні (поняття, що займають важливе місце в суспільстві та менталітеті), емоційні концепти (почуття та емоції) та концепти-архетипи (культурні первісні образи, що містяться в колективному несвідомому) [60: 418; 41: 7].

С.А. Аскольдов поділяв концепти на пізнавальні (в науці) та художні (в мистецтві), при цьому художні концепти індивідуальні, асоціативні та динамічні [2: 270–275]. І хоча у сучасній когнітивній поетиці на основі визначення художнього концепту розробляється поняття текстового концепту, що визначається як «кодоване мовленнєво-розумове утворення змістового плану, яке зумовлюється багатосмисловою напруженістю художнього тексту, характеризується надкатегорійністю й імплікує сукупність ознакових рис художнього твору» [24: 39] та «характеризує авторський вибір концептуальних пріоритетів і формує індивідуально-авторську картину світу в художньому творі, яка визначається естетичними домінантами письменника» [46: 170], В.Г. Ніконова відмічає, що термін «текстовий концепт» може вживатись стосовно концептів у текстах будь-якого функціонального стилю, тому доцільним є використання терміну С. Аскольдова для позначення концептів, що реалізуються саме у художніх текстах [45: 110].

1.1.4 Концептуалізація та категоризація як головні когнітивні процеси. Найважливішим когнітивним процесом є концептуалізація, яка сприяє формуванню концептів шляхом фіксації концепту за мовним знаком [84: 303] та полягає в осмисленні інформації, що надходить до людини, приводить до утворення концептів, концептуальних структур і всієї концептуальної

системи в мозку людини [94: 93]. Переважна частина цих концептів закріплюється в мові значеннями конкретних слів, таким чином забезпечуючи зберігання отриманих знань і їх передачу від людини до людини [8: 22].

Процес концептуалізації, як різновид класифікаційної діяльності, тісно пов'язаний з процесом категоризації, водночас вони відрізняються кінцевим результатом та метою діяльності [94: 93]. Під категоризацією розуміють переважно автоматичний та підсвідомий процес осмислення об'єктів і явищ реального світу в рамках узагальнених понять – категорій [50: 89; 84: 6]. Таким чином концептуалізація спрямована на виділення деяких ідеальних змістових одиниць людського досвіду, а категоризація – на об'єднання цих одиниць у класифікацію за принципом руху від конкретного до загального [60: 405].

Результатом процесу концептуалізації є формування концептуальної системи – системи концептів у свідомості людини або колективній свідомості етносу, що відтворює уявлення про дійсність і результати внутрішнього рефлексивного досвіду, отриманих в мовній і невербальній формі у вигляді структурованих й упорядкованих знань [60: 405]

У межах концептуальної системи представники когнітивної семантики виокремлюють концептуальні сфери або домени, які репрезентують певну предметну галузь [60: 406]. Концепти впорядковуються в єдину концептосферу за допомогою когнітивних класифікаційних ознак, параметру категоризації, що є загальним для групи концептів. Формування таких ознак є результатом категоризації [50: 89–90]. Р. Ленекер виділяє два типи доменів: базові домени та абстрактні домени. Базові домени формують примітивне репрезентативне поле, яке необхідне для утворення будь-якого концепту та включають концепти, пов'язані з тілесним досвідом людини (наприклад, ПРОСТІР, КОЛІР, ЗАПАХ тощо). Усі інші різні за організацією домени відносяться до абстрактних [87: 148–150].

Значну роль в категоризації концептів відіграє когнітивна (концептуальна) метафора [51: 8–9].

Теорія концептуальної метафори була розроблена в працях Дж. Лакоффа і М. Джонсона. Концептуальна метафора – це перенос інформації з однієї області знання (область-донор) в іншу (область-реципієнт), при чому цьому джерело містить знання про об'єкт, що використовується для позначення іншого об'єкта, а метою є знання про об'єкти, що позначаються [54: 26].

Для формування метафори базовими є такі здібності: виявити подібність між двома структурами та встановити відповідність між гранями різних структур або елементів у різних областях [86: 291].

Дж. Лакофф і М. Джонсон пропонують таку класифікацію концептуальних метафор:

1) структурні метафори – один концепт метафорично структурується з точки зору іншого;

2) орієнтаційні метафори – створюють систему концептів по відношенню один до одного через просторову орієнтацію [85: 15];

3) онтологічні метафори – категоризують досвід як певну істоту чи субстанцію [85: 26].

Як явище природної мови, що охоплює всі сфери людського досвіду, концептуальна метафора виконує наступні когнітивні та комунікативні функції:

1) сприяє становленню формуванню та поясненню концепту в людській свідомості (когнітивна функція);

2) забезпечує актуалізацію вже наявного концепту і вербалізацію його певних сторін у мовленнєво-мислиннєвому процесі (комунікативна функція) [73: 225].

Сьогодні актуальною стає «теорія концептуального злиття» або концептуальної інтеграції, яка полягає в тому, що виникненні метафори супроводжуються одночасною активацією різних областей мозку, які відповідають за наочні і абстрактні образи, і при цьому актуалізуються,

принаймні, два фрейми, складові структурні елементи яких можуть не мати нічого спільного[81: 133–135].

Відповідно до цієї теорії механізм утворення метафоричного деривату може бути описаний у декілька етапів. Першим етапом є сприйняття людиною об'єкту або явища, другим – активація мовними формами процесу пошуку образу та фреймів, що асоціюються з ним. Третім етапом постає переміщення змісту метафоризованого фрейму у вже існуючий фрейм, і останній етап – це інтерпретація фрейму з урахування вже наявного досвіду [85: 179].

1.1.5 Засоби вербалізації концепту. Одним з основних інструментів пізнання, концептуалізації і категоризації навколишнього світу є мова, яка забезпечує доступ до всіх концептів, незалежно від того, яким способом вони сформовані: на основі чуттєвого досвіду, предметної або розумової діяльності, залишаючись лише одним з можливих способів формування концептів у свідомості людини. Сама по собі мова не потрібна для існування концептів, але необхідна для обміну ними в процесі спілкування. Для цього концепти потрібно вербалізувати, тобто виразити за допомогою мовних засобів [8: 27–28].

Згідно з В. Евансом лексична репрезентація складається з двох компонентів:

- 1) символічні одиниці, тобто лінгвістичні знання, доступні мовцю;
- 2) когнітивні моделі, тобто знання, про те, як ці символічні одиниці взаємодіють з позалінгвістичними знаннями у концептосфері [78: 54].

Концепти можуть бути стійкими – мати закріплені за ними мовні засоби вербалізації, актуальні для мислення і спілкування, та регулярно реалізовуватись, і нестійкими, такими, що не мають закріплених за ними засобів репрезентації. Такі концепти є нестабільними, особистісними, тому рідко або практично не вербалізуються. Концепти, що не мають системних мовних засобів вираження, обслуговують сферу індивідуального мислення, і тому не завжди призначені для обговорення [51: 39].

Одне і те ж слово може в різних комунікативних умовах репрезентувати, різні ознаки концепту і навіть різні концепти – залежно від комунікативних потреб мовця і смислової структури слова, його семантичних можливостей [51: 38].

У мові концепт вербалізується такими засобами:

- 1) прямими номінаціями (лексемами в прямому значенні);
- 2) непрямими, образними номінаціями (лексемами в переносному значенні);
- 3) синонімічними засобами мови, в тому числі евфемізмами;
- 4) одиницями різних частин мови, утворені від основних лексичних засобів вербалізації концепту (однокореневі слова);
- 5) стійкими словосполученнями;
- 6) фразеологічними одиницями, пареміями (прислів'ями, приказками);
- 7) афоризмами, що розкривають різні сторони концепту;
- 8) вільними словосполученнями;
- 9) суб'єктивними дефініціями;
- 10) текстом чи сукупністю текстів (при необхідності пояснення або обговорення змісту складних, абстрактних або індивідуально-авторських концептів) [51: 38].

При цьому концепт виступає як вихідна база для виділення сукупності мовних засобів, що знаходяться з концептом у відносинах вербалізації [51: 94].

Крім того для позначення концептів, для їх точнішого зображення, використовуються концептуальні метафори [37: 54].

1.1.6 Дослідження концепту ЕГОЇЗМ. Концепт ЕГОЇЗМ визначається як життєва позиція індивіда, відповідно до якої задоволення людиною особистого інтересу розглядається в якості вищого блага [1: URL]. Таким чином, концепт ЕГОЇЗМ виражає цінності, властиві будь-якій культурі, а отже є морально-

етичним концептом, тому характеризує мовну особистість та відповідну їй мовну картину світу [11: 15].

Текстовий концепт ЕГОЇЗМ утворює широкий простір концептуальних шарів, кожен з яких має свої концептуальні ознаки, що утворюють самостійні «відгалуження» від ядра концепту [21: 69]. Дослідники визначають такі концептуальні шари концепту ЕГОЇЗМ:

- 1) концептуальний шар «жадібність»;
- 2) концептуальний шар «жорстокість»;
- 3) концептуальний шар «себелюбство»;
- 4) концептуальний шар «власництво»;
- 5) концептуальний шар «індивідуалізм» [21: 70].

Виявлення концептуальних ознак таких шарів є основою дослідження концептуальних метафор концепту ЕГОЇЗМ [58: 63]. Концептуальні метафори забезпечують зв'язки між різними шарами і рівнями концепту [64: 157].

Основними засобами вербалізації концепту ЕГОЇЗМ є лексема «егоїзм» та її синоніми та деривати («егоїст», «егоїстичний», «себелюбство»), лексемами «жадібність», «марнославноість», «жорстокість» та їх дериватами та синонімічними словосполученнями [21: 70].

1.2 Особливості відтворення концептів у перекладі

1.2.1 Поняття концепту в перекладознавчій парадигмі. Переклад – це процес передачі змісту тексту оригіналу мовою перекладу із збереженням авторської інтенції [89: 5; 34: 10], однак цей процес не зводиться до механічної заміни лексичних одиниць однієї мови одиницями іншої. Діяльність перекладача залежить від культурних систем обох мов [80: 51], оскільки в результаті перекладу як процесу міжкультурної комунікації на основі аналізу та трансформації тексту оригіналу створюється текст мовою перекладу, що заміщує текст оригіналу в культурі мови перекладу [40: 30]. Отже, головною

функцією перекладу можна визначити сприяння становленню і розвитку міжлітературних і міжкультурних комунікацій [20: 42].

Найскладнішим видом перекладу перекладознавці вважають художній переклад [44: 11], оскільки крім міжкультурної комунікації передбачає відтворення образів, почуттів та думок автора художнього твору [32: 3]. Разом з цим художній переклад носієм екстралінгвальної інформації – культурного досвіду та знань носіїв мови оригіналу, для адекватного сприйняття яких недостатньо перекладу мовних одиниць [19: 136]. Проблему відтворення мовних та концептуальних картин світу у перекладі вивчає когнітивне перекладознавство [19: 134], в рамках якого головним завданням перекладача є «правильне розуміння когнітивного простору» автора художнього твору [20: 43]. Адекватність художнього перекладу, згідно з когнітивним підходом, полягає у точній передачі змісту оригіналу, авторської інтенції та культурних ідейно-естетичних особливостей художнього тексту. Одним із чинників адекватного перекладу художнього твору є відтворення концептів, закладених автором [20: 43–45]. Перш ніж розпочати переклад художнього тексту, перекладач має дослідити культурні концепти, притаманні носіям мови оригіналу для того, щоб виявити особливості мовної картини світу та визначити стратегії перекладу лінгвальних засобів вербалізації цих концептів [19: 136].

У рамках художнього перекладу науковці розглядають саме художній концепт, що «формує індивідуально-авторську картину світу» [46: 170] та поєднує у собі поняття, уявлення, почуття та емоції [2: 275]. Тому адекватний переклад забезпечують розуміння і інтерпретація концепту та повноцінна формальна та стилістична відповідність мовних засобів його репрезентації на усіх структурних рівнях мови [18: 26; 55: 64].

Однією з проблем відтворення концепту у перекладі є можливі відмінності між когнітивними процесами – концептуалізацією та категоризацією – автора тексту оригіналу та перекладача, що зумовлюються культурними особливостями. Після прочитання вихідного тексту у свідомості

перекладача концептуалізуються та категоризуються нові уявлення, поняття, образи. Лише після їхнього завершення перекладач може відтворити засоби вербалізації концепту з однієї соціокультурної площини в іншу, спираючись на особистий та колективний культурний досвід [18: 46; 19: 135]. Таким чином, текст перекладу є результатом пересприйняття, в процесі якого перекладач є посередником, який найточніше зближає дві культури і дві мови. Свідченням правильного розуміння та інтерпретації концепту вважається збереження логічних зв'язків, за допомогою яких вербалізується концепт [18: 45-46].

Не менш важливою для перекладу є структура концепту [19: 136]. Згідно з польовою моделлю, концепт складається з ядра (понятійно-чуттєвого образу) та периферії, що у свою чергу включає в себе інформаційний зміст (мінімум основних когнітивних ознак предмету або явища, що концептуалізується) та інтерпретаційне поле, що містить когнітивні ознаки, що інтерпретують основний інформаційний зміст концепту у певних аспектах [50: 78-79]. Інтерпретаційне поле неоднорідна та слабо структуроване, однак його адекватне відтворення є не менш важливе для розуміння мовної картини світу твору [19: 136].

В. Карасік виділяє три основних складові концепту: понятійну, образну та ціннісну:

- понятійна складова – мовна реалізація концепту, його визначення опис, характеристики відносно інших концептів;
- образна складова – зорові, слухові, тактичні, смакові тощо характеристики, що відображаються у пам'яті та свідомості людини;
- ціннісна складова – важливість концепту для особистості та колективу, етносу [28: 107].

У перекладі важливим є точне та максимально повне відтворення усіх складових концепту для того, щоб уникнути деформації мовної та когнітивної картин світу тексту оригіналу [19: 136].

Отже, очевидним є те, що головною проблемою перекладача є відсутність або наявність відповідників при відтворенні концепту в культурі мови перекладу. Тому можна говорити про три основні моделі трансляції концептів: повна еквівалентність, часткова еквівалентність та безеквівалентність (лакунарне відтворення) [65: 154].

Повна еквівалентність передбачає загальний зміст концепту в обох лінгвокультурах. Це стає можливим, коли концепт є універсальним та загальнокультурним і має чіткі та однозначні вербалізатори в мові перекладу. Такі концепти не становлять труднощів у процесі перекладу, доки діють у межах загальнокультурних уявлень. Однак у разі набуття таким концептом певної специфічної національної конотації, адекватне відтворення концепту засобами мови перекладу вимагає додаткової уваги перекладача [65: 154].

Часткова еквівалентність – це найбільш поширений спосіб перекладу концепту з однієї лінгвокультури в іншу. Ця модель полягає в тому, що у мові перекладу засоби вербалізації концепту лише частково передають зміст концепту. Така асиметрія пояснюється тим, що навіть у близьких лінгвокультурах не завжди збігається обсяг значення слів [65: 154–155]. При цьому спостерігається проблема або часткової відсутності, або наявності декількох відповідників у мові перекладу [65: 158].

Безеквівалентна модель відтворення концепту виникає у разі відсутності у лінгвокультурі оригіналу відповідних засобів, тобто при наявності лакун [65: 159]. Науковці виділяють немотивовані та мотивовані лакуни. Немотивована лакуна – це відсутність лексичної одиниці, що позначає поняття чи концепт, що існує в лінгвокультурі [50: 56]. Такі лакуни об'єктивуються на синтаксичному рівні (компенсуються) у разі комунікативної необхідності [10: 104]. Мотивована лакуна – це відсутність лексичної одиниці в мові перекладу за її присутності у вихідній мові через відсутність у лінгвокультурі перекладу поняття чи концепту, яке вона позначає [50: 56]. Через відсутність таких концептів найкращим способом їхнього відтворення мовою перекладу є

описовий чи дескриптивний метод. Перекладач декодує інформацію, отриману з вербального коду, у когнітивні структури та співвідносить її з когнітивною базою культури перекладу [65: 160].

Отже, спосіб передачі мовних засобів вербалізації концепту з однієї лінгвокультури в іншу повністю залежить від ступеню універсальності концепту [65: 160].

1.2.2 Особливості використання перекладацьких моделей при перекладі лінгвальних засобів вербалізації концепту. На сучасному етапі розвитку теорії перекладу важливим є сам процес перекладу, дії перекладача під час аналізу тексту оригіналу та створення тексту мовою перекладу [42: 281]. Сукупність дій перекладача, які він виконує при перекладі всього тексту оригіналу або його частини називають моделлю перекладу [31: 248]. Переклад мовних засобів репрезентації концепту в художньому тексті вимагає від перекладача використання класичних та сучасних теоретичних перекладацьких моделей [18: 26]. Найпоширенішими моделями перекладу вважаються ситуативно-денотативна, трансформаційна, семантична та комунікативні моделі [42: 281].

Ситуативно-денотативна модель перекладу, запропонована І. Ревзіном та В. Розенцвейгом, полягає у тому, що перекладач звертається до дійсності для пошуку необхідного відповідника [30: 3; 56: 60]. Згідно з моделлю, будь-яка ситуація може бути описана засобами будь-якої мови, навіть якщо у мові відсутні лексичні одиниці на позначення певних явищ дійсності [42: 281]. Перекладач сприймає зміст оригіналу, співвідносить ситуацію з дійсністю та інтерпретує її засобами мови перекладу. Тому такий процес називають інтерпретацією [56: 57].

Трансформаційна модель перекладу встановлює відповідності між синтаксичними структурами оригіналу та перекладу; часто цю модель доповнює семантична модель перекладу [42: 281]. В. Комісаров розглядає ці

моделі в єдності, згідно з якою процес перекладу – це сукупність перетворень, що здійснює перекладач для досягнення еквівалентності [31: 164]. Модель передбачає спрощення синтаксичних структур в межах мови оригіналу до простих «ядерних» структур, а слів – до набору сем, оскільки вважається, що в різних мовах елементарні структури досить близькі, а отже їх легко замінити в процесі перекладу [31: 164–165]. Трансформаційно-семантична модель перекладу визначає різні типи перекладацьких трансформації і відображає залежність засобів мови перекладу від одиниць мови оригіналу [31: 168; 42: 281].

Серед комунікативних моделей перекладу можна виокремити такі: трьохфазову модель О. Каде, модель З. Львовської, модель А. Швейцера та модель А. Поповича [42: 282], які розглядають переклад як процес двомовної комунікації. О. Чердиченко підсумовує, що «між текстами оригіналу і перекладу встановлюються складні взаємозв'язки, опосередковані комунікативним ланцюгом, який складається з блоків автора оригіналу, перекладача та одержувача перекладу» [74: 164].

1) Блок автора – це позамовна дійсність тексту оригіналу та культурна традиція, до якої належить автор, що впливають на стилістику тексту оригіналу.

2) Блок перекладача передбачає сприйняття тексту оригіналу, його перекодування та редагування тексту перекладу для збереження стилістики тексту та забезпечення його сприйняття отримувачем.

3) Блок одержувача – це реалізація кінцевої мети перекладу як процесу комунікації. Одержувач, індивідуальний чи колективний, має власну культуру, мову та перебуває у певних соціокультурних умовах. Задача перекладача – враховуючи ці аспекти, адаптувати текст так, щоб з одного боку зробити його прийнятним для реципієнта як носія певної мови та культури, а з іншого – зберегти жанрово-стилістичну цілісність та зміст твору [74: 164–165].

Комунікативні моделі перекладу відповідають актуальним дослідженням перекладознавців, оскільки не лише розглядають перекладача як посередника, а

й враховують інші аспекти: культурний, соціальний, прагматичний тощо [42: 283], що особливо важливо для перекладу мовних засобів вербалізації концептів.

Тому можна зробити висновок, що найбільш оптимальною для відтворення засобів репрезентації концепту є комунікативна модель перекладу, оскільки за цією моделлю, перекладач зберігає і відтворює екстралінгвальні аспекти тексту оригіналу. Однак в процесі перекладу повинні використовуватись усі практичні напрацювання в рамках традиційних теорій [18: 43]. Тому комунікативні моделі перекладу не заперечують і не відкидають використання різних типів перекладацьких трансформацій для забезпечення збереження комунікативної функції тексту [74: 165].

1.2.3 Переклад лінгвальних засобів реалізації концепту за допомогою перекладацьких трансформацій. Загальна та національна специфіка мов та культур, що взаємодіють у процесі перекладу, спричиняють асиметрію в перекладі. Дослідники визначають такі головні чинники асиметрії в перекладі: система мови оригіналу та мови перекладу, норма мови, норма перекладу, літературна традиція та національний колорит обох культур, розбіжності в концептосферах культури оригіналу та перекладу, первинна та вторинна комунікативна ситуація [18: 35–36]. Для збереження основної та необхідної фонові інформації і стилєвих та прагматичних функції тексту оригіналу, у тому числі для передачі концептуальної та мовної картини культури оригіналу, а отже для досягнення адекватності перекладу використовуються перетворення мовних структур та смислів засобами мови перекладу – перекладацькі трансформації [18: 36; 95: 545].

У сучасному перекладознавстві існує декілька підходів до класифікації перекладацьких трансформацій. Наприклад, Л. Бархударов зводить усі трансформації до чотирьох типів: перестановка, заміна (граматична, лексична, антонімічний переклад, компенсація), додавання та опущення, підкреслюючи

умовність такого поділу [5: 190]. Я. Рецкер поділяв перекладацькі трансформації на лексичні та граматичні. До перших відносяться диференціація, конкретизація, генералізація, смисловий розвиток, антонімічний переклад, цілісне перетворення та компенсація втрат в перекладі, останні поділяються на повні та часткові [57: 45–84].

Найбільш повну класифікацію перекладацьких трансформацій пропонують С.Є. Максимов та О.О. Селіванова, виокремлюючи лексичні, граматичні та лексико-граматичні трансформації [38: 128–132; 95: 545].

Лексичні перекладацькі трансформації поділяються на формальні лексичні та лексико-семантичні трансформації. Формальні лексичні трансформації полягають у заміні формальних компонентів при перекладі зі збереженням змісту. До них належать:

1) практична (умовно-звукова) транскрипція – приблизне відтворення звукової форми слова мови оригіналу графічними засобами мови перекладу;

2) транслітерація – відтворення графічної форми слова мови оригіналу графічними засобами мови перекладу;

3) калькування – дослівний переклад фрази або переклад основ складного слова засобами мови перекладу. Розрізняють семантичне та структурне (зі збереженням структури мови оригіналу) калькування [35: 44–46];

4) традиційне фонетично-графічне відтворення, переважно онімів та топонімів [38: 128].

При використанні цих трансформацій у процесі перекладу необхідно уникати так званих «хибних друзів перекладача», що мають схожу орфографічну форму в обох мовах, але різняться у значеннях та сфері вжитку [35: 50]. Наслідками використання «хибних друзів перекладача» можуть бути не виправдане семантичне калькування, порушення лексичної валентності, стилістична невідповідність еквівалентів та зміна значення слова перекладу [25: 150].

Процес лексико-семантичних трансформацій полягає у логічній заміні лексичної одиниці оригіналу словом або фразою з іншою внутрішньою формою, що актуалізує значення слова мови-джерела [57: 45]. Серед них виділяють диференціацію, конкретизацію, генералізацію та модуляцію (смісловий розвиток) [95: 545]. Диференціація використовується при перекладі слів мови оригіналу з широкою семантикою, які не мають повного відповідника в мові перекладу, або словникові відповідники не покривають всіх значень слова оригіналу. Часто диференціація супроводжується конкретизацією, однак може використовуватися самостійно, якщо необхідно передати широке абстрактне значення без уточнення [57: 47].

Трансформація конкретизації близька до диференціації та неможлива без неї [57: 48]. Її використання полягає в уточненні загального значення слова мови-оригіналу за допомогою слова вихідної мови з вузьким значенням, що спричиняється граматичними чи стилістичними відмінностями [5: 210]. Використання цієї трансформації поширена в перекладі з англійської на українську та пов'язане з тим, що українська мова характеризується більшою конкретністю [57: 48]. Генералізація – це трансформація, повністю протилежна диференціації та конкретизації, оскільки полягає у заміні слова з конкретним значенням більш загальним поняттям у перекладі [57: 50].

Модуляція чи смісловий розвиток полягає в заміні словникового відповідника контекстуальним, який пов'язаний з ним логічно, на основі метафоричних або метонімічних зв'язків. Така заміна найчастіше використовується, коли це єдиний спосіб якомога точніше передати значення тексту оригіналу, що зумовлюється структурними або стилістичними особливостями обох мов [57: 51–52].

Граматичні трансформації передбачають перетворення структури речення в процесі перекладу згідно з нормами мови перекладу і включають такі трансформації: транспозиція, граматична заміна, додавання, опущення та нульова трансформація [57: 54].

Трансформація транспозиції полягає у зміні порядку слів у словосполученнях та реченнях, спричинена структурними або стилістичними відмінностями в мові оригіналу та мові перекладу, наприклад відмінностями в актуальному членуванні речень [5: 191].

Трансформація граматичної заміни передбачає заміну граматичної одиниці в мові перекладу [5:194]. Це може бути форма слова або частина мови, така трансформація називається морфологічною заміною, або це заміна синтаксичної функції або синтаксичної структури, тоді така трансформація називається синтаксичною заміною [38: 130]. Такі заміни зумовлюються структурними та лексичними відмінностями мови оригіналу та мови перекладу, а саме або відсутністю відповідної частини мови, або необхідністю змінити структуру речення згідно з нормами мови перекладу [5:194–198].

Трансформація додавання передбачає відповідно додавання лексичних одиниць в тексті перекладу. Причиною такого додавання може бути так звана «формальна невираженість» семантичних компонентів словосполучень в мові оригіналу, тобто в процесі використання цієї трансформації відновлюються «доречні слова», що присутні в глибинній структурі речення, але опускаються в поверхневій [5: 221]. Трансформація опущення прямо протилежна за суттю до додавання та полягає в опущенні при перекладі лексичних одиниць, що є «семантично надлишковими» у тексті перекладу, тобто виражене ними значення можна вилучити з контексту без їхнього використання. Такими «семантично надлишковими» лексичними одиницями є властиві для англійської мови парні синоніми, зазвичай пара близьких за значенням прикметників, один з яких може бути опущеним при перекладі без втрати змісту речення [5: 226–227].

Нульова трансформація не передбачає замін: синтаксична структура оригіналу дослівно відтворюється аналогічною структурою мови перекладу, за умови що в мові перекладу існує подібна структура [38: 130].

Лексико-граматичні трансформації використовуються, коли лексичні зміни викликані необхідністю адаптувати значення до граматичних особливостей цільової культури [38: 130]. Вони включають антонімічний переклад, цілісне перетворення, компенсацію та описовий переклад [95: 545]. Антонімічний переклад, або точніше формальна негативізація, полягає не в зміні змісту речення на протилежний, а заміну структурних одиниць на протилежні за значенням, однак зі збереженням змісту всього речення [57: 54].

Цілісне перетворення повністю змінює внутрішню форму будь-якого сегмента тексту таким чином, що видимий зв'язок між внутрішньою формою мови оригіналу та одиницями мови перекладу більше не простежується, однак логічні та смислові відносини не зникають. Найчастіше така трансформація використовується для перекладу сталих виразів та розмовних фраз [57: 60].

Компенсація – це заміна елемента мови оригіналу формально іншим елементом мови оригіналу відповідно до загального контексту, якщо такий елемент неможливо перекласти через стилістичні чи семантичні відмінності мов [38: 131; 57: 64]. Описовий переклад передбачає відтворення лексичної одиниці мови оригіналу за допомогою фрази або речення з її поясненням мовою перекладу. Також описовий спосіб використовується тоді, коли більш економічний спосіб перекладу ще не знайдено, зокрема, на етапі початкового найменування поняття [35: 55].

Також науковці розрізняють перекладацькі деформації – перетворення, які, на відміну від трансформацій, пов'язані з певними перекладацькими втратами і ґрунтуються на перекладацьких концепціях, що відрізняє їх від перекладацьких помилок [95: 545].

1.3 Художній дискурс та його специфіка у сучасному мовознавстві

1.3.1 Місце художнього дискурсу у сучасних лінгвістичних дослідженнях. Дискурс – одна із найскладніших наукових концепцій, що

поєднує в собі лінгвістичний та позалінгвістичний компоненти, які однаково необхідні для розуміння та перекладу тексту [29: 148]. Через його міждисциплінарну природу та різні підходи до його вивчення у сучасній лінгвістиці на існує загальноприйнятого визначення поняття «дискурс».

Поняття "дискурс" було введено З. Гаррісом, автором дистрибутивного методу, який у 1950-х роках використовував це поняття для дистрибутивного аналізу не лише окремих речень, а й текстів, розглядаючи їх у контексті супутньої соціокультурної ситуації [75: 87]. Д. Шиффрін визначає дискурс як усе, що існує «поза реченням» [93: 1]. Т. ван Дейк розглядав дискурс як комунікативну подію або комунікативний акт. Оскільки він не обмежується рамками висловлювання (тексту чи діалогу), а включає мовця, слухача, їхні особистісні та соціальні характеристики, інші аспекти ситуації [22: 122].

О.О. Селіванова надає чотири визначення дискурсу:

- 1) зв'язний текст у контексті різних супутніх чинників (онтологічних, соціальних, культурних, психологічних);
- 2) замкнена комунікативна ситуація, яка включає її учасників та текст як знаковий посередник та обумовлена різними факторами (соціальними, культурними, етнічними тощо);
- 3) стиль мовного спілкування;
- 4) зразок мовленнєвої поведінки в певному соціальному середовищі, що має специфічні мовні засоби [95: 120–121].

У рамках цієї роботи використовується таке визначення дискурсу, запропоноване С. Максимовим: дискурс – складне комунікативне явище, яке включає, крім самого тексту, інші фактори взаємодії, такі як спільні знання, комунікативна мета, когнітивні системи учасників, їхня культурна компетентність, тобто все, що необхідно для успішного створення, аналізу, розуміння та перекладу тексту [38: 9].

З точки зору соціолінгвістики, існує два основних типи дискурсу: персональний (особистісно-орієнтований) та інституційний дискурс. У

першому випадку мовець виступає як особистість, у другому – як представник певного соціального інституту [26: 6]. До інституційних дискурсів належать політичний, дипломатичний, адміністративний, юридичний, військовий, педагогічний, релігійний, містичний, медичний, діловий, рекламний, спортивний, науковий, сценічний та масово-інформаційний дискурси. Однак такий поділ є приблизним через мінливу природу самих інституцій [26: 11].

В. Карасік виокремлює два основних типи особистісно-орієнтованого дискурсу: побутовий та буттєвий. У випадку побутового дискурсу йдеться про розмовну форму мовлення, діалогічне спілкування для задоволення практичних потреб та вирішення побутових проблем мовця. Буттєвий дискурс розкриває внутрішній світ мовця; мовлення має монологічний характер, наповнене сенсом та використовує різні форми літературної мови. До буттєвого дискурсу належать твори художньої літератури та філософські і психологічні інтроспективні тексти [28: 240].

Через міждисциплінарну природу поняття не існує загальноприйнятого визначення художнього дискурсу. Однак більшість вчених погоджуються, що художній дискурс – це соціокультурна взаємодія між автором (письменником) та читачем, що, окрім тексту художнього тексту, включає систему цінностей та уявлень і фонові знання про світ та дійсність [17: URL; 48: 164]. Т. ван Дейк визначав художній дискурс як мовленнєвий акт, прагматична функція якого відмінна від практичних функцій (наприклад твердження, запитання, погроза тощо), що використовуються у повсякденному спілкуванні. Намір автора (письменника) полягає в тому, щоб змінити набір оцінок твору або його частини читачем [77: 151].

У рамках цієї роботи використовується дефініція художнього дискурсу, запропонована І. Фроловою: художній дискурс – це когнітивно-комунікативна взаємодія автора художнього твору та потенційного читача, що відбувається у певному історичному і культурно-соціальному контексті, ґрунтується на ідеях, переконаннях, світоглядних орієнтирах автора, має на меті регулювання ідей,

переконань, світоглядних орієнтирів читача та матеріалізується у вигляді текстів художніх творів [70: 54].

Художній текст – це фіктивне зображення дійсності, створене автором (письменником), яке відображає світогляд і світосприйняття автора, його знання, досвід та ставлення до світу [17: URL]. Т. ван Дейк та Дж. Сьорл зауважували, що художні тексти, особливо сучасні, мало відрізняються від нехудожніх текстів за семантичними та граматичними ознаками, тому визначним критерієм можна вважати прагматичну функцію тексту або комунікативної інтенції автора [77: 151; 91: 325].

У межах художнього дискурсу доцільно розрізнити два основних підтипи: поетичний та прозовий художні дискурси [70: 54]. Твори, що належать до прозового художнього дискурсу, поєднують авторське і персонажне мовлення, на основі чого відбувається розподіл на дискурс автора та персонажний дискурс, або дискурсні зони наратора і персонажа відповідно [6: 9].

1.3.2 Специфічні ознаки художнього дискурсу. Оскільки головною метою художнього дискурсу є зміна системи цінностей та світогляду читача автором (письменником) за допомогою художнього тексту [70: 54; 77: 151], функцію художнього дискурсу як мовно-мисленнєвої взаємодії автора і читача забезпечує функціонально-прагматична тріада відносин *автор – художній текст – читач* [16: 163; 62: 8]. Тому лінгвісти визначають ряд специфічних ознак художнього дискурсу, зумовлених його метою. Однак дослідження художнього дискурсу ще тривають, і тому не існує єдиного підходу до їхнього вивчення.

Наприклад, З. Бандурко виділяє такі риси художнього дискурсу:

- системність;
- комунікація адресата і адресанта;
- функціональність (можливість відображення вигаданої дійсності);
- відповідність культурно-мовному універсуму певної доби;

- поетична функція мови;
- емоційність, яка максимально виражає суб'єктивно-емоційне ставлення автора до явищ, подій, образів [4: 49].

Також дослідники художнього дискурсу виокремлюють такі визначальні риси як антропоцентризм та орієнтованість на форму [16: 162]

Дослідження текстів художнього дискурсу відмічають, що центральне місце в них займає людина, не зважаючи на важливість усіх інших компонентів [69: 60]. По-перше, антропоцентризм художнього дискурсу полягає в тому, що людина разом з її почуттями, думками та взаєминами з іншими людьми знаходиться в центрі фабули художнього тексту. Тільки людина має здатність відображати дійсність, а отже є суб'єктом дійсності [16: 162–163]. І як центр опису, людина обумовлює організаційні принципи художнього тексту [49: 118–119].

По-друге, референтний простір художнього твору є продуктом свідомості автора. Навіть події реального світу, що стають основою для твору, мають суб'єктивний відбиток автора. Таким чином, реальність художнього дискурсу називають вигаданою або квазіреальністю, яка є ідеальною, а не матеріальною [15: 18]. Тому речення, що створюють художній текст, є ні правдивими, ні хибними, оскільки вони описують вигадану дійсність [59: 4].

Орієнтованість на форму полягає у використанні ряду стилістичних та образних прийомів та засобів з метою досягнення комунікативної мети тексту [39: 79]. Як визначальна риса художнього дискурсу, орієнтованість на форму включає такі аспекти:

- 1) жанрова і тематична різноманітність та наявність вікових та ідеологічних складових [61: 142], які зумовлюють вибір мовних засобів для досягнення комунікативної мети [63: 86];

- 2) використання соціально-мовленнєвих та естетичних оцінок та мовних кліше та шаблонів, притаманних різним соціальним групам та часовим

періодам, за допомогою яких відображається соціальне середовище художнього твору [62: 9; 63: 86];

3) наявність великої кількості емоційно-забарвленої лексики, використання стилістичних прийомів, виражальних засобів, різноманітних форм емоційного синтаксису тощо для чуттєвого відтворення дійсності художнього тексту [63: 86]. Ступінь емоційності висловлювання та вибір засобів виразності залежить від жанрового характеру тексту, його змісту та індивідуального стилю автора [16: 163; 82: 251].

Індивідуальним стилем автора або ідіостилем називають сукупність стилістичних прийомів, мовних засобів та їхніх трансформацій, концептів, стилістично-маркованої лексики, вибір яких зумовлюється авторським світобаченням та задумом [23: URL; 62: 10]. У контексті художнього дискурсу ідіостиль як втілення мовної особистості автора визначається вербально-семантичним, когнітивним та прагматичним чинниками [23: URL].

У когнітивному аспекті художнього дискурсу близьким до феномену ідіостилю є поняття «образу автора», що за В. Виноградовим визначалось як система мовленнєвих структур персонажів у їхньому співвідношенні з оповідачем [14: 118], «всі структурні властивості словесно-художнього цілого» [14: 211]. Однак у сучасних дослідженнях увага зосереджується не на мовленнєвому, а на когнітивному аспекті, тобто на ментальному просторі автора з урахуванням соціальних, культурних та особистісних чинників [70: 55].

Образ автора, утілений за допомогою ідіостилю, формує картину світу письменника як глобальне уявлення автора про світ, отримане в результаті його чуттєвого пізнання [9: 10]. Поєднанням цієї суб'єктивної картини світу та загальнокультурних і соціальних чинників постає художня картина світу [70: 56], що є результатом особливого відображення дійсності [43: 1626]. При чому художня картина світу є вторинною, двічі опосередкованою: мовою й індивідуально-авторською концептуальною картиною світу [47: 120].

Виокремлюють різновиди художньої картини світу за такими параметрами:

- лінгвокультурний (англомовна, німецькомовна тощо художня картина світу);
- часовий (художня картина світу ХХІ тощо);
- художньо-світоглядний (світоглядний орієнтир автора, втілений у творі, наприклад романтична, трагедійна, комічна тощо художня картина світу) [70: 56].

У художньому дискурсі авторська художня картина світу перш за все виконує регулятивну функцію, по-перше, оскільки їй властиве поєднання двох головних функцій мови – когнітивної та комунікативної [70: 57], по-друге, через прагматичну функцію самого художнього дискурсу, а саме вплив автора на читача через художній текст [77: 151]. Також науковці виділяють ряд таких функцій художньої картини світу, які або підпорядковуються регулятивній, або доповнюють її:

- функція катарсису (моральне очищення через сплеск емоцій від сприйняття художнього твору);
- волюнтативна (вплив на свідомість, що сприймає художній твір);
- модальна (вираження ставлення автора до реальної дійсності);
- естетична (сприймання і відтворення прекрасного);
- етична (відображення певного рівня моральності соціуму);
- емоційно-оцінна (концептуалізація оцінок та емоційних реакцій);
- акумулятивна (накопичення та зберігання естетичної інформації);
- трансмісійна (передача різних видів інформації) [43: 1627].

Однак через жанрову та тематичну різноманітність текстів художнього дискурсу питання функцій художньої картини світу залишається відкритим [70: 57].

1.3.3 Переклад текстів художнього дискурсу як особливий вид перекладацької діяльності. Як уже зазначалося в пункті 1.2.1, переклад текстів художнього дискурсу є найскладнішим видом перекладацької діяльності [44: 11], оскільки передбачає не лише передачу змісту, а і відтворення образів, почуттів та думок автора твору [32: 3] та перенесення екстралінгвальної інформації [19: 136]. Таким чином, адекватність художнього перекладу полягає у точній передачі змісту оригіналу, авторського задуму та культурних ідейно-естетичних особливостей художнього тексту [20: 43], а також у збереженні такого самого ефекту на цільову аудиторію, який текст оригіналу має на вихідну аудиторію [39: 80]. Для цього, окрім перекладацької майстерності, перекладач повинен мати певний письменницький чи поетичний талант [39: 81].

Тому процес художнього перекладу – це взаємодія між індивідуальністю автора твору та індивідуальністю перекладача. Існує дві протилежні концепції, що намагаються описати цю взаємодію:

- об'єктивістські уявлення про переклад як дослівну копію тексту оригіналу;
- суб'єктивістська концепція, згідно з якою переклад ототожнюється з творчим процесом, таким чином перекладач створює абсолютно новий твір відповідно до власного авторського задуму [33: 10–11].

Однак обидві концепції не є правильними, оскільки вони не забезпечують виконання головних задач перекладача: передача задуму автора і збереження прагматичного ефекту тексту на аудиторію. Для цього перекладач повинен слугувати провідником між двома текстами та двома картина світу, використовуючи власну індивідуальність як засіб для глибшого розуміння та точнішого відтворення засобами мови оригіналу комунікативної інтенції автора [33: 11].

Також важливу роль у процесі перекладу відіграють особливості композиційної структури художнього тексту, системи вираження образів,

жанрові особливості та різноманіття стилістичних засобів, що роблять процес перекладу кожного тексту особливим [44: 13].

Підсумовуючи усе вище сказане, переклад текстів художнього дискурсу – це складний міжкультурний процес, окремий випадок якого має унікальну природу через ряд лінгвальних, жанрових та культурних особливостей кожного тексту. Однак перекладознавці виокремлюють ряд загальних правил, необхідних для досягнення адекватного перекладу художнього тексту:

- 1) визначити жанр тексту (проза, поезія, драма тощо);
- 2) визначити культуру, до якої належить текст (ким, де і коли написаний, яку епоху і культуру відображає);
- 3) визначити комунікативний задум автора тексту;
- 4) дослідити усі лінгвістичні параметри тексту (лексику, граматичні особливості, стилістичні прийоми та виражальні засоби тощо);
- 5) відтворити художній ефект мови оригіналу засобами сучасної мови перекладу. Для досягнення цієї мети необхідно знайти баланс між збереженням історичних та культурних особливостей авторського стилю та використанням актуальних засобів мови перекладу;
- б) використовуючи необхідні перекладацькі трансформації, забезпечити такий же комунікативний ефект тексту перекладу, який текст оригіналу має на носія мови оригіналу [39: 81–82].

Однак, як зазначалось вище, переклад текстів художнього дискурсу вимагає від перекладача певного письменницького хисту [39: 82].

Висновки до розділу 1

1. Концепт – це основна категорія когнітивної лінгвістики, дефініція якої залишається одним з дискусійних питань сучасних мовознавчих студій. У вітчизняній мовознавчій парадигмі існує два підходи до визначення концепту: лінгвокогнітивний, згідно з яким концепт – це певним чином структурована

одиниця свідомості, що відображає сукупність узагальнених знань про об'єкт пізнання, та лінгвокультурний, відповідно до якого концепт – це базова одиниця культури у свідомості людини, що відображає сукупність культурно зумовлених цінностей та уявлень.

2. Науковці поділяють концепти на пізнавальні (у науці) та художні (у мистецтві). Художні концепти характеризуються динамічністю, асоціативністю та індивідуальністю; вони формують індивідуально-авторську картину світу та визначаються естетичними домінантами та світоглядом автора.

3. Головним засобом пізнання, концептуалізації та категоризації навколишнього світу є мова, яка забезпечує доступ до всіх концептів. Концепти вербалізуються такими мовними засобами: 1) прямими номінаціями; 2) образними номінаціями; 3) синонімами; 4) однокореновими словами; 5) стійкими словосполученнями; 6) фразеологічними одиницями; 7) афоризмами; 8) вільними словосполученнями; 9) суб'єктивними дефініціями; 10) текстом чи сукупністю текстів.

4. Для точнішого відображення концептів також використовуються концептуальні метафори, які забезпечують зв'язки між шарами та рівнями концепту.

5. У процесі перекладу адекватне розуміння та інтерпретацію концепту забезпечує повна формальна та стилістична відповідність мовних засобів його репрезентації. Головною проблемою при відтворенні лінгвальних засобів вербалізації концепту у перекладі є повна або часткова відсутність еквівалентів через загальну та національну специфіку мов та культур, що взаємодіють у процесі перекладу. Для збереження стильових та прагматичних особливостей тексту оригіналу при перекладі мовних засобів реалізації концептів використовуються перетворення мовних структур та смислів засобами перекладу – перекладацькі трансформації.

6. Художній дискурс – це когнітивно-комунікативна взаємодія автора художнього твору та потенційного читача з урахуванням лінгвальних та

позалінгвальних факторів, що має на меті вплив на переконання та світогляд читача. Головними визначальними ознаками художнього дискурсу є антропоцентризм та орієнтованість на форму.

7. Переклад текстів художнього дискурсу вважається найскладнішим видом перекладацької діяльності, оскільки передбачає відтворення разом із змістом тексту ідей, образів та почуттів автора та вимагає від перекладача художньої майстерності з метою збереження комунікативного ефекту на цільову аудиторію.

РОЗДІЛ 2

ЗАСОБИ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ ЕГОЇЗМ У РОМАНІ АЙН РЕНД «АТЛАНТ РОЗПРАВІВ ПЛЕЧІ»

2.1 Репрезентація концепту ЕГОЇЗМ за допомогою концептуальної метафори

Концепт ЕГОЇЗМ, як життєва філософія індивіда, виражає універсальні цінності, притаманні будь-якій європейсько-орієнтованій культурі, тому формує мовну особистість та відповідну їй мовну картину світу. Таким чином концепт ЕГОЇЗМ формує широкий спектр концептуальних шарів, для кращого відображення яких авторка роману «Атлант розправив плечі» використовує ряд концептуальних метафор. Частина цих метафор розкривають ті концептуальні шари концепту, які традиційно визначають дослідники.

Для вербалізації концепту ЕГОЇЗМ Айн Ренд використовує такі концептуальні метафори:

1) ЕГОЇЗМ – ЦЕ ЖАДІБНІСТЬ

Метафора ЕГОЇЗМ – ЦЕ ЖАДІБНІСТЬ використовується авторкою роману найчастіше, концептуальним корелятом якої виступає жага до збагачення.

Найчастіше ця метафора вербалізується за допомогою лексичних одиниць “*greed*” та похідного від неї прикметник “*greedy*”, наприклад:

(4) *Selfish greed for profit is a thing of the past* (AS, 22);

(18) "*Material greed isn't everything. There are non-material ideals to consider.*" (AS, 54);

(33) *You're going to debate with him the question: 'Is Rearden Metal a lethal product of greed?'* (AS, 175);

(34) *Look at the greedy ruffians who run our industries* (AS, 190);

(54) *I was defeated by the selfish greed of those around me. I couldn't establish a system of brotherhood and love in just one small state, amidst a nation of profit-seekers and dollar-grubbers (AS, 312);*

(66) *Another gang in Washington is yelling that I am not expanding enough and something should be done to let the government seize my mines, because I am greedy for profits and unwilling to satisfy the public's need of fuel (AS, 383);*

(81) *They pursue a ruthless, grasping, grabbing, anti-social policy, based on nothing but plain, selfish greed (AS, 467).*

Часто прикметник *greedy* супроводжується іменниками з негативною конотацією, у деяких випадках використовується знижена лексика, підкреслюючи, що жадібність, породжена егоїзмом, є вадою, наприклад:

(1) *Ellis Wyatt is a greedy bastard who's after nothing but money," said James Taggart (AS, 10);*

(34) *Look at the greedy ruffians who run our industries (AS, 190);*

(42) *"Hank Rearden is a greedy monster," people said. "Look at the fortune he's made. Has he ever given anything in return? (AS, 228);*

(55) *But do you think anybody gave us any encouragement? They did not. Not those greedy, entrenched vultures of privilege! (AS, 315);*

(89) *It's just that there's no profits for them--that's why they're letting you perish, those greedy parasites! (AS, 520).*

Також вербалізатором метафори ЕГОЇЗМ – ЦЕ ЖАДІБНІСТЬ є іменники *dollar* та *profit*, при чому знак долара несе конотативне значення мітки вади, наприклад:

(27) *Culture should be taken out of the hands of the dollar-chasers (AS, 141);*

(47) *"He didn't do it for any noble purpose, he did it just for his own profit, he's never done anything for any other reason." (AS, 262);*

(57) *"Midas Mulligan was a vicious bastard with a dollar sign stamped on his heart," said Lee Hunsacker, in the fumes of the acrid stew (AS, 317);*

(72) *We will set men free of the rule of the dollar. We will release our spiritual aims from dependence on the owners of material means. We will liberate our culture from the stranglehold of the profit-chasers.* (AS, 404);

(85) *This last was stated without explanation or elaboration, as if the words "profit motive" were the self-evident brand of ultimate evil* (AS, 476);

(88) *"I work for nothing but my own profit. I earn it."* (AS, 480).

Також, з меншою частотою, використовуються інші лексичні одиниці, що позначають багатство, у більшості випадків вони супроводжуються лексичними одиницями з негативним емоційним забарвленням, наприклад:

(59) *You people let Jed Starnes grow filthy rich on that factory, but you wouldn't give us a break. It was the same factory* (AS, 319);

(83) *The crowd knew from the newspapers that he represented the evil of ruthless wealth; and – as they praised the virtue of chastity, then ran to see any movie that displayed a half-naked female on its posters--so they came to see him; evil, at least, did not have the stale hopelessness of a bromide which none believed and none dared to challenge* (AS, 475).

2) ЕГОЇЗМ – ЦЕ БЕЗЖАЛЬНІСТЬ

Концептуальна метафора ЕГОЇЗМ – ЦЕ БЕЗЖАЛЬНІСТЬ розкриває концептуальний шар «жорстокість». Для реалізації цієї метафори авторка використовує синонімічні лексичні одиниці *ruthless*, *cruel* та *heartless* або похідні від них. У деяких реченнях поруч з цими лексичними одиницями зустрічається прикметник *selfish*, наприклад:

(10) *Well, you know the stuff. That you're intractable. That you're ruthless* (AS, 39);

(30) *Now I'll guess what you're thinking: go ahead, say that it's evil, that I'm selfish, conceited, heartless, cruel. I am* (AS, 147);

(40) *That's your cruelty, that's what's mean and selfish about you* (AS, 209);

(77) *You have been called ruthless for the strength and self-discipline of your drive to your purpose.* (AS, 454).

Також для вербалізації цієї метафори використовуються словосполучення, що виражають відсутність у особи почуттів, що необхідні для співчуття. Часто використовується конструкція “no + абстрактний іменник”, наприклад:

(36) *"That's why I can't talk to you – because you're not human. You have no pity, no feeling for your brother, no compassion for his feelings."* (AS, 208);

(37) *"You have no mercy for anybody."* (AS, 208);

(60) *My father was an evil man who cared for nothing but business. He had no time for love, only for money* (AS, 322).

У деяких реченнях метафора ЕГОЇЗМ – ЦЕ БЕЗЖАЛЬНІСТЬ актуалізується через порівняння особи з твариною або відсутності у неї людської природи, часто з прикметниками з негативною конотацією, наприклад:

(35) *They are nothing but vicious animals. They are greedy, self-indulgent, predatory dollar-chasers who –* (AS, 191);

(36) *"That's why I can't talk to you – because you're not human. You have no pity, no feeling for your brother, no compassion for his feelings."* (AS, 208);

(50) *"That's why nobody can deal with you or talk to you – because you're inhuman."* (AS, 301);

(71) *They are nothing but stuffy, middle-class vulgarians or else predatory savages like Rearden* (AS, 404);

(92) *Will you sacrifice me to your animal desire? Are you as vicious and selfish as that? Can you buy your pleasure at the price of my suffering?* (AS, 529).

3) ЕГОЇЗМ – ЦЕ МАРНОСЛАВСТВО

Концептуальна метафора ЕГОЇЗМ – ЦЕ МАРНОСЛАВСТВО розкриває концептуальний шар «себелюбство». Айн Ренд використовує як вербалізатор синонімічні лексичні одиниці *conceit* і *vanity* та похідні від них, найчастіше *conceited*. У деяких реченнях, як у попередніх прикладах, використовується знижена лексика або лексичні одиниці з негативною конотацією, наприклад:

(6) "God, Henry, but you're conceited!" said Philip (AS, 36).

(13) What would happen to Henry's vanity if he didn't have us to throw alms to? (AS, 43)

(68) She doesn't think anybody's any good except herself. My sister is a ruthless, conceited bitch, who won't take anyone's ideas but her own.... (AS, 389).

(78) "Oh, I know that you think you're fighting for some sort of principle --but actually it's only a matter of your incredible conceit. You're doing it for no better reason than because you think you're right." (AS, 463).

(79) That's the conceit I'm talking about – the idea that it matters who's right or wrong. It's the most insufferable form of vanity, this insistence on always doing right (AS, 463).

4) ЕГОЇЗМ – ЦЕ ІНДИВІДУАЛІЗМ

Концептуальна метафора ЕГОЇЗМ – ЦЕ ІНДИВІДУАЛІЗМ, яка досить поширена в романі «Атлант розправив плечі», розкриває концептуальний шар «індивідуалізм». Найчастіше Айн Ренд вербалізує цю метафору за допомогою прикметника *anti-social*. Як і в попередніх випадках, вербалізатор використовується разом з лексичними одиницями з негативним емоційним забарвленням, підкреслюючи таким чином небезпеку егоїзму для суспільства:

(11) They think that your attitude is anti-social (AS, 39);

(14) The public can't remain indifferent to reckless, selfish waste by an anti-social individual (AS, 46);

(44) Just remember that the founder of that family was Nat Taggart, the most notoriously anti-social scoundrel that ever lived, who bled the country white to squeeze a fortune for himself (AS, 228);

(62) We have a much tougher problem than Wyatt ever had, because he started from scratch while we have to deal with the disfigured wreckage of an act of vicious, anti-social sabotage which ... (AS, 343);

(76) *You have been called cruel for your unyielding integrity. You have been called anti-social for the vision that made you venture upon undiscovered roads* (AS, 454);

(82) *For a month in advance, the people who filled the courtroom had been told by the press that they would see the man who was a greedy enemy of society; but they had come to see the man who had invented Rearden Metal* (AS, 475).

Також авторка використовує для об'єктивізації економічний термін “*monopoly*” та похідні від нього:

(58) *Why did my plans for my own future have to depend upon the arbitrary opinion of a selfish monopolist?* (AS, 317);

(66) *One gang in Washington is yelling that I am expanding too much and something should be done to stop me, because I am becoming a monopoly* (AS, 383).

Позитивну конотацію метафора отримує вербалізацією лексичною одиницею *independent*:

(96) *This much is true: the most selfish of all things is the independent mind that recognizes no authority higher than its own and no value higher than its judgment of truth* (AS, 1030);

(97) *Your code declares that the rational man must sacrifice himself to the irrational, the independent man to parasites, the honest man to the dishonest, the man of justice to the unjust, the productive man to thieving loafers, the man of integrity to compromising knaves, the man of self-esteem to sniveling neurotics* (AS, 1032).

Також метафора ЕГОЇЗМ – ЦЕ ІНДИВІДУАЛІЗМ вербалізується за допомогою словосполучень та окремих лексичних одиниць – контекстуальних синонімів до іменника *individualist*:

(24) *I think it is perfectly unfair that one man should get all the breaks and leave none to others* (AS, 135).

(32) *"Of all those who live by the ability of others," said Rearden, "you're the one real parasite."* (AS, 149).

(93) *Should we sacrifice the contentment of the whole of mankind to the greed of a few non-conformists?* (AS, 543).

Наступні концептуальні метафори базуються на концептуальних шарах, створеними самою авторкою, відмінних від загальноприйнятих.

5) ЕГОЇЗМ – ЦЕ РУЙНУВАННЯ

Концептуальна метафора ЕГОЇЗМ – ЦЕ РУЙНУВАННЯ пронизує весь текст роману і переважно реалізована за допомогою лексичної одиниці “*destruction*” та похідними від неї:

(2) *I think he's a destructive, unscrupulous ruffian* (AS, 10);

(31) *How can you face anyone after the sort of irresponsible destruction you've perpetrated in that Mexican business?* (AS, 149);

(41) *Destroyed at the whim of men whom he had never seen and who had never seen those tiers of metal . . . Destroyed, because they so decided. By what right?* (AS, 215);

(99) *Now that you know the truth about your world, stop supporting your own destroyers* (AS, 1066);

(100) *One cannot hope to maintain one's life by accepting bribes to condone one's destruction* (AS, 1066).

Також в межах цієї метафори концепт ЕГОЇЗМ порівнюється з вбивством та катастрофою та прослідковується у таких реченнях:

(46) *You can't force men to go out to get killed--when that bridge collapses - just to make money for you* (AS, 228);

(94) *It's a national catastrophe! What the matter with you? Don't you see that it's a fatal blow? It will break the last of the country's morale and economy!* (AS, 1001).

6) ЕГОЇЗМ – ЦЕ ВАДА

Концептуальна метафора ЕГОЇЗМ – ЦЕ ВАДА актуалізується за допомогою широкого спектру лексичних одиниць, переважно іменників та прикметників, що мають негативне конотативне значення або відносяться до

зневажливо-зниженої лексики, підкреслюючи аморальність різних проявів егоїстичної поведінки. Ця концептуальна метафора прослідковується у таких реченнях:

(3) *I think he's an irresponsible upstart who's been grossly overrated (AS, 10).*

(12) *"You see, Friends of Global Progress are a very progressive group and they have always maintained that you represent the blackest element of social retrogression in the country, so it would embarrass us, you know, to have your name on our list of contributors, because somebody might accuse us of being in the pay of Hank Rearden." (AS, 42).*

(20) *"The penetrating study of a businessman's greed. A fearless revelation of man's depravity." (AS, 60).*

(28) *I don't know why you should call my behavior rotten. I thought you would recognize it as an honest effort to practice what the whole world is preaching (AS, 143).*

(38) *"You're the most immoral man living – you think of nothing but justice! You don't feel any love at all!" (AS, 208).*

(49) *When a man thinks he's good-that's when he's rotten (AS, 264).*

(56) *In the eyes of his contemporaries, he was a man who had committed the one unforgivable sin: he was proud of his wealth (AS, 316).*

(65) *"Do you understand that it's nothing but vicious self-indulgence on my part? I'm not doing it for your pleasure, but for mine." (AS, 370).*

(70) *Cherryl watched her walk away, and thought that Jim had been right: this sister of his was a creature of cold evil who had given her no response, no acknowledgment, no emotion of any kind except a touch of something that looked like an astonished, indifferent amusement (AS, 396).*

(85) *This last was stated without explanation or elaboration, as if the words "profit motive" were the self-evident brand of ultimate evil (AS, 476).*

7) ЕГОЇЗМ – ЦЕ БАЙДУЖІСТЬ

Ця концептуальна метафора тісно пов'язана з концептуальним шаром «жорстокість», однак відображає певні відтінки цього феномену, а також підкреслює відсутність людської природи у такої особи. Авторка роману найчастіше використовує іменник *indifference* для вербалізації цієї метафори, наприклад:

(9) *And it was, he thought; else why those constant complaints, those unceasing accusations about his indifference? Why that chronic air of suspicion, as if they were waiting to be hurt?* (AS, 37);

(15) *She felt a bored indifference toward the immediate world around her, toward other children and adults alike* (AS, 50);

(22) *To recognize one's guilt, yet feel nothing but the coldest, most profound indifference – wasn't it a betrayal of that which had been the motor of his life-course and of his pride?* (AS, 131);

Відсутність людської натури, на відміну від концептуальної метафори ЕГОЇЗМ – ЦЕ БЕЗЖАЛЬНІСТЬ, у межах цієї метафори розкривається через порівняння з машиною або механізмом та об'єктивізується за допомогою прикметника *insensitive*:

(26) *Machines have destroyed man's humanity, taken him away from the soil, robbed him of his natural arts, killed his soul and turned him into an insensitive robot* (AS, 138);

(48) *She's a hard, insensitive woman who spends her life building tracks and bridges, not for any great ideal, but only because that's what she enjoys doing* (AS, 263).

Також байдужість егоїстичної особи розкривається у таких реченнях:

(69) *But they're incapable of charity. They're not human. They feel no concern for anyone's need ... or weakness. No concern ... and no pity ...* (AS, 389);

(87) *"Surely, Mr. Rearden, you wouldn't want your attitude to be misunderstood. You wouldn't want to give support to the widespread impression that*

you are a man devoid of social conscience, who feels no concern for the welfare of his fellows and works for nothing but his own profit." (AS, 480).

8) ЕГОЇЗМ – ЦЕ ЗЛОЧИН

Також для розкриття концепту ЕГОЇЗМ авторка роману використовує концептуальну метафору ЕГОЇЗМ – ЦЕ ЗЛОЧИН, що вербалізується переважно за допомогою опозиції “crime” – “law, regulation”:

(73) Now would you care to be a martyr for an issue of principle, only in circumstances where nobody will know that that's what you are – nobody but you and me – where you won't get a chance to breathe a word about the issue or the principle – where you won't be a hero, the creator of a spectacular new metal, making a stand against enemies whose actions might appear somewhat shabby in the eyes of the public – where you won't be a hero, but a common criminal, a greedy industrialist who's cheated the law for a plain motive of profit, a racketeer of the black market who's broken the national regulations designed to protect the public welfare – a hero without glory and without public, who'll accomplish no more than about half a column of newsprint somewhere on page five – now would you still care to be that kind of martyr? (AS, 434);

(80) Businessmen are taking advantage of the national emergency in order to make money. They break the regulations which protect the common welfare of all – for the sake of their own personal gain (AS, 467);

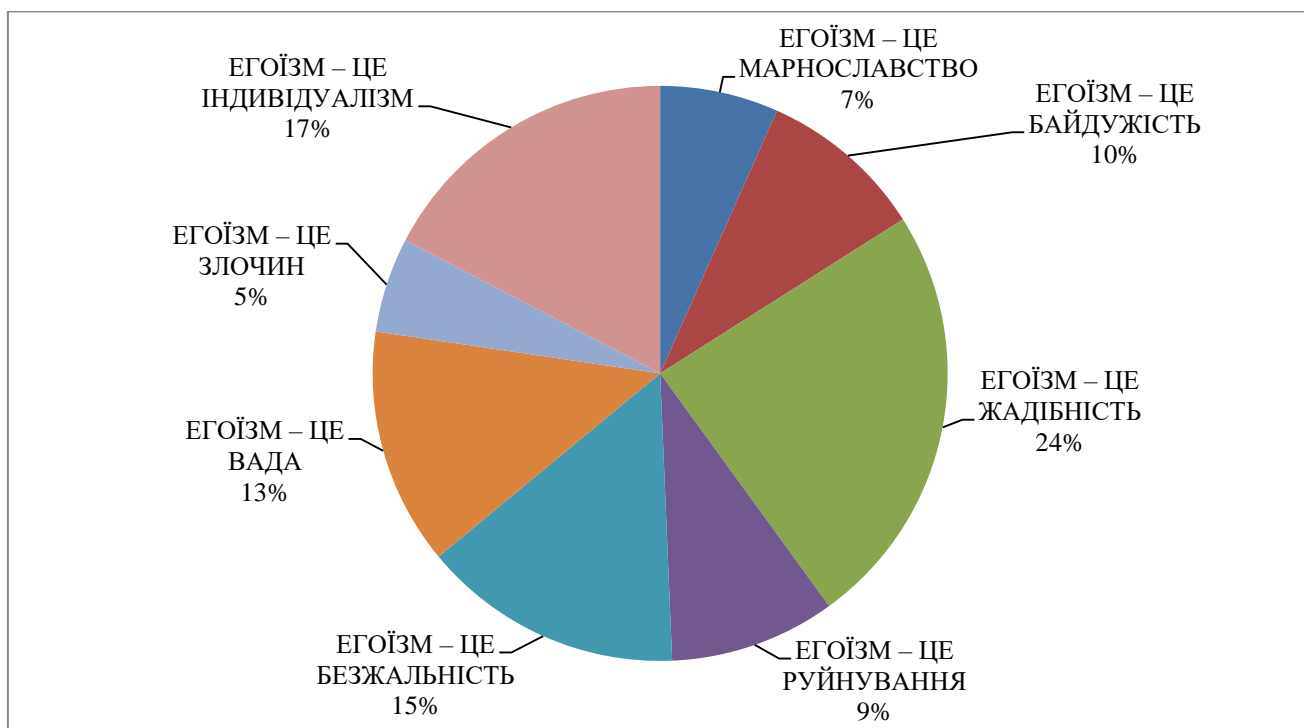
(84) The newspapers had snarled that the cause of the country's troubles, as this case demonstrated, was the selfish greed of rich industrialists; that it was men like Hank Rearden who were to blame for the shrinking diet, the falling temperature and the cracking roofs in the homes of the nation; that if it had not been for men who broke regulations and hampered the government's plans, prosperity would have been achieved long ago; and that a man like Hank Rearden was prompted by nothing but the profit motive (AS, 476).

Також в деяких реченнях лексична одиниця “crime” супроводжується прикметником “greedy”, пов'язуючи цю метафору з метафорою ЕГОЇЗМ – ЦЕ

ЖАДІБНІСТЬ, забезпечуючи зв'язок між концептуальними шарами концепту ЕГОЇЗМ, тобто забезпечуючи його цілісність, наприклад:

(86) *The crowd remembered that these same newspapers, less than two years ago, had screamed that the production of Rearden Metal should be forbidden, because its producer was endangering people's lives for the sake of his greed; they remembered that the man in gray had ridden in the cab of the first engine to run over a track of his own Metal; and that he was now on trial for the greedy crime of withholding from the public a load of the Metal which it had been his greedy crime to offer in the public market (AS, 476).*

Таким чином, можна зробити висновок, що Айн Ренд широко використовує у своєму романі «Атлант розправив плечі» концептуальну метафору для вербалізації концепту ЕГОЇЗМ. Найпоширенішими метафорами в романі є ЕГОЇЗМ – ЦЕ ЖАДІБНІСТЬ, ЕГОЇЗМ – ЦЕ БЕЗЖАЛЬНІСТЬ та ЕГОЇЗМ – ЦЕ ІНДИВІДУАЛІЗМ.

Діаграма 2.1. Відсоткове співвідношення використання концептуальних метафор для вербалізації концепту ЕГОЇЗМ

Отже, згідно з аналізом (діаграма 2.1.) найпоширенішою концептуальною метафорою, що використовуються для вербалізації концепту ЕГОЇЗМ, є ЕГОЇЗМ – ЦЕ ЖАДІБНІСТЬ (18 одиниць, 24%), наступними за частотою є ЕГОЇЗМ – ЦЕ ІНДИВІДУАЛІЗМ (13 одиниць, 17%) та ЕГОЇЗМ – ЦЕ БЕЗЖАЛЬНІСТЬ (11 одиниць, 15%). Далі слідує концептуальна метафора ЕГОЇЗМ – ЦЕ ВАДА (10 одиниць, 13%), далі однаково частоту мають метафори ЕГОЇЗМ – ЦЕ БАЙДУЖІСТЬ та ЕГОЇЗМ – ЦЕ РУЙНУВАННЯ (7 одиниць, 9,5%). Найрідше використовуються метафори ЕГОЇЗМ – ЦЕ МАРНОСЛАВСТВО (5 одиниць, 7%) та ЕГОЇЗМ – ЦЕ ЗЛОЧИН (4 одиниці, 5 %).

2.2 Лексичні засоби вербалізації концепту ЕГОЇЗМ у творі «Атлант розправив плечі»

Лексичні засоби вербалізації концепту ЕГОЇЗМ у романі Айн Ренд «Атлант розправив плечі» рідше використовуються авторкою. Перш за все, хоч роман і присвячений обґрунтуванню доктрини розумного еґоїзму, авторка ні разу не використовує у романі лексичну одиницю “egoism” і похідні від неї одиниці “egoistic” та “egoist”, тому концепт ЕГОЇЗМ не вербалізується у романі за допомогою прямої номінації та слів, похідних від неї.

Авторка використовує у романі синонімічну одиницю *selfishness*, часто разом з лексичними одиницями з негативною конотацією та одиницями, що реалізують концептуальні шари концепту ЕГОЇЗМ, наприклад:

(7) *"The intention's plain selfishness, if you ask me," said Rearden's mother* (AS, 36);

(45) *The important issue is: what protection does society have against the arrogance, selfishness and greed of two unbridled individualists, whose records are conspicuously devoid of any public-spirited actions?* (AS, 228);

(52) *That's the immense selfishness of the Puritan. You'd let the whole world perish rather than soil that immaculate self of yours with a single spot of which you'd have to be ashamed* (AS, 305);

(61) *We were defeated by the greed, the selfishness and the base, animal nature of men. It was the eternal conflict between spirit and matter, between soul and body* (AS, 322).

Також авторка при вербалізації концепту ЕГОЇЗМ використовує однокореневі слова, похідні від іменника *selfishness*, найчастіше *selfish* та іноді *selfishly*, наприклад:

(8) *That's the way he's been since he was five years old – the most conceited brat you ever saw – and I knew he'd grow up to be the most selfish creature on God's earth* (AS, 37);

(16) *"You're unbearably conceited," was one of the two sentences she heard throughout her childhood, even though she never spoke of her own ability. The other sentence was: "You're selfish."* (AS, 51);

(25) *But if they stop being selfish and share the goods they've hoarded – they'll have a chance to work hard and produce some more* (AS, 135);

(29) *Doesn't everyone believe that it is evil to be selfish? I was totally selfless in regard to the San Sebastian project.* (AS, 143);

(51) *"You can't expect people to sacrifice the entire steel industry of the nation to your selfish interests and – "*(AS, 302);

(63) *I most selfishly wish I could help you, because, you see, this has been my hardest problem--trying to find men of talent for my own staff* (AS, 357);

(75) *You have been called selfish for the courage of acting on your own judgment and bearing sole responsibility for your own life.* (AS, 454);

(90) *"It's all right for you, you've got a good overcoat and a private car, but you won't give us any trains, you and all the selfish – "* (AS, 520).

Найбільш поширеним лексичним способом вербалізації концепту ЕГОЇЗМ у романі є використання вільних словосполучень, що є

контекстуальними синонімами до іменника “egoism”, тобто визначають різні сторони поведінки егоїстичної людини. Найчастіше для вербалізації використовуються такі лексичні одиниці як *personal*, *self-interest*, *own* та *yourself*, наприклад:

(17) *"Since a man must think of the good of his brothers before he thinks of his own, it seems to me that a nation must think of its neighbors before it thinks of itself."* (AS, 54).

(21) *It's time to forget your selfish greed and give some thought to your social responsibilities, because I think that all those millions you're going to inherit are not for your personal pleasure, they are a trust for the benefit of the underprivileged and the poor, because I think that the person who doesn't realize this is the most depraved type of human being* (AS, 99).

(23) *I have always placed the public good above any personal consideration. I have contributed my time and money to Friends of Global Progress in their crusade for the Equalization of Opportunity Bill* (AS, 135).

(53) *"I don't know whether I can promise you any special consideration, inasmuch as I must hold the national welfare above any private privileges or interests which –"* (AS, 310).

(74) *"Haven't you always placed your self-interest above all else?"* (AS, 437).

(91) *You've given me nothing, you've sacrificed nothing, you've never been concerned with anything but yourself - your work, your mills, your talent, your mistress!* (AS, 529).

(95) *Reality demands of man that he act for his own rational interest; your gun demands of him that he act against it* (AS, 1023).

(98) *Once, you believed it was 'only a compromise': you conceded it was evil to live for yourself, but moral to live for the sake of your children* (AS, 1055).

Також часто значення формується, як протилежність до суспільства, тому в таких словосполученнях можуть використовуватися такі лексичні одиниці як *people*, *public* та *society*, наприклад:

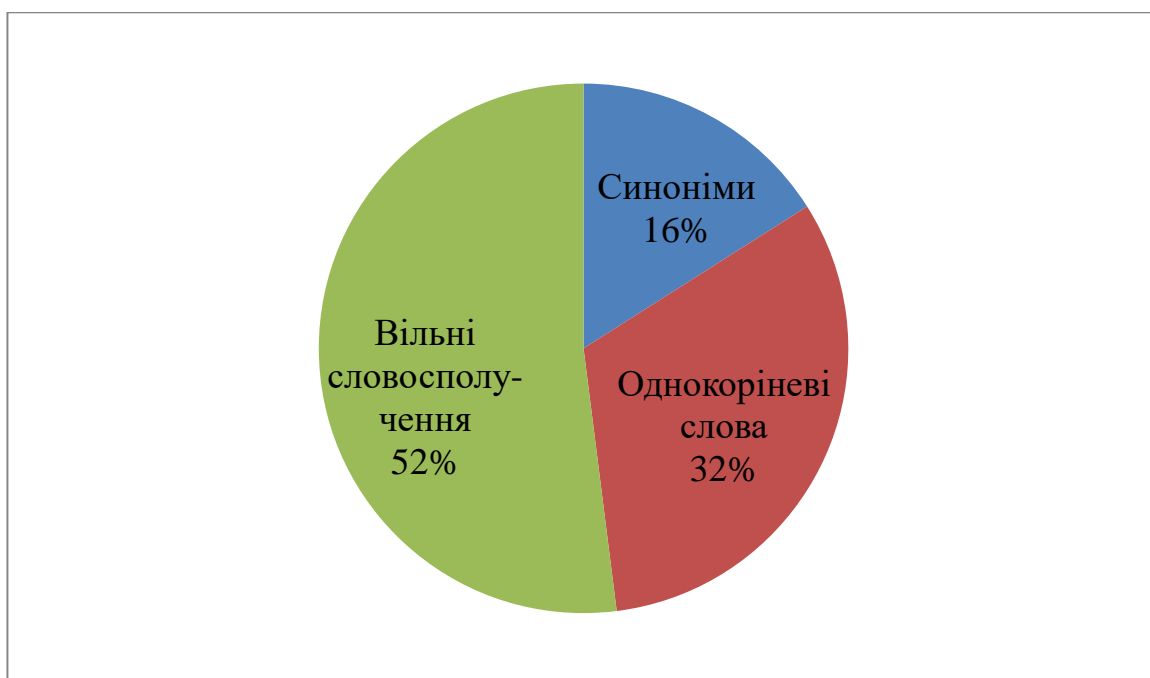
(5) You're not interested in any of us or in anything we do (AS, 34—35);

(19) He never talked about the public good. He merely told people that they would make big profits on his railroad: he told them why he expected the profits and he gave his reasons (AS, 59);

(39) No, I don't think of people – except that if I gave a job to Philip, I wouldn't be able to face any competent man who needed work and deserved it (AS, 209);

(43) Money, that's all he's after. He'll do anything for money. What does he care if people lose their lives when his bridge collapses? (AS, 228);

(64) Apparently, the young man had no desire to work for the good of society or the welfare of science (AS, 359);

Діаграма 2.2. Відсоткове співвідношення використання лексичних засобів вербалізації концепту ЕГОЇЗМ

Отже, згідно з аналізом (діаграма 2.2.) найпоширенішим лексичним засобом вербалізації концепту ЕГОЇЗМ є використання вільних словосполучень, що є синонімічними до лексичної одиниці, що є прямою номінацією концепту (13 одиниць, 52 %), далі йдуть похідні слова від лексичної одиниці “*selfishness*” (8 одиниць, 32%) та сама лексична одиниця “*selfishness*” (4

одиниці, 16%). Для вербалізації концепту ЕГОЇЗМ за допомогою лексичних засобів не використовується пряма номінація концепту “*egoism*” та слова, похідні від неї.

Відсоткове співвідношення використання засобів вербалізації концепту ЕГОЇЗМ у романі Айн Ренд «Атлант розправив плечі» представлене у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Використання засобів вербалізації концепту ЕГОЇЗМ

Засоби вербалізації	Число	%
1. Концептуальна метафора	75	75%
ЕГОЇЗМ – ЦЕ ЖАДІБНІСТЬ	18	18%
ЕГОЇЗМ – ЦЕ ІНДИВІДУАЛІЗМ	13	13%
ЕГОЇЗМ – ЦЕ БЕЗЖАЛІСНІСТЬ	11	11%
ЕГОЇЗМ – ЦЕ ВАДА	10	10%
ЕГОЇЗМ – ЦЕ БАЙДУЖІСТЬ	7	7%
ЕГОЇЗМ – ЦЕ РУЙНУВАННЯ	7	7%
ЕГОЇЗМ – ЦЕ МАРНОСЛАВСТВО	5	5%
ЕГОЇЗМ – ЦЕ ЗЛОЧИН	4	4%
2. Лексичні засоби вербалізації	25	25%
Вільні словосполучення	13	13%
Однокореневі слова	8	8%
Синоніми	4	4%
Разом:	100	100%

Висновки до розділу 2

1. Для вербалізації концепту ЕГОЇЗМ у романі Айн Ренд використовує концептуальні метафори, які розкривають як і традиційно визначені концептуальні шари, так і шари, створені авторкою. Найпоширенішою концептуальною

метафорою, що використовуються для реалізації концепту ЕГОЇЗМ, є ЕГОЇЗМ – ЦЕ ЖАДІБНІСТЬ (18 одиниць, 18%), наступними за частотою є ЕГОЇЗМ – ЦЕ ІНДИВІДУАЛІЗМ (13 одиниць, 13%) та ЕГОЇЗМ – ЦЕ БЕЗЖАЛЬНІСТЬ (11 одиниць, 11%). Далі слідує концептуальна метафора ЕГОЇЗМ – ЦЕ ВАДА (10 одиниць, 10%), далі однакову частоту мають метафори ЕГОЇЗМ – ЦЕ БАЙДУЖІСТЬ та ЕГОЇЗМ – ЦЕ РУЙНУВАННЯ (7 одиниць, 7%). Найрідше використовуються метафори ЕГОЇЗМ – ЦЕ МАРНОСЛАВСТВО (5 одиниць, 5%) та ЕГОЇЗМ – ЦЕ ЗЛОЧИН (4 одиниці, 4 %).

2. Найпоширенішим лексичним засобом актуалізації концепту ЕГОЇЗМ є використання вільних словосполучень, що є синонімічними до лексичної одиниці, що є прямою номінацією концепту (13 одиниць, 13 %), далі йдуть похідні слова від лексичної одиниці “selfishness” (8 одиниць, 8%) та сама лексична одиниця “selfishness” (4 одиниці, 4%). Для вербалізації концепту ЕГОЇЗМ за допомогою лексичних засобів не використовується пряма номінація концепту “egoism” та слова, похідні від неї.

3. При вербалізації концепту ЕГОЇЗМ у романі Айн Ренд «Атлант розправив плечі» використання концептуальної метафори (75 одиниць, 75%) переважає над використанням лексичних засобів вербалізації (25 одиниць, 25%).

РОЗДІЛ 3

СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ ЛІНГВАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ВЕРБАЛІЗАЦІ КОНЦЕПТУ ЕГОЇЗМ У РОМАНІ АЙН РЕНД «АТЛАНТ РОЗПРАВИВ ПЛЕЧІ»

3.1 Використання еквівалентів при перекладі лінгвальних засобів вербалізації концепту ЕГОЇЗМ

Оскільки концепт ЕГОЇЗМ виражає загальнолюдські цінності, властиві будь-якій європейській культурі, в тому числі і англословній та українськомовній, ряд лексичних одиниць, що використовуються для його вербалізації в англословному тексті, можуть бути перекладені українською мовою за допомогою лексичних відповідників. Найчастіше використовуються еквівокабулярні відповідники, тобто слову в оригіналі відповідає слово в перекладі. Таким прикладом може слугувати лексеми *greedy* та *greed*, що є вербалізаторами найпоширенішої у романі концептуальної метафори ЕГОЇЗМ – ЦЕ ЖАДІБНІСТЬ, які українською мовою перекладається за допомогою еквівалентів ‘жадібний’ та ‘жадібність’ відповідно, наприклад:

– *greedy* ‘жадібний’: (1) *Ellis Wyatt is a greedy bastard who's after nothing but money," said James Taggart (AS, 10) – Елліс Ваятт – жадібний покидьок, йому потрібні тільки гроші, – сказав Джеймс Таггарт (АРП1, 14);*

(55) *But do you think anybody gave us any encouragement? They did not. Not those greedy, entrenched vultures of privilege! (AS, 315) – Та, думаєте, нас хтось підтримав? Дзуськи. Жоден із цих жадібних привілейованих круків! (АРП1, 367);*

(67) *Another gang in Washington is yelling that I am not expanding enough and something should be done to let the government seize my mines, because I am greedy for profits and unwilling to satisfy the public's need of fuel (AS, 383) – Інша банда у Вашингтоні кричить, що я розширююсь повільно, тому уряд має*

відібрати в мене копальні, бо я жадібний до прибутків і не хочу задовольняти потреб громадськості у пальному (АРП2, 59);

– *greed* ‘жадібність’: (33) *You're going to debate with him the question: 'Is Rearden Metal a lethal product of greed?'* (AS, 175) – Дискутуватимеш із ним на тему: «Чи є метал Ріардена вбивчим продуктом жадібності?» (АРП1, 203).

Також еквіваленти використовуються при перекладі інших лексем, що використовуються на позначення рис характеру людини, що формують основу для виділення концептуальних шарів концепту ЕГОЇЗМ, наприклад:

– *irresponsible upstart* ‘безвідповідальний вискочень’: (3) *I think he's an irresponsible upstart who's been grossly overrated* (AS, 10) – А це – безвідповідальний вискочень, якого сильно переоцінили (АРП1, 14);

– *conceited* ‘марнославний’: (6) *"God, Henry, but you're conceited!" said Philip* (AS, 36) – Боже, Генрі, але ж ти і марнославний! – вигукнув Філіп (АРП1, 44);

(68) *She doesn't think anybody's any good except herself. My sister is a ruthless, conceited bitch, who won't take anyone's ideas but her own....* (AS, 389) – Вона ні про кого добре не думає, крім себе. Моя сестра — безжалісна, марнославна сука, яка не приймає ідей інших, тільки свої... (АРП2, 66);

– *indifference* ‘байдужість’: (9) *And it was, he thought; else why those constant complaints, those unceasing accusations about his indifference? Why that chronic air of suspicion, as if they were waiting to be hurt?* (AS, 37) – «Але ж, мабуть, таки залежить, – думав він. – Навіщо тоді всі ці скарги, безкінечні обвинувачення в байдужості; навіщо атмосфера хронічної підозри, ніби вони прагнули відчувати біль?» (АРП1, 45);

– *ruthless* ‘безжальний’: (10) *Well, you know the stuff. That you're intractable. That you're ruthless* (AS, 39) – Ти й сам знаєш. Що ти неперемлилий, безжальний (АРП1, 47);

– *vanity* ‘марнославство’: (13) *What would happen to Henry's vanity if he didn't have us to throw alms to?* (AS, 43) – *Що сталося б із марнославством Генрі, якби він не мав кому жбурнути милостиню?* (АРП1, 51);

– *vicious animals* ‘злі тварини’: (35) *They are nothing but vicious animals. They are greedy, self-indulgent, predatory dollar-chasers who* – (AS, 191) – *Це лише злі тварини. Жадібні, самовпевнені, хижі мисливці на долари...* (АРП1, 221);

– *cruelty* ‘жорстокість’: (40) *That's your cruelty, that's what's mean and selfish about you* (AS, 209). – *Причиною всього цього є жорстокість і ганебний егоїзм* (АРП1, 242);

– *savages* ‘дикуни’: (71) *They are nothing but stuffy, middle-class vulgarians or else predatory savages like Rearden* (AS, 404) – *Бо вони лише нудні парвеню середнього класу чи ще якісь хижі дикуни штибу Ріардена* (АРП2, 84).

Еквівалентний переклад застосовується також при передачі основних лексичних засобів вербалізації концепту ЕГОЇЗМ – лексем *selfishness* та *selfish*, наприклад:

– *selfishness* ‘егоїзм’: (45) *The important issue is: what protection does society have against the arrogance, selfishness and greed of two unbridled individualists, whose records are conspicuously devoid of any public-spirited actions?* (AS, 228) – *Важливо інше: чи здатне суспільство захистити себе від нахабства, егоїзму та захланності двох індивідуалістів, які геть утратили гальма і чиє минуле підозріло позбавлене вчинків, спрямованих на спільне щастя?* (АРП1, 265);

(61) *We were defeated by the greed, the selfishness and the base, animal nature of men. It was the eternal conflict between spirit and matter, between soul and body* (AS, 322) – *І зазнали поразки не через жадібність, егоїзм чи тваринну людську натуру, а через споконвічний конфлікт духу та матерії, душі та тіла* (АРП1, 376);

– *selfish* ‘еґоїстичний’: (75) *You have been called selfish for the courage of acting on your own judgment and bearing sole responsibility for your own life* (AS, 454) – *Вас називали еґоїстичним за сміливість діяти на власний розсуд і самому нести відповідальність за власне життя* (АРП2, 144).

Також при перекладі лінгвальних засобів вербалізації концепту ЕґОЇЗМ в романі «Атлант розправив крила» використовуються нееквівокабулярні лексичні відповідники, а саме спостерігається відповідність словосполучення слову, наприклад:

– *lose their lives* ‘загинуть’: (43) *Money, that's all he's after. He'll do anything for money. What does he care if people lose their lives when his bridge collapses?* (AS, 228) – *Гроші — ось єдине, чого він прагне. Заради грошей він готовий на все. Що йому до людей, які загинуть, коли міст обвалиться?* (АРП1, 264);

– *grow rich* “розбагатів”: (59) *You people let Jed Starnes grow filthy rich on that factory, but you wouldn't give us a break. It was the same factory* (AS: 319) – *Це завдяки вам Джед Старнс так непристоїно розбагатів. Але з нами не поділилися й крихтою, хоча завод був такий само* (АРП1: 372).

Таким чином, певна кількість лексичних одиниць, що використовуються для вербалізації концепту ЕґОЇЗМ, можуть бути відтворенні українською мовою за допомогою лексичних відповідників завдяки загальнокультурній природі самого концепту.

3.2 Лексичні трансформації при перекладі лінгвальних засобів вербалізації концепту ЕґОЇЗМ

Лексичні трансформації при перекладі лінгвальних засобів вербалізації концепту ЕґОЇЗМ у романі Айн Ренд «Атлант розправив плечі» включають формальні трансформації, такі як практичну транскрипцію та транслітерацію, та лексико-семантичні трансформації, такі як модуляція (смісловий розвиток), диференціацію, конкретизацію та генералізацію.

Використання **практичної транскрипції** передбачає передачу звукової системи мови оригіналу за допомогою графічної системи мови перекладу [25: 21]. Також ця трансформація передбачає приблизне відтворення звучання лексеми так використання традиційних для мови перекладу афіксів.

У романі практична транскрипція використовується переважно при перекладі слів латинського походження, наприклад, *destruction* та похідне від нього *destructive*:

– *destructive* ‘деструктивний’: (2) *I think he's a destructive, unscrupulous ruffian* (AS, 10) – Я вважаю, що він деструктивний недобросовісний пройдисвіт (АРП1, 14);

– *destruction* ‘деструкція’: (100) *One cannot hope to maintain one's life by accepting bribes to condone one's destruction* (AS, 1066). – Людина не повинна брати хабарів за свою згоду не помічати деструкції (АРП3, 449).

При передачі цих лексем українською мовою використовуються характерні для української мови суфікси –ив, –н та закінчення –ий та –я.

За таким принципом перекладається і лексема *anti-social*, наприклад:

– *anti-social* ‘антисоціальний’: (44) *Just remember that the founder of that family was Nat Taggart, the most notoriously anti-social scoundrel that ever lived, who bled the country white to squeeze a fortune for himself* (AS, 228) – Варто лише згадати, що перший із цієї сімейки був Нат Таггарт, найогидніший антисоціальний покидьок на всьому світі, який напився доволі нашої крові, націдивши собі з неї величезні статки (АРП1, 264);

(76) *You have been called cruel for your unyielding integrity. You have been called anti-social for the vision that made you venture upon undiscovered roads* (AS, 454) – Жорстоким — через непохитну цілісність; антисоціальним — через бачення, яке дало вам можливість наважитися на подорожі невідкритими шляхами (АРП2, 144).

Однак префікс *anti-* може перекладатися українською мовою за допомогою синонімічного префікса а–, наприклад:

– *anti-social* ‘асоціальний’: (11) *They think that your attitude is anti-social* (AS, 39). – *Усі вважають, що ти поводишся асоціально* (АРП1, 47).

Також практична транскрипція використовується при перекладі слів французького походження, наприклад:

– *sabotage* ‘саботаж’: (62) *We have a much tougher problem than Wyatt ever had, because he started from scratch while we have to deal with the disfigured wreckage of an act of vicious, anti-social sabotage which ...* (AS, 343) – *У нас значно серйозніша проблема, ніж була у Ваятта: він починав із нуля, ми ж натомість маємо справу з понівеченими уламками після акту злісного, антисоціального саботажу, який...* (АРП2, 13).

На відміну від практичної транскрипції, **транслітерація** передбачає передачу графічної форми лексеми вмови оригіналу графічними засобами мови перекладу [25: 21]. При перекладі засобів вербалізації концепту ЕГОЇЗМ у романі транслітерація використовується для передачі термінологічних одиниць, переважно таких, що належать до галузі економіки, наприклад:

– *material* ‘матеріальний’: (18) *"Material greed isn't everything. There are non-material ideals to consider."* (AS, 54) – *«Матеріальна жадоба – це ще не все. Існують нематеріальні ідеали, які варто розглянути»* (АРП1, 65);

– *monopolist* ‘монополіст’: (58) *Why did my plans for my own future have to depend upon the arbitrary opinion of a selfish monopolist?* (AS, 317) – *Чому моє майбутнє мало залежати від забаганки самодура-монополіста?* (АРП1, 370).

– *monopoly* ‘монополія’: (66) *One gang in Washington is yelling that I am expanding too much and something should be done to stop me, because I am becoming a monopoly* (AS, 383) – *Одна банда у Вашингтоні кричить, начебто я занадто швидко розширююся, тому це слід зупинити, бо я перетворююся на монополію* (АРП2, 59);

– *non-conformists* ‘нонконформісти’: (93) *Should we sacrifice the contentment of the whole of mankind to the greed of a few non-conformists?* (AS,

543) – *Невже ми повинні пожертвувати задоволенням усього людства заради жадоби кількох нонконформістів?* (АРП2, 251);

– rational ‘раціональний’: (95) *Reality demands of man that he act for his own rational interest; your gun demands of him that he act against it* (AS, 1023) – *Реальність вимагає від людини діяти згідно з власним раціональним інтересом. Ваш пістолет вимагає від іншої людини симетричних дій* (АРП3, 397).

Диференціація використовується при перекладі слів мови оригіналу з широкою семантикою, які не мають повного відповідника в мові перекладу, або словникові відповідники не покривають всіх значень слова оригіналу [57: 47]. Ця трансформація досить часто зустрічається при перекладі роману «Атлант розправив плечі», оскільки англійська мова характеризується більш широкою семантикою слів, наприклад:

– *profit* ‘збагачення’: (4) *Selfish greed for profit is a thing of the past* (AS, 22) – *Егоїстична жага збагачення – вчорашній день* (АРП1, 28). У цьому випадку значення англійсько *profit* «фінансова вигода, особливо різниця між заробленою сумою та сумою, витраченою на придбання, експлуатацію чи виготовлення чогось» [99: URL] відтворюється за допомогою українського “збагачення”, що має значення «збільшення прибутку» [98:URL], однак не є прямим словниковим відповідником.

У наступному прикладі першим словниковим відповідником слова *retrogression* є «зворотній рух» [96: 634], однак при перекладі роману перекладач відтворює інше значення слова, «процес повернення до попереднього стану, як правило, гіршого» [99: URL] за допомогою української лексики “деградація” у значенні «занепад, виродження» [98: URL]:

– *retrogression* ‘деградація’: (12) *"You see, Friends of Global Progress are a very progressive group and they have always maintained that you represent the blackest element of social retrogression in the country, so it would embarrass us, you know, to have your name on our list of contributors, because somebody might accuse us of being in the pay of Hank Rearden."* (AS, 42) – «– Розумієш, «Друзі

Глобального Прогресу» – дуже прогресивна організація, і вони завжди стверджували, що ти уособлюєш найчорніший елемент соціальної деградації в країні, тому твоє ім'я в переліку благодійників їх бентежить. До того ж можуть закинути, що нас утримує Генк Ріарден» (АРП1, 51).

За таким самим принципом, тобто використання непрямого словникового відповідника, що розкриває одне із значень слова-оригіналу, перекладач використовує диференціацію у таких прикладах:

– *hard* ‘черствий’: (48) *She's a hard, insensitive woman who spends her life building tracks and bridges, not for any great ideal, but only because that's what she enjoys doing* (AS, 263) – *Моя сестра — черства, бездушна жінка, яка все своє життя розтринькує, прокладаючи залізничні колії та будуючи мости, — не заради вищих ідеалів, а лише тому, що їй це подобається* (АРП1, 305);

– *interests* ‘зиски’: (53) *"I don't know whether I can promise you any special consideration, inasmuch as I must hold the national welfare above any private privileges or interests which –"* (AS, 310) – *Та не впевнений, чи можу гарантувати вам особливу увагу, адже звик ставити добробут нації вище за будь-які приватні привілеї та зиски, що...* (АРП1, 362);

– *break* ‘нехтувати’: (84) *The newspapers had snarled that the cause of the country's troubles, as this case demonstrated, was the selfish greed of rich industrialists; that it was men like Hank Rearden who were to blame for the shrinking diet, the falling temperature and the cracking roofs in the homes of the nation; that if it had not been for men who broke regulations and hampered the government's plans, prosperity would have been achieved long ago; and that a man like Hank Rearden was prompted by nothing but the profit motive* (AS, 476) – *Газети бубніли, що причиною проблем у країні, ілюстрованих цією справою, була егоїстична жадоба багатих промисловців. Що саме такі люди, як Генк Ріарден, винні у дедалі стриманішій дієті громадян, низькій температурі та тріщинах у дахах їхніх домівок. Що якби не ці глитаї, які нехтували законами та заважали*

планам уряду, країна давно досягнула б процвітання. І що люди на кшталт Генка Ріардена керувалися винятково прагненням наживи (АРП2, 170);

– *national* ‘державний’: (94) *It's a national catastrophe! What the matter with you? Don't you see that it's a fatal blow? It will break the last of the country's morale and economy!* (AS, 1001) – *Це державна катастрофа! Що з тобою таке? Невже ти не розумієш, який це фатальний удар? Розпадуться залишки моралі й економіки в країні* (АРП3, 370);

– *man* ‘людина’: (97) *Your code declares that the rational man must sacrifice himself to the irrational, the independent man to parasites, the honest man to the dishonest, the man of justice to the unjust, the productive man to thieving loafers, the man of integrity to compromising knaves, the man of self-esteem to sniveling neurotics* (AS, 1032) – *Згідно з вашим кодексом, раціональна людина повинна віддавати себе в жертву нераціональним людям, незалежна людина — паразитам, чесна — брехунам, справедлива — нечестивцям, продуктивна — злодіям і неробам, цілісна — схильним до компромісу шахраям, людина з високою самооцінкою — тюхтіям-невротикам* (АРП3, 408).

Також диференціація використовується при перекладі абстрактних понять з широкою семантикою, які мають декілька відповідників в українській мові, однак жоден з них повністю не розкриває всю широту семантики слова.

Наприклад, *depravity* має значення «моральний розпад, злочин, гріх»[99: URL] та має певне теологічне забарвлення. Англо-український словник пропонує такі відповідники «порочність, розбещеність, аморальний вчинок, гріховність» [96: 160], які певною мірою не розкривають усієї повноти поняття та не відповідають контексту. Тому перекладач використовує в тексті перекладу слово “блуд”, який надає перекладу відповідного стилістичного забарвлення, наближаючи його до тексту притч відповідно до контексту:

– *depravity* ‘блуд’: (20) *"The penetrating study of a businessman's greed. A fearless revelation of man's depravity"* (AS, 60) – *Вичерпне дослідження зажерливості бізнесмена. Сміливе відкриття душевного блуду* (АРП1, 78).

За таким принципом перекладач використовує трансформацію диференціації у таких прикладах:

– *greedy* ‘зажерливий’: (34) *Look at the greedy ruffians who run our industries* (AS, 190) – *Погляньте, які зажерливі невігласи керують нашою промисловістю!* (АРП1, 220);

– *immense* ‘несамовитий’: (52) *That's the immense selfishness of the Puritan. You'd let the whole world perish rather than soil that immaculate self of yours with a single spot of which you'd have to be ashamed* (AS, 305) – *І тому, як і належить пуританину, ти несамовитий егоїст, готовий занепасти весь світ, аби тільки ніщо не заплямувало твоєї бездоганної особи і не стало причиною твого сорому* (АРП1, 356).

Трансформація **конкретизації** близька до диференціації і полягає в уточненні загального значення слова мови-оригіналу за допомогою слова вихідної мови з вузьким значенням [57: 48]. Використання цієї трансформації пов'язане з тим, що українська мова характеризується більшою конкретністю, наприклад:

– *individual* ‘тип’: (14) *The public can't remain indifferent to reckless, selfish waste by an anti-social individual* (AS, 46) – *Громадськість не повинна байдуже спостерігати, як егоїстичний асоціальний тип необачно і бездушно розтринькує сировину* (АРП1, 55). У цьому прикладі слово *individual* у значенні «певна особа» [99: URL] українською перекладається за допомогою слова “тип” з більш конкретним значенням «людина з дивними або негативними рисами» [98: URL], що цілком відповідає контексту.

У наступному прикладі слово *talk* з широким значенням «говорити, розмовляти з метою повідомити певну інформацію» [99: URL] відтворюється українською за допомогою лексеми “розводитись”, що має конкретніше значення «говорити про що-небудь багато, довго, із зайвими подробицями» [98: URL], що надає перекладу певної глибини і точності:

(19) *He never talked about the public good. He merely told people that they would make big profits on his railroad: he told them why he expected the profits and he gave his reasons* (AS, 59) – Він ніколи не розводився про суспільне благо, просто казав людям, що з його залізниці вони матимуть великі прибутки, і доступно пояснював, звідки ті прибутки візьмуться, надаючи аргументи (АРП1, 70).

Таким чином перекладаються лексеми з широким загальним значенням у таких прикладах:

– rule ‘правління’: (72) *We will set men free of the rule of the dollar. We will release our spiritual aims from dependence on the owners of material means. We will liberate our culture from the stranglehold of the profit-chasers* (AS, 404) – Ми визволимо людей від правління долара. І вивільнимо наші духовні цілі з залежності від власників матеріальних благ. Ми звільнимо нашу культуру з мертвої хватки мисливців за прибутком (АРП2, 84);

– regulations ‘закони’: (80) *Businessmen are taking advantage of the national emergency in order to make money. They break the regulations which protect the common welfare of all – for the sake of their own personal gain* (AS, 467) – Бізнесмени користуються з надзвичайного стану в нашій країні й заробляють гроші. Вони ламають закони, які захищають загальне благополуччя, і роблять це заради особистої наживи (АРП2, 160);

– destroyers ‘убивці’(99) *Now that you know the truth about your world, stop supporting your own destroyers* (AS, 1066) – Тепер, коли ви знаєте правду про цей світ, перестаньте підтримувати власних убивць (АРП3, 449).

Генералізація – це трансформація, повністю протилежна диференціації та конкретизації, оскільки полягає у заміні слова з конкретним значенням більш загальним поняттям у перекладі [57: 50]. Ця трансформація використовується рідше при перекладі з англійської на українську мови, ніж попередні, через характерну природу обох мов, наприклад:

– *dollar* ‘гроші’: (27) *Culture should be taken out of the hands of the dollar-chasers* (AS, 141) – *Культуру слід забрати з рук ласих на гроші мисливців* (АРП1, 164).

Модуляція чи **смісловий розвиток** полягає в заміні словникового відповідника контекстуальним, який пов’язаний з ним логічно [57: 51]. Така заміна найчастіше використовується, коли це єдиний спосіб якомога точніше передати значення тексту оригіналу, що зумовлюється структурними особливостями обох мов, наприклад:

– *insensitive* ‘безсердечний’: (26) *Machines have destroyed man's humanity, taken him away from the soil, robbed him of his natural arts, killed his soul and turned him into an insensitive robot* (AS, 138) – *Машини знищили в людині все гуманне і людське, відірвали її від ґрунту, вийняли душу, відібрали природне мистецтво та перетворили на безсердечного робота* (АРП1, 161). У цьому прикладі словниковий відповідник слова *insensitive* ‘нечуйний, нечутливий’ повністю не передають все значення англійського слова. Тому при перекладі відбувається логічна заміна на основі метафоричного зв’язку.

Таким чином трансформація модуляції використовується у таких випадках:

– *the most selfish creature* ‘нестерпний егоїст’: (8) *That's the way he's been since he was five years old – the most conceited brat you ever saw – and I knew he'd grow up to be the most selfish creature on God's earth* (AS, 37) – *І так було з п'яти років – наймарнославніший на світі хлопчисько. Я вже тоді знала, що з нього виросте нестерпний егоїст* (АРП1, 44);

– *the self-evident brand of ultimate evil* ‘самі собою означали абсолютне зло’: (85) *This last was stated without explanation or elaboration, as if the words "profit motive" were the self-evident brand of ultimate evil* (AS, 476) – *Це останнє твердження ніяк не пояснювали і не аргументували, ніби слова «прагнення наживи» самі собою означали абсолютне зло* (АРП2, 170);

– *for nothing* ‘винятково: (88) "*I work for nothing but my own profit. I earn it.*" (AS, 480) – *Я працюю винятково задля прибутку. Я заробляю ці гроші* (АРП2, 175).

Також прийом смислового розвитку може зумовлюватися стилістичними нормами українською мовою, наприклад:

– *for your personal pleasure* ‘задовольняти лише твої забаганки’: (21) *It's time to forget your selfish greed and give some thought to your social responsibilities, because I think that all those millions you're going to inherit are not for your personal pleasure, they are a trust for the benefit of the underprivileged and the poor, because I think that the person who doesn't realize this is the most depraved type of human being* (AS, 99) – *Час забути егоїстичну жадобу і замислитися про соціальну відповідальність, адже усі успадковані мільйони не повинні задовольняти лише твої забаганки; їх тобі доручено заради нещасних і нужденних. Як на мене, людина, яка цього не усвідомлює, належить до найпаскудніших і найгниліших людських істот* (АРП1, 116);

– *irresponsible destruction* ‘катастрофічна афера’: (31) *How can you face anyone after the sort of irresponsible destruction you've perpetrated in that Mexican business?* (AS, 149) – *Як можеш дивитися в очі людям після цієї катастрофічної афери, яку провернув у Мексиці?* (АРП1, 174).

– *real* ‘найогидніший’: (32) "*Of all those who live by the ability of others," said Rearden, "you're the one real parasite."* (AS, 149) – *З усіх, хто живе за рахунок чужих здібностей, — сказав Ріарден, — ти найогидніший паразит* (АРП1, 174).

Модуляція використовується і для розкриття імпліцитного значення неозначеного та означеного артиклів, наприклад:

– *a* ‘просто’: (42) "*Hank Rearden is a greedy monster," people said. "Look at the fortune he's made. Has he ever given anything in return?*" (AS, 228) – *Генк Ріарден — просто жадібне чудовисько, — шкабарчав натовп. — Погляньте лишень, скільки він собі нахапав* (АРП1, 264).

Таким чином, лексичні трансформації при перекладі лінгвальних засобів вербалізації концепту ЕГОЇЗМ в романі Айн Ренд «Атлант розправив плечі» включають практичну транскрипцію, транслітерацію, диференціацію, модуляцію, конкретизацію та генералізацію. Підсумовуючи все вищезазначене, можна скласти таблицю частоти використання лексичних трансформацій (таблиця 3.1). Вона свідчить про те, що найбільш часто використовуються такі лексичні трансформації як диференціація (10 од., 28,6%) та модуляція (8 од., 22,8%). Рідше використовуються практична транскрипція (6 од., 16,7%), транслітерація та конкретизація (по 5 од., 14,3% кожна). Найрідше використовується прийом генералізації (1 од., 2,9%). Такий результат можна пояснити тенденцією художнього перекладу до точності та глибини відтворення значення та збереження стилістичного забарвлення.

Таблиця 3.1

Лексичні трансформації при перекладі лінгвальних засобів вербалізації
концепту ЕГОЇЗМ

Лексичні трансформації	Кількість	%
диференціація	10	28,6%
модуляція	8	22,8%
практична транскрипція	6	17,1%
транскрипція	5	14,3%
конкретизація	5	14,3%
генералізація	1	2,9%
Разом:	35	100%

3.3 Граматичні трансформації при перекладі лінгвальних засобів вербалізації концепту ЕГОЇЗМ

Граматичні трансформації передбачають перетворення структури речення в процесі перекладу згідно з нормами мови перекладу. При перекладі лінгвальних засобів вербалізації концепту ЕГОЇЗМ використовуються такі граматичні трансформації: транспозиція, граматична заміна, додавання, опущення та нульова трансформація.

Трансформація **транспозиції** полягає у зміні порядку слів у словосполученнях та реченнях, спричинена структурними відмінностями в різних мовах [5: 191]. При перекладі роману «Атлант розправив плечі» транспозиція використовується в рамках речення, що зумовлюється відмінностями в актуальному членуванні речень в англійській та українській мовах, наприклад:

(57) *"Midas Mulligan was a vicious bastard with a dollar sign stamped on his heart," said Lee Hunsacker, in the fumes of the acrid stew (AS, 317) – Мідас Маллігон був злісний сучий син. На його серці назавжди було викарбовано знак долара, — із хмарки ядучих бульйонних випарів провадив Лі Гансекер (АРП1, 370).* У цьому прикладі граматичний елемент *a dollar sign stamped* розташовується між тематичними елементами, що властиво англійській мові, на відміну від української. Тому при перекладі граматична частина переставляється в кінець речення, що є типовим для української мови.

Також використання транспозиції пояснюється граматичними та структурними особливостями англійської мови, наприклад, у реченні (98) використовується формальний підмет. Оскільки в українській мові така граматична структура є певною мірою чужорідною та неприродною, перекладач змінює порядок підмета і присудка і “жити заради себе” займає місце присудка:

(98) *Once, you believed it was 'only a compromise': you conceded it was evil to live for yourself, but moral to live for the sake of your children* (AS, 1055) – *Колись ви повірили, що це «лише компроміс»: визнали, що жити заради себе — зло, натомість жити заради дітей — високоморально* (АРПЗ, 436).

Використання транспозиції зумовлюється структурними відмінностями англійської та української мов у таких прикладах:

(5) *You're not interested in any of us or in anything we do* (AS, 34-35) – *Ми і тебе, що ми робимо, тебе не цікавить* (АРП1, 42);

(96) *This much is true: the most selfish of all things is the independent mind that recognizes no authority higher than its own and no value higher than its judgment of truth* (AS, 1030) – *Це правда: незалежний розум, який не визнає влади, вищої за себе самого, і цінності вищої, ніж власні міркування про правду, — вияв найбільшого егоїзму* (АРПЗ, 405).

Також транспозиція використовується для стилістичної мети, наприклад:

(77) *You have been called ruthless for the strength and self-discipline of your drive to your purpose* (AS, 454) – *Безжальним вас назвали через силу та самодисципліну, цілеспрямований рух до мети* (АРП2, 144). У цьому випадку перекладач переставляє рематичну частину на початок речення, по-перше, для того, щоб забезпечити позиційну контактність частини зі співвідносним членом, який був у попередньому реченні, і, по-друге, тому, що дане речення є четвертим у ряді речень, що мають єдиний початок *you have been called*. У англійській мові такий єдинопочаток є стилістичною нормою, однак українською такі конструкції сприймаються монотонно.

У наступному прикладі фраза *those greedy parasites* є вставною фразою та винесена в кінець речення для більшого логічного наголошення та емоційного забарвлення. Однак така конструкція не сприймається адекватно українською мовою, тому у перекладі вставна фраза займає місце підмета:

(89) *It's just that there's no profits for them--that's why they're letting you perish, those greedy parasites!* (AS, 520) – *Просто бізнес не дає прибутків. Ось чому ці жадібні паразити кидають вас на загибель!* (АРП2, 222).

Трансформація **граматичної заміни** передбачає заміну граматичної одиниці в мові перекладу [5:194]. Це може бути форма слова або частина мови, така трансформація називається морфологічною заміною, або це заміна синтаксичної функції або синтаксичної структури, тоді така трансформація називається синтаксичною заміною. Такі заміни зумовлюються структурними та лексичними відмінностями англійської мови та української мови, а саме або відсутністю відповідної частини мови, або необхідністю змінити структуру речення згідно з нормами української мови.

При перекладі роману «Атлант розправив плечі» використовується заміна форми слова. Часто такі трансформації супроводжують іншими граматичними трансформаціями, такими як транспозицією, опущенням або додаванням. Так, перекладач використовує заміну форми слова, наприклад ступеню порівняння прикметника:

– *the coldest* ‘холодна’: (22) *To recognize one's guilt, yet feel nothing but the coldest, most profound indifference – wasn't it a betrayal of that which had been the motor of his life-course and of his pride?* (AS, 131) – *Визнавати власну провину, не відчуваючи нічого, крім холодної глибокої байдужості – хіба це не зрада рушіїв його життєвого курсу та його гордості?* (АРП1, 153). У цьому прикладі найвищий ступінь порівняння прикметника *the coldest* перекладається за допомогою нульової форми прикметника. Така граматична заміна пояснюється стилістичними особливостями української мови, оскільки використання найвищої форми порівняння було б недоречним у цьому контексті.

Також заміна форми прикметника використовується у прикладі (38), де найвищий ступінь порівняння прикметника перекладається за допомогою вищого ступеню:

– *the most immoral* ‘аморальніший’: (38) "*You're the most immoral man living – you think of nothing but justice! You don't feel any love at all!*" (AS, 208) – *Ти аморальніший за всіх на світі — тебе цікавить лише справедливість! У тебе — ні крапельки любові!* (АРП1, 242).

Граматична заміна використовується також у випадку заміни безособових форм дієслова. Так, у прикладі (49) дієприкметник минулого часу *rotten* перекладається за допомогою інфінітиву ‘гнити’:

– *rotten* ‘гнити’: (49) *When a man thinks he's good-that's when he's rotten* (AS, 264) – *Коли людина вважає себе наймилосерднішою і найрозумнішою, вона починає гнити* (АРП1, 307).

При перекладі засобів вербалізації концепту ЕГОЇЗМ в романі граматична заміна використовується на рівні заміни частини мови. Таким чином, іменник може перекладатись за допомогою прикметника через зміну структури речення, наприклад:

– *selfishness* ‘егоїстичніший’: (7) "*The intention's plain selfishness, if you ask me,*" said Rearden's mother (AS, 36) – *Якщо тебе цікавить моя думка, – почала мати, – то егоїстичнішого наміру і бути не може* (АРП1, 44);

– *human* ‘людський’: (36) "*That's why I can't talk to you – because you're not human. You have no pity, no feeling for your brother, no compassion for his feelings.*" (AS, 208) – *Саме тому я й не можу з тобою спілкуватися. Ти не маєш нічого людського. Ти немилосердний до рідного брата, ти не співчуваєш його почуттям і переживанням* (АРП1, 242).

Граматична заміна відбувається і у зворотному напрямку: відповідно до норм української мови та контексту прикметник перекладається за допомогою іменника. Найчастіше за допомогою такої трансформації перекладається прикметник *selfish*, при цьому використовується або іменник на позначення об'єкта, що описується цим прикметником (‘егоїстка’, ‘егоїсти’), або абстрактний іменник, що розкриває саме поняття (‘егоїзм’), наприклад:

– *selfish* ‘егоїстка’: (16) *"You're unbearably conceited," was one of the two sentences she heard throughout her childhood, even though she never spoke of her own ability. The other sentence was: "You're selfish."* (AS, 51) – «*Ти страшенно самовпевнена*», – це був один із двох докорів, які вона чула все дитинство, хоча ніколи не хизувалася своїми здібностями. Другий закид: «*Ти егоїстка*» (АРП1, 61);

– *selfish* ‘егоїсти’: (25) *But if they stop being selfish and share the goods they've hoarded – they'll have a chance to work hard and produce some more* (AS, 135) – *Але якщо вони не будуть егоїстами і поділяться своєю накопиченою власністю, то всі матимуть шанс завдяки наполегливій праці виробити ще більше товарів* (АРП1, 158);

– *selfish* ‘егоїзм’: (29) *Doesn't everyone believe that it is evil to be selfish? I was totally selfless in regard to the San Sebastian project. Isn't it evil to pursue a personal interest?* (AS, 143) – *Хіба егоїзм — це не зло? Я був цілком альтруїстичний у проекті «Сан-Себастьян». Бо чинити згідно з власними інтересами — погано* (АРП1, 167).

Дієслово також може бути замінене іменником в процесі перекладу, наприклад *get killed*, що позначає дію, виконану іншою особою, перекладається за допомогою іменника:

– *get killed* ‘погибель’: (46) *You can't force men to go out to get killed--when that bridge collapses -just to make money for you* (AS, 228) – *Ви не маєте права посилати людей на погибель лише для того, щоб напхати грошима свої кишені* (АРП1, 268).

Однак частіше в перекладі роману відбувається зворотна заміна: іменники замінюються дієсловами. Така заміна часто супроводжується трансформацією опущення, наприклад, конструкція *to have desire* перекладається за допомогою дієслова ‘бажати’:

– *had no desire* ‘не бажав’: (64) *Apparently, the young man had no desire to work for the good of society or the welfare of science* (AS, 359) – *Очевидно, той*

молодик не бажав працювати на благо суспільства чи здля процвітання науки (АРП2, 30).

За подібним принципом відбувається переклад у прикладі (87):

– *feels no concern* ‘не дбаєте’: (87) *"Surely, Mr. Rearden, you wouldn't want your attitude to be misunderstood. You wouldn't want to give support to the widespread impression that you are a man devoid of social conscience, who feels no concern for the welfare of his fellows and works for nothing but his own profit."* (AS, 480) – *Ви ж не хочете підтримати поширеного враження, начебто уникаєте соціальної відповідальності, не дбаєте про добробут ваших співгромадян і працюєте винятково задля власного збагачення* (АРП2, 174).

Морфологічну заміну може супроводжувати і синтаксична заміна, наприклад, у прикладі (60) при заміні іменника *love* на дієслово ‘любити’ відбувається заміна простого речення на складносурядне:

– *love* ‘любити’: (60) *My father was an evil man who cared for nothing but business. He had no time for love, only for money* (AS, 322) – *Батько був поганою людиною, його нічого, крім бізнесу, не обходило. Він не мав часу, щоб любити, не цікавився нічим, крім грошей* (АРП1, 376).

Так само в прикладі (24) заміну форми дієслова з інфінітива *leave* на дієприслівник ‘залишаючи’ супроводжує заміна одного з двох однорідних присудків на дієприслівниковий зворот:

(24) *I think it is perfectly unfair that one man should get all the breaks and leave none to others* (AS, 135) – *Я вважаю кричущо несправедливим, що одна людина отримує всі шанси, не залишаючи нічого іншим* (АРП1, 158).

Також в перекладі відбувається заміна герундія, тобто безособової форми дієслова, на іменник разом з його транспозицією, пов’язаною з структурними особливостями української мови, наприклад:

– *grabbing policy* ‘політика привласнення’: (81) *They pursue a ruthless, grasping, grabbing, anti-social policy, based on nothing but plain, selfish greed* (AS,

467) – Вони ведуть безжальну, жадібну, антисоціальну політику, політику привласнення, що спирається на звичайну егоїстичну жадобу (АРП2, 160).

Трансформація **додавання** передбачає відповідно додавання лексичних одиниць в тексті перекладу. Причиною такого додавання може бути так звана «формальна невираженість» семантичних компонентів словосполучень в мові оригіналу, тобто в процесі використання цієї трансформації відновлюються «доречні слова», що присутні в глибинній структурі речення, але опускаються в поверхневій [5: 221]. Наприклад, в реченні (56) у словосполученні *one unforgivable sin* мається на увазі, що гріх є непростимим саме для сучасників, а не для суб'єкта, але це не має формального вираження в тексті оригіналу. Однак при перекладі українською мовою цей семантичний компонент потребує уточнення, а отже і вираження за допомогою додавання лексичної одиниці 'для них':

– *one unforgivable sin* “єдиний непростимий для них гріх”: (56) *In the eyes of his contemporaries, he was a man who had committed the one unforgivable sin: he was proud of his wealth* (AS: 316) – Сучасники дорікали йому єдиним непростимим для них гріхом: *Малліган пишався своїм багатством* (АРП1: 369).

Також додавання лексичних одиниць на вираження семантичних компонентів, що не мають формального вираження в реченнях оригіналу, відбувається в таких прикладах:

– *above all else* ‘понад інтересами інших’: (74) *"Haven't you always placed your self-interest above all else?"* (AS, 437) – Хіба ви завжди не ставили власних інтересів понад інтересами інших? (АРП2, 124);

– *all the selfish* ‘разом зі своїми егоїстичними’: (90) *"It's all right for you, you've got a good overcoat and a private car, but you won't give us any trains, you and all the selfish – "* (AS, 520) – *Вам добре, у вас пальто і приватний вагон, а нам ви ніяких потягів не даєте, разом зі своїми егоїстичними...* (АРП2, 222);

– *yourself* ‘себе самого’: (91) *You've given me nothing, you've sacrificed nothing, you've never been concerned with anything but yourself - your work, your*

mills, your talent, your mistress! (AS, 529) – *Ти нічого мені не дав, нічим не пожертвував заради мене, ніколи нічим не цікавився, крім себе самого, свої роботи, заводу, таланту, коханки!* (АРП2, 233).

У деяких випадках додавання лексичних одиниць зумовлюється контекстом, що дозволяє зрозуміти, яке саме «доречне слово» було опущено. Наприклад, у реченні (82) означення *rotten*, що відноситься до іменника *behavior*, при перекладі вимагає уточнення лексичною одиницею, що стає зрозумілою з контексту. Відповідно до змісту речення додана лексична одиниця має бути протилежною за значенням до словосполучення *honest effort* ‘чесна спроба’, тому перекладач доречно використовує іменник ‘шахрайство’:

– *rotten* ‘гниле шахрайство’: (28) *I don't know why you should call my behavior rotten. I thought you would recognize it as an honest effort to practice what the whole world is preaching* (AS, 143) – *Не збагну, чому ти називаєш мої зусилля гнилим шахрайством. Був переконаний, що ти вважатимеш їх чесною спробою втілити ідеї, які сповідує зараз увесь світ* (АРП1, 167).

Також трансформація додавання використовується, коли при перекладі відбуваються структурні зміни речення, наприклад:

– *the whim of men* ‘забаганка незрозумілих людей’: (41) *Destroyed at the whim of men whom he had never seen and who had never seen those tiers of metal ... Destroyed, because they so decided. By what right?* (AS, 215) – *І все це зруйновано через забаганку незрозумілих людей, які просто взяли й проголосували... хтозна, чиїм корячись інтересам?.. І хтозна, з чиєї волі вони мають владу?* (АРП1, 249). У цьому прикладі додаванням при перекладі означення ‘незрозумілих’ компенсуються наступні підрядні речення *whom he had never seen and who had never seen those tiers of metal*, що були опущені перекладачем у зв’язку зі зміною структури всього речення та його об’єднанням з наступним реченням.

Трансформація додавання може супроводжуватися граматичною заміною частини мови, наприклад:

– *selfishly* ‘з егоїстичних міркувань’: (63) *I most selfishly wish I could help you, because, you see, this has been my hardest problem--trying to find men of talent for my own staff* (AS, 357) – *Я хотів би вам допомогти з егоїстичних міркувань, тому що, розумієте, серед моїх найбільших проблем — намагання знайти талановиту людину для власного колективу* (АРП2, 28). У цьому прикладі додавання лексичних одиниць зумовлюється зміною структури речення в перекладі відповідно до норм української мови. У такому випадку дослівний переклад *selfishly* ‘егоїстично’ не є стилістично доречним, тому разом з тим відбувається граматична зміна прислівника на прикметник ‘егоїстичний’.

У наступному прикладі, дослівний переклад дієслова *sacrifice* ‘жертвувати’ стилістично не відповідає контексту, тому при перекладі використовується граматична заміна дієслова на іменник ‘жертва’ та додавання дієслова ‘принести’:

– *sacrifice* ‘принести в жертву’: (92) *Will you sacrifice me to your animal desire? Are you as vicious and selfish as that? Can you buy your pleasure at the price of my suffering?* (AS, 529) – *Невже ти принесеши мене в жертву своєму тваринному бажанню? Невже ти такий лихий і егоїстичний? Купуєш власне задоволення ціною мого страждання?* (АРП2, 233).

Трансформація **опущення** прямо протилежна за суттю до додавання та полягає в опущенні при перекладі лексичних одиниць, що є «семантично надлишковими» у тексті перекладу, тобто виражене ними значення можна вилучити з контексту без їхнього використання [5: 226], наприклад:

– *your selfish interests* ‘твої інтереси’: (51) *"You can't expect people to sacrifice the entire steel industry of the nation to your selfish interests and –"* (AS: 302) – *Яке ти маєш право вважати, що всю сталеливарну промисловість країни має бути кинута на догоду твоїм інтересам і...* (АРП1: 352). При перекладі цього речення іменник ‘інтереси’ уже несе значення «те, що відповідає чийсь потребам чи прагненням» [98: URL], тому використання в перекладі прикметника ‘егоїстичний’ буде надлишковим.

Семантично надлишкові лексичні одиниці, значення яких можна відновити з контексту без їхньої допомоги, опускаються в таких прикладах:

– personal consideration ‘особисте’: (23) *I have always placed the public good above any personal consideration. I have contributed my time and money to Friends of Global Progress in their crusade for the Equalization of Opportunity Bill (AS, 135) – Я завжди ставив суспільне благо вище особистого, жертвував свій час та гроші «Друзям глобального прогресу», які йдуть хрестовим походом за законопроект про зрівняння можливостей (АРП1, 157);*

– for a plain motive of profit ‘заради прибутку’: (73) *Now would you care to be a martyr for an issue of principle, only in circumstances where nobody will know that that's what you are – nobody but you and me – where you won't get a chance to breathe a word about the issue or the principle – where you won't be a hero, the creator of a spectacular new metal, making a stand against enemies whose actions might appear somewhat shabby in the eyes of the public – where you won't be a hero, but a common criminal, a greedy industrialist who's cheated the law for a plain motive of profit, a racketeer of the black market who's broken the national regulations designed to protect the public welfare – a hero without glory and without public, who'll accomplish no more than about half a column of newsprint somewhere on page five – now would you still care to be that kind of martyr? (AS, 434) – Невже вам захочеться бути мучеником в ім'я принципів за обставин, коли ніхто про це не знатиме, тільки ви і я; де ви не матимете шансу бодай слово видихнути на захист принципів, де ви не будете героєм, творцем нового ефектного металу, не зможете протистояти ворогам, чії дії в очах публіки матимуть незугарний вигляд; обставинах, за яких ви станете не героєм, а звичайним злочинцем, жадібним промисловцем, який обійшов закон заради прибутку, рекетиром із чорного ринку, який переступив державні закони, створені, щоб захищати публічний добробут, героєм без слави та глядачів, який отримає хіба що півколонки у газеті десь на п'ятій шпальті, — невже ви хотіли б стати таким мучеником? (АРП2, 120).*

– *a matter of your incredible conceit* ‘твоє неймовірне марнославство’: (78) "Oh, I know that you think you're fighting for some sort of principle --but actually it's only a matter of your incredible conceit. You're doing it for no better reason than because you think you're right." (AS, 463) – О, я знаю, що ти віриш, начебто борешся за якісь там принципи, але ж насправді все через твоє неймовірне марнославство. Ти робиш це лише тому, що впевнений у власній правоті (АРП2, 155).

– *greedy crime* ‘злочин’: (86) *The crowd remembered that these same newspapers, less than two years ago, had screamed that the production of Rearden Metal should be forbidden, because its producer was endangering people's lives for the sake of his greed; they remembered that the man in gray had ridden in the cab of the first engine to run over a track of his own Metal; and that he was now on trial for the greedy crime of withholding from the public a load of the Metal which it had been his greedy crime to offer in the public market* (AS, 476) – Юрба пам'ятала: менше, ніж два роки тому, ці ж такі газети волали, що ріарден-метал слід заборонити, мовляв, виробник заради власної наживи загрожує людським життям. Вони пам'ятали, що цей чоловік у сірому перший проїхався у кабіні паротяга колією, виготовленою із його власного металу. І що сьогодні над ним розпочато суд за злочин: через свою жадобу він приховав від людей великий об'єм металу, виставивши його — так само захланно та злочинно — на відкритий ринок (АРП2, 170).

Такими «семантично надлишковими» лексичними одиницями є властиві для англійської мови парні синоніми, зазвичай пара близьких за значенням прикметників, один з яких може бути опущеним при перекладі без втрати змісту речення, наприклад у реченні (30) близькі за значенням прикметники *heartless* і *cruel* перекладається за допомогою одного українського прикметника ‘немилосердний’:

– *heartless, cruel* ‘немилосердний’: (30) *Now I'll guess what you're thinking: go ahead, say that it's evil, that I'm selfish, conceited, heartless, cruel. I am* (AS, 147)

– *Тепер я вгадаю, що ти думаєш: прав далі свої теревені, мовляв, усе це — зло, а я — немилосердний егоїст. Так воно і є* (АРП1, 172).

Також в процесі перекладу опускаються лексичні одиниці, що не відповідають граматичним та стилістичним нормам української мови, наприклад, у реченні (47) перекладач опускає присвійний займенник, використання якого є типовим для англійської мови, але недоречним в українському перекладі:

– *his own profit* ‘власне збагачення’: (47) *"He didn't do it for any noble purpose, he did it just for his own profit, he's never done anything for any other reason."* (AS, 262) – *Він зробив це не задля благородної мети, а задля власного збагачення. Він завжди чинив лише так* (АРП1, 305).

Трансформація опущення використовується також для уникнення повторів, що не властиві українській мові, наприклад:

– *he thinks of his own* ‘про себе’: (17) *"Since a man must think of the good of his brothers before he thinks of his own, it seems to me that a nation must think of its neighbors before it thinks of itself."* (AS, 54) – *«Оскільки людина насамперед має дбати про своїх братів, а вже потім про себе, то американський народ так само мусить спершу подбати про добробут своїх найближчих сусідів, а вже потім – про власний зиск»* (АРП1, 65). У цьому прикладі перекладач опускає граматичну основу в другому реченні, оскільки вона повторює граматичну основу першого речення. Тому одночасно використовується і синтаксична заміна: повне речення замінюється еліптичним.

Крім граматичних трансформацій, опущення можуть супроводжувати лексичні трансформації, наприклад:

– *toward the immediate world around her* ‘до своє середовище’: (15) *She felt a bored indifference toward the immediate world around her, toward other children and adults alike* (AS, 50) – *Дані відчувала байдужу нехоть до свого середовища; дорослі й діти, які безпосередньо її оточували, аніскільки не цікавили дівчинку* (АРП1, 60). У цьому прикладі при перекладі англійського *world*

використовується диференціація, при чому українське ‘середовище’ вже містить семантичний компонент, що несуть лексичні одиниці *around her*, тому при перекладі вони опускаються.

Наступна трансформація, на відміну від інших, не передбачає замін. При використанні **нульової трансформації** синтаксична структура оригіналу перетворюється в аналогічну структуру мови перекладу, за умови що в мові перекладу існує подібна структура [38: 130], наприклад:

– *don't think of people* ‘не думаю про людей’: (39) *No, I don't think of people – except that if I gave a job to Philip, I wouldn't be able to face any competent man who needed work and deserved it* (AS, 209) – Так, я не думаю про людей. Та якщо я надам тут Філіпу місце, то не зможу глянути в очі жодному пристойному фахівцю, який потребує роботи і заслуговує на неї (АРП1, 242);

– *creature of cold evil* ‘творіння холодного зла’: (70) *Cherryl watched her walk away, and thought that Jim had been right: this sister of his was a creature of cold evil who had given her no response, no acknowledgment, no emotion of any kind except a touch of something that looked like an astonished, indifferent amusement* (AS, 396) – Шеріл спостерігала, як вона іде геть, і думала, що Джим цілком має рацію: його сестра — творіння холодного зла, яке не дає жодної відповіді, жодного підтвердження, жодної емоції, лише дотик якогось задоволення, ледь забарвленого байдужістю та здивуванням (АРП2, 75). У іменникових структурах такого типу прийменник *of* несе граматичне значення, що передається українською мовою за допомогою родового відмінку без змістових втрат. За подібним принципом перекладаються іменникові словосполучення у таких прикладах:

– *the most insufferable form of vanity* ‘найнестерпніша форма марнославства’: (79) *That's the conceit I'm talking about – the idea that it matters who's right or wrong. It's the most insufferable form of vanity, this insistence on always doing right* (AS, 463) – Я кажу про пихатість, про ідею, начебто має

якесь значення, хто правий, а хто помиляється. Це найнестерпніша форма марнославства, таке наполягання на вічній своїй правоті (АРП2, 155);

– *enemy of society* ‘ворог суспільства’: (82) *For a month in advance, the people who filled the courtroom had been told by the press that they would see the man who was a greedy enemy of society; but they had come to see the man who had invented Rearden Metal (AS, 475) – Ще місяць тому преса товкмачила людям, які мали заповнити судову залу, що вони побачать жадібного ворога суспільства. Люди натомість прийшли подивитися на винахідника ріарден-металу (АРП2, 169).*

– *the evil of ruthless wealth* ‘зло безжального багатства’: (83) *The crowd knew from the newspapers that he represented the evil of ruthless wealth; and – as they praised the virtue of chastity, then ran to see any movie that displayed a half-naked female on its posters--so they came to see him; evil, at least, did not have the stale hopelessness of a bromide which none believed and none dared to challenge (AS, 475) – Натовп знав із газет, що Ріарден утілював зло безжального багатства; так само, як ці люди прославляли чесноту цнотливості, а потім мчали на перегляд першого-ліпшого фільму, якщо на постерах було зображено напівоголену жінку, — вони прийшли зараз подивитися на нього (АРП2, 169).*

Отже, граматичні трансформації при перекладі лінгвальних засобів вербалізації концепту ЕГОЇЗМ в романі Айн Ренд «Атлант розправив плечі» включають граматичну заміну, транспозицію, додавання, опущення та нульову трансформацію. Підсумовуючи все вищезазначене, можна скласти таблицю частоти використання граматичних трансформацій (таблиця 3.2). Згідно з нею, найчастіше використовується трансформація граматичної заміни (14 од., 33,3%), яка використовується і на морфологічному, і на синтаксичному рівнях з метою дотримання граматичних норм української мови. Рідше використовуються опущення (9 од., 21,4%) та додавання (8 од., 19,1%). Найменш часто вживаними граматичними трансформаціями є транспозиція (6 од., 14,3%) та нульова трансформація (5 од., 11,9%). Такі результати можна

пояснити різними граматичними структурами української та англійської мов, що призводить до певних граматичних і семантичних втрат, які компенсуються граматичними трансформаціями.

Таблиця 3.2

Грамматичні трансформації при перекладі лінгвальних засобів вербалізації
концепту ЕГОЇЗМ

Грамматичні трансформації	Кількість	%
граматична заміна	14	33,3%
опущення	9	21,4%
додавання	8	19,1%
транспозиція	6	14,3%
нульова трансформація	5	11,9%
Разом:	42	100%

3.4 Лексико-граматичні трансформації при перекладі лінгвальних засобів вербалізації концепту ЕГОЇЗМ

Лексико-граматичні трансформації не знаходять широкого застосування при перекладі лінгвальних засобів вербалізації концепту ЕГОЇЗМ в романі Айн Ренд «Атлант розправив плечі». Перекладач використовує такі трансформації як антонімічний переклад та описовий переклад.

Суть **антонімічного перекладу**, або точніше формальної негативізації, полягає не в зміні змісту речення на протилежний, а заміну структурних одиниць на протилежні за значенням, однак зі збереженням змісту всього речення [57: 54]. Наприклад, у реченні (50) стверджувальне речення в оригіналі перекладається за допомогою заперечного речення. Значення всього речення залишається без змін, оскільки семантичний компонент заперечення в англійському реченні містився в прикметнику *inhuman*:

(50) *"That's why nobody can deal with you or talk to you – because you're inhuman."* (AS, 301) – *Саме тому ніхто не хоче мати з тобою справ, навіть розмовляти! Ти не маєш нічого людського!* (АРП1: 351).

Часто антонімічний переклад супроводжується іншими трансформаціями, найчастіше граматичною заміною, на морфологічному та синтаксичному рівні, наприклад:

– mercy ‘безжальний’: (37) *"You have no mercy for anybody."* (AS: 208) – *Ти до всіх безжальний* (АРП1, 242). У цьому прикладі іменник без семантичного компонента заперечення при перекладі відтворюється за допомогою прикметника з семантичним компонентом заперечення, що виражається за допомогою префіксу без-, тобто одночасно використовується граматична зміна частина мови.

Синтаксична граматична заміна супроводжує антонімічний переклад в прикладі (69), де двоскладне стверджувальне речення оригіналу перекладається за допомогою односкладного заперечного речення:

– *they feel no concern for anyone's need* ‘їх не хвилюють потреби інших’:
(69) *They feel no concern for anyone's need ... or weakness. No concern ... and no pity ...* (AS, 389) – *Їх не хвилюють потреби інших... чи слабкості. Жодного зацікавлення... і жодного жалю...* (АРП2, 66).

Описовий переклад передбачає відтворення лексичної одиниці мови оригіналу за допомогою фрази або речення з її поясненням мовою перекладу [35: 55]. При перекладі роману «Атлант розправив плечі» використання цієї трансформації спричинене втратами у перекладі, коли не існує більш економічного способу перекладу українською мовою. Наприклад, описово перекладається складний іменник *dollar-grubbers*, створений авторкою роману:

– *dollar-grubbers* ‘який мріє хапонути зайвий долар’: (54) *I was defeated by the selfish greed of those around me. I couldn't establish a system of brotherhood and love in just one small state, amidst a nation of profit-seekers and dollar-grubbers* (AS, 312) – *Мене занастили людські егоїзм і зажерливість. Я не зміг*

запровадити любов і братерство лише в одному невеличкому штаті, оточеному величезним натовпом, який прагне лише наживи і мріє хапнути зайвий долар (АРП1, 364). Описовий переклад у цьому реченні використовується і для перекладу складного іменника *profit-seekers*, хоча в перекладі зустрічається більш економний відповідник ‘мисливці за прибутком’. У цьому випадку використання описового перекладу ‘який прагне лише наживи’ зумовлене граматичною структурою речення оригіналу, оскільки обидва іменника є однорідними, тому доцільним було використання у перекладі однорідних структур, а саме однорідних підрядних частин складного речення.

Також описовий переклад використовується для понять, що існують в українській мові, однак не мають лексичного відповідника, наприклад:

– self-indulgence ‘потурання власним слабкостям’: (65) *"Do you understand that it's nothing but vicious self-indulgence on my part? I'm not doing it for your pleasure, but for mine."* (AS, 370) – *Чи розумієш ти, що з мого боку — це порочне потурання власним слабкостям? Я роблю це не задля твого задоволення, а задля свого* (АРП2, 44).

Таким чином, лексико-граматичні трансформації не використовуються широко для перекладу лінгвальних засобів вербалізації концепту ЕГОЇЗМ в романі Айн Ренд «Атлант розправив плечі» та включають антонімічний переклад (формальну негативізацію) та описовий переклад. Підсумовуючи все вищезазначене, можна скласти таблицю частоти використання лексико-граматичних трансформацій (таблиця 3.3). Згідно з нею, обидві трансформації використовуються приблизно з однаковою частотою, антонімічний переклад (3 од.) та описовий переклад (2 од.). Однак через їхню невелику загальну кількість відсоткова різниця є неочевидно великою.

Таблиця 3.3

Лексико-граматичні трансформації при перекладі лінгвальних засобів
вербалізації концепту ЕГОЇЗМ

Лексико-граматичні трансформації	Кількість	%
антонімічний переклад	3	60%
описовий переклад	2	40%
Разом:	5	100%

Відсоткове співвідношення способів перекладу лінгвальних засобів вербалізації концепту ЕГОЇЗМ у романі Айн Ренд «Атлант розправив плечі» представлено у табл. 3.4 та діаграмі 3.1.

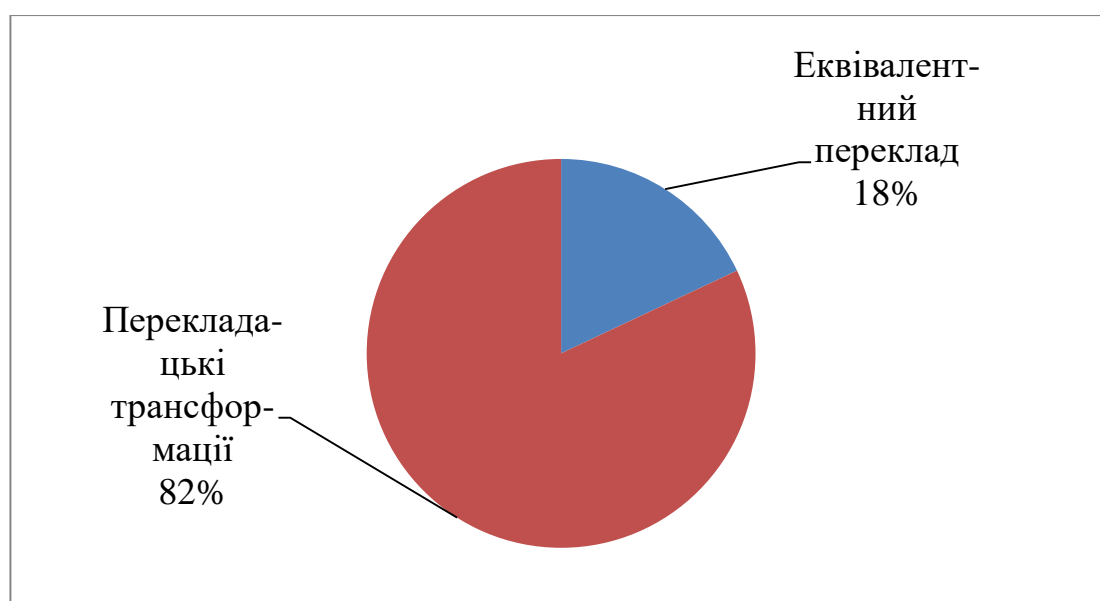
Таблиця 3.4

Способи перекладу лінгвальних засобів вербалізації концепту ЕГОЇЗМ у романі
Айн Ренд «Атлант розправив плечі»

Спосіб перекладу	Кількість	%
1. Еквівалентний переклад	18	18%
еквівокабулярні відповідники	16	16%
нееквівокабулярні відповідники	2	2%
2. Лексичні трансформації	35	35%
диференціація	10	10%
модуляція	8	8%
практична транскрипція	6	6%
транслітерація	5	5%
конкретизація	5	5%
генералізація	1	1%
3. Граматичні трансформації	42	42%

Продовження табл. 3.4

граматична заміна	14	14%
опущення	9	9%
додавання	8	8%
транспозиція	6	6%
нульова трансформація	5	5%
4. Лексико-граматичні трансформації	5	5%
антонімічний переклад	3	3%
описовий переклад	2	2%
Разом:	100	100%

Діаграма 3.1. Відсоткове співвідношення використання способів перекладу лексичних засобів вербалізації концепту ЕГОЇЗМ

Висновки до розділу 3

1. Загальноєвропейська природа концепту ЕГОЇЗМ зумовлює використання лексичних відповідників при відтворенні українською мовою лінгвальних засобів вербалізації концепту в романі Айн Ренд «Атлант

розправив плечі». Еквіваленти при перекладі роману використовуються для передачі абстрактних іменників та прикметників, що розкривають загальнокультурні поняття та виступають вербалізаторами концептуальних метафор, які розкривають головні концептуальні шари концепту ЕГОЇЗМ. Згідно з табл. 3.4, за допомогою лексичних відповідників перекладаються 18 одиниць (18%), з них 16 одиниць – за допомогою еквівокабулярних відповідників, і 2 одиниці – за допомогою нееквівокабулярних одиниць.

2. Значну роль у відтворенні українською мовою лінгвальних засобів вербалізації концепту ЕГОЇЗМ в романі Айн Ренд «Атлант розправив плечі» грають перекладацькі трансформації, які використовуються у 82% прикладів (діаграма 3.1). Перекладач використовує лексичні, граматичні та лексико-граматичні перекладацькі трансформації.

3. Найчастіше використовуються граматичні трансформації (42 од., 42%), серед них граматичні заміни (14 од., 14%), опущення (9 од., 9%), додавання (8 од., 8%), транспозиція (6 од., 6%) та нульова трансформація (5 од., 5%) (табл. 3.4). Такі результати можна пояснити різними граматичними структурами української та англійської мов та різницею в актуальному членуванні речень, що призводять до певних граматичних і семантичних втрат, які компенсуються граматичними перекладацькими трансформаціями.

4. Менш часто використовуються лексичні перекладацькі трансформації (35 од., 35%), серед яких формальні та лексико-семантичні трансформації (табл. 3.4). Формальні трансформації включають практичну транскрипцію (6 од., 6%) та транскрипцію (5 од., 5%), які використовуються для перекладу інтернаціональних слів, переважно термінів іншомовного походження. Лексично-семантичні трансформації включають диференціацію (10 од., 10%), модуляцію (8 од., 8%), конкретизацію (5 од., 5%), та генералізацію (1 од., 1%). Такий результат можна пояснити тенденцією художнього перекладу до точності та глибини відтворення значення та

збереження стилістичного забарвлення, а також характерною для англійської мови більш широкою семантикою слів.

5. Найрідше використовуються лексико-граматичні трансформації (5 од., 5%), а саме антонімічний переклад (3 од., 3%) та описовий переклад (2 од., 2%) (табл. 3.4). Використання цих трансформацій зумовлюється відмінностями в граматичній структурі обох мов та відсутністю більш економних шляхів переклад.

6. Підсумовуючи все вище згадане, головними способами перекладу українською мовою засобів вербалізації концепту ЕГОЇЗМ в романі Айн Ренд «Атлант розправив плечі» є 1) еквівокабулярні відповідники (16%), що дозволяють найбільш точний переклад лексичної одиниці; 2) граматичні заміни (14%), які використовуються для компенсації граматичних відмінностей на морфологічному та синтаксичному рівнях, та 3) диференціація (10%), що застосовується при перекладі англійських слів з широкою семантикою, що не мають повних відповідників в українській мові.

ВИСНОВКИ

Кваліфікаційна робота магістра була присвячена дослідженню особливостей лінгвальних засобів вербалізації концепту ЕГОЇЗМ у романі Айн Ренд «Атлант розправив плечі» та способам їхнього відтворення українською мовою. У результаті даного дослідження можна зробити такі висновки.

Концепт – одне з центральних понять когнітивної лінгвістики, яке через свою комплексну та когнітивну природу не має єдиного підходу до визначення. У вітчизняному мовознавстві існує два підходи до дефініції концепту: лінгвокогнітивний та лінгвокультурний. Згідно з лінгвокогнітивним підходом, концепт – це певним чином структурована одиниця свідомості, що відображає сукупність узагальнених знань про об'єкт пізнання. Відповідно до лінгвокультурного підходу, концепт – це базова одиниця культури у свідомості людини, що відображає сукупність культурно зумовлених цінностей та уявлень. У зарубіжній науковій парадигмі концепт розглядають як певну символічну одиницю, яка репрезентує певні інформаційні структури.

Особливої уваги заслуговують художні концепти, притаманні мистецтву, в тому числі художній літературі, які характеризуються динамічністю, індивідуальністю та асоціативністю. Художні концепти формують авторську картину світу та поєднують у собі поняття, уявлення, почуття та емоції письменника.

Інформація, яку містять концепти, стає доступною лише після їхньої вербалізації мовними засобами. У разі комунікативної необхідності концепт може вербалізований за допомогою таких мовних засобів як 1) прями номінації; 2) образні номінації; 3) синоніми; 4) однокореневі слова; 5) стійкі словосполучення; 6) фразеологічні одиниці; 7) афоризми; 8) вільні словосполучення; 9) суб'єктивні дефініції; 10) тексти чи сукупність текстів. Також частина концептуальної інформації різними ментальними репрезентаціями, для вербалізації яких часто використовують концептуальні

метафори, які забезпечують та розкривають зв'язки між рівнями та шарами концепту.

Процес відтворення концептів у перекладі є одним із найскладніших викликів перекладача через ряд чинників. По-перше, можливі відмінності між когнітивними процесами автора та перекладача, зумовлені культурними особливостями. По-друге, складна неоднорідна структура концепту, що вимагає відтворення усіх її складових та збереження логічних зв'язків між ними, що забезпечують інтерпретацію та вербалізацію концепту. По-третє, повна або часткова відсутність еквівалентів через загальну та національну специфіку мов та культур. Тому для збереження стильових та прагматичних особливостей тексту оригінал при перекладі лінгвальних засобів вербалізації концептів використовуються перекладацькі трансформації.

Художній дискурс, у якому ми досліджували реалізацію концепту ЕГОЇЗМ, виступає складною когнітивно-комунікативною взаємодією автора художнього твору та потенційного читача з урахуванням лінгвальних та позалінгвальних факторів, що має на меті вплив на світогляд читача. Головними визначальними ознаками художнього дискурсу є антропоцентризм, що ставить людину у центр фабули художнього твору через її унікальну здатність до відтворення дійсності, та орієнтованість на форму, що полягає у використанні жанрових особливостей, стилістичних прийомів та засобів виразності для досягнення комунікативної мети тексту. Переклад текстів художнього дискурсу вважається найскладнішим видом перекладацької діяльності, оскільки передбачає відтворення разом із змістом тексту ідей, образів та почуттів автора та вимагає від перекладача художньої майстерності з метою збереження комунікативного ефекту на цільову аудиторію.

З метою визначення головних лінгвальних засобів вербалізації концепту ЕГОЇЗМ у романі Айн Ренд «Атлант розправив плечі» ми проаналізували 100 фрагментів з різними випадками реалізації концепту та отримали такі результати: при вербалізації концепту ЕГОЇЗМ у романі Айн Ренд «Атлант

розправив плечі» використання концептуальної метафори (75 одиниць, 75%) переважає над використанням лексичних засобів вербалізації (25 одиниць, 25%).

У процесі дослідження вдалося встановити, що для вербалізації концепту ЕГОЇЗМ у романі Айн Ренд використовує концептуальні метафори, які розкривають як і традиційно визначені концептуальні шари, так і шари, створені авторкою. Найпоширенішою концептуальною метафорою, що використовуються для вербалізації концепту ЕГОЇЗМ, є ЕГОЇЗМ – ЦЕ ЖАДІБНІСТЬ (18 одиниць, 18%), наступними за частотою є ЕГОЇЗМ – ЦЕ ІНДИВІДУАЛІЗМ (13 одиниць, 13%) та ЕГОЇЗМ – ЦЕ БЕЗЖАЛЬНІСТЬ (11 одиниць, 11%). Далі слідує концептуальна метафора ЕГОЇЗМ – ЦЕ ВАДА (10 одиниць, 10%), далі однаково частоту мають метафори ЕГОЇЗМ – ЦЕ БАЙДУЖІСТЬ та ЕГОЇЗМ – ЦЕ РУЙНУВАННЯ (7 одиниць, 7%). Найрідше використовуються метафори ЕГОЇЗМ – ЦЕ МАРНОСЛАВСТВО (5 одиниць, 5%) та ЕГОЇЗМ – ЦЕ ЗЛОЧИН (4 одиниці, 4 %).

Найпоширенішим лексичним засобом вербалізації концепту ЕГОЇЗМ є використання вільних словосполучень, що є синонімічними до лексичної одиниці, що є прямою номінацією концепту (13 одиниць, 13 %), далі йдуть похідні слова від лексичної одиниці “selfishness” (8 одиниць, 8%) та сама лексична одиниця “selfishness” (4 одиниці, 4%). Для вербалізації концепту ЕГОЇЗМ за допомогою лексичних засобів не використовується пряма номінація концепту “egoism” та слова, похідні від неї.

У процесі аналізу перекладу 100 фрагментів, що відображають засоби вербалізації концепту ЕГОЇЗМ, встановлено, що у перекладі роману «Атлант розправив плечі» використовується як еквівалентний переклад, так і використання перекладацьких трансформацій.

Можливість еквівалентного перекладу зумовлена загальноєвропейською природою концепту ЕГОЇЗМ. Еквіваленти при перекладі роману використовуються у 18% випадків (18 одиниць) для передачі абстрактних

іменників та прикметників, що розкривають загальнокультурні поняття та виступають вербалізаторами концептуальних метафор, які розкривають головні концептуальні шари концепту ЕГОЇЗМ.

Значну роль у відтворенні українською мовою лінгвальних засобів вербалізації концепту ЕГОЇЗМ в романі «Атлант розправив плечі» відіграють перекладацькі трансформації, які використовуються у 82% прикладів, серед яких використовуються лексичні, граматичні та лексико-граматичні перекладацькі трансформації.

Найчастіше використовуються граматичні трансформації (42 од., 42%), серед них граматичні заміни (14 од., 14%), опущення (9 од., 9%), додавання (8 од., 8%), транспозиція (6 од., 6%) та нульова трансформація (5 од., 5%), зумовлені різними граматичними структурами української та англійської мов та різницею в актуальному членуванні речень, що призводять до певних граматичних і семантичних втрат, які компенсуються граматичними перекладацькими трансформаціями.

Менш часто використовуються лексичні перекладацькі трансформації (35 од., 35%), серед яких формальні та лексико-семантичні трансформації. Формальні трансформації включають практичну транскрипцію (6 од., 6%) та транскрипцію (5 од., 5%), які використовуються для перекладу інтернаціональних слів, переважно термінів іншомовного походження. Лексично-семантичні трансформації включають диференціацію (10 од., 10%), модуляцію (8 од., 8%), конкретизацію (5 од., 5%), та генералізацію (1 од., 1%). Такий результат можна пояснити тенденцією художнього перекладу до точності та глибини відтворення значення та збереження стилістичного забарвлення, а також характерною для англійської мови більш широкою семантикою слів.

Найрідше використовуються лексико-граматичні трансформації (5 од., 5%), а саме антонімічний переклад (3 од., 3%) та описовий переклад (2 од., 2%).

Використання цих трансформацій зумовлюється відмінностями в граматичній структурі обох мов та відсутністю більш економних шляхів переклад.

Таким чином, можна зробити висновок, що переклад мовних засобів вербалізації концепту ЕГОЇЗМ у текстах художнього дискурсу є викликом для майстерності перекладача та вимагає від нього розуміння та адекватної інтерпретації концепту, оскільки достовірний переклад засобів вербалізації концепту є важливим кроком до адекватного відтворення концептуальної картини світу автора твору, а отже сприяє збереженню авторського світогляду з метою відтворення його комунікативної інтенції – впливу на свідомість потенційного читача. Аналіз способів перекладу мовних засобів вербалізації концепту ЕГОЇЗМ свідчить про те, що перекладачу слід враховувати лексичні, граматичні та стилістичні особливості обох мов, а також брати до уваги культури обох мов.

Отримані в процесі дослідження результати слугують внеском до загальної теорії перекладу, когнітивної лінгвістики та лінгвоконцептології, які можуть бути використані при розробці навчальних дисциплін з лінгвокраїнознавства, лексикології, культури мовлення та при викладанні практичного курсу перекладу у вищій школі (розділи «Перекладацький аналіз тексту», «Галузевий переклад», «Теорія та практика перекладу текстів художнього дискурсу»). Також отримані результати можуть слугувати підґрунтям для подальшого вивчення та опису концепту ЕГОЇЗМ та бути використанні для створення словника літературних концептів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Апресян Р.Г., Прокофьев А. В. Эгоизм. Гуманитарный портал: Концепты. URL: <https://gtmarket.ru/concepts/7182>.
2. Аскольдов С.А. Концепт и слово. *Русская словесность: От теории словесности к структуре текста: Антология*. Москва: Academia, 1997. С. 267-279.
3. Бабушкин А.П. Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка, их личностная и национальная специфика. Дисс. Воронеж, 1997. 330 с.
4. Бандурко З.В. Лінгвопрагматичні властивості німецькомовного лірико-поетичного дискурсу «нової діловитості». Дис. Харків, Херсон, 2019. 325 с.
5. Бархударов Л.С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода). Москва: «Международные отношения», 1975. 240 с.
6. Бехта І.А. Оповідний дискурс в англomовній художній прозі: типологія та динаміка мовленнєвих форм. Дис. Київ, 2010. Автореферат. 36 с.
7. Білозерська Л.П., Возненко Н.В., Радецька С.В. Термінологія та переклад : навчальний посібник. Вінниця : Нова Книга, 2010. 232 с.
8. Болдырев Н.Н. Когнитивная семантика. Курс лекций по английской филологии. Тамбов: Изд-во Тамб. ун-та, 2001. 123 с.
9. Бондаренко Е.В., Мартынюк А.П., Фролова И.Е., Шевченко И.С. Как нарисовать портрет птицы: методология когнитивного анализа языка. Харьков: ХНУ имени В.Н. Каразина, 2017. 246 с.
10. Быкова Г.В. Лакунарность в условиях одноязычной ситуации и межкультурном диалоге. *Сибирский педагогический журнал*. 2010. №2. С. 100—109.

11. Вдовиченко Н.В. Морально-етичні концепти як лінгвокультурні універсалиї. *Вісник Дніпропетровського університету*. Серія: Мовознавство. 2013. Т. 21, вип. 19(3). С. 15—20.
12. Вежбицкая А. Лексикография и концептуальный анализ. М.: Языки русской культуры, 2001. 200 с.
13. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков. М.: Языки русской культуры, 1999. 780 с.
14. Виноградов В.В. О теории художественной речи. Москва: Издательство «Высшая школа», 1971. 240 с.
15. Войтенко Л.І. Художня література як форма комунікації. Одеса, 2020. 36 с.
16. Вороновська Л. Універсальні та специфічні особливості визначення ознак художнього дискурсу. *Теоретична і дидактична філологія*. 2015. Вип. 20. С.155—166.
17. Гафарова А.С. Художественный текст vs художественный дискурс. *Диалог языков и культур: лингвистические и лингводидактические аспекты*: международная интернет-конференция, 1 апреля – 15 мая 2011 г. URL: <https://web.archive.org/web/20131205173241/http://rgf.tversu.ru/node/486>.
18. Голубенко Н.І. Відтворення англомовних репрезентацій концептосфери американського Півдня в українському художньому перекладі (на матеріалі американських романів XIX – XX ст.). Дис. Київ, 2016. 219 с.
19. Голубенко Н.І. Когнітивні особливості перекладу художнього тексту. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія. 2019. №38, том 1. С. 134—137.
20. Голубенко Н.І. До питання про когнітивне моделювання художнього перекладу. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород: Видавничий дім "Гельветика". 2019. Т. 2. Вип. 9. С. 42—45.
21. Григоровская А.В. Концепт «ЭГОИЗМ» как маркер парадоксальности национального кода (на материале романа Айн Ринд «Атлант

расправил плечи»). *Вестник Нежнегородского университета им. Н.И.Лобачевского*. 2015. № 2 (2). С. 68—73.

22. Дейк Т.А. ван. Язык. Познание. Коммуникация. Б.: БГК им. И. А. Бодуэна де Куртенэ, 2000. 308 с.

23. Дідух Х.І. Ідіостиль як відображення авторської картини світу. *Філологічні науки: Риторика і стилістика*. URL: http://www.rusnauka.com/15_NNM_2012/Philologia/2_111114.doc.htm.

24. Кагановська О.М. Текстові концепти французької художньої прози крізь призму імплікації та експлікації. *Вісник КНЛУ*. Серія: Філологія. Том 21. № 2. 2018. С. 31—43.

25. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Вінниця: Нова книга, 2001. Ч. 2 : Лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі. 303 с.

26. Карасик В.И. О типах дискурса. *Языковая личность: институциональный и персональный дискурс*. Волгоград: Перемена, 2000. С. 5—20.

27. Карасик В.И., Слышкин Г.Г. Лингвокультурный концепт как единица исследования. *Методологические проблемы когнитивной лингвистики*. Воронеж: ВГУ, 2001. С. 75—80.

28. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград: Перемена, 2002. 477 с.

29. Кицак Г. Характерні риси наукового дискурсу. *Лінгвістичні студії*. 2011. Вип. 23. С.148—152.

30. Комиссаров В.Н. Перевод и интерпретация. *Тетради переводчика*. Выпуск 19. Москва: Высшая школа, 1982. С. 3—20.

31. Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты). Москва: Высшая школа, 1990. 253 с.

32. Коптілов В.В. Першотвір і переклад. Київ: Дніпро, 1972. 214 с.

33. Коптілов В.В. Теорія і практика перекладу. Київ: Юніверс, 2002. 280 с.
34. Корунець І.В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад). Вінниця: Нова Книга, 2003. 448 с.
35. Лейчик В.М., Шеллов С.Д. Лингвистические проблемы терминологии и научно-технический перевод. *Серия «Теория и практика научно-технического перевода»: Обзор информации.* Вып.18. Часть II. Москва: Всесоюзный центр переводов научно-технической информации и документации, 1990. 80 с.
36. Лихачев Д.С. Концептосфера русского языка. *Очерки по философии художественного творчества.* СПб.: Блиц, 1999. С. 147—165.
37. Максимовских А. Г. Концепт и средства его репрезентации. *Вестник Челябинского государственного университета.* 2015. № 15 (370). Филология. Искусствоведение. Вып. 96. С. 53—57.
38. Максимов С.Є. Практичний курс перекладу (англійська та українська мови). Теорія та практика перекладацького аналізу тексту. Київ: Вид.центр КНЛУ, 2016. 176 с.
39. Максимов С.Є. Практичний курс перекладу (англійська та українська мови). Теорія та практика перекладацького аналізу тексту для студентів факультету перекладачів. Київ: Ленвіт, 2006. 175 с.
40. Максимов С.Є. Усний двосторонній переклад (англійська та українська мови). Київ: Ленвіт, 2007. 416 с.
41. Манжос С.В. Поняття «концепт» у парадигмі наукових знань. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія».* Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 6—9.
42. Матківська Н.А. Вибір моделі перекладу при відтворенні ідіолекту. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія».* Серія «Філологічна». Випуск 45. 2014. С. 281—283.

43. Миниханова Л.К., Фаткуллина Ф.Г. Художественная картина мира как особый способ отражения действительности. *Вестник Башкирского университета*. 2012. №3(1). С. 1626—1627.
44. Некряч Т.Є., Чала Ю.П. Через терни до зірок: труднощі перекладу художніх текстів. Вінниця: Нова Книга, 2008. 200 с.
45. Ніконова В.Г. Концептуальний простір трагічного в п'єсах Шекспіра: поетико-когнітивний аналіз. Дис. Дніпропетровськ, 2008. 558 с.
46. Ніконова В.Г. Трагедійна картина світу в поезії Шекспіра. Дніпропетровськ: ДУЕП, 2007. 364 с.
47. Ніконова В.Г. Концепт - концептуальний простір - картина світу: досвід поетико-когнітивного аналізу художнього текст. *Вісник КНЛУ*. Серія Філологія. Том 15. № 2. 2012. С. 117—123.
48. Олизько Н.С. Художественный дискурс как полилог автора, читателя и текста. *Вестник Челябинского государственного университета*. 2011. №33(248). С.164—166.
49. Полищук Г.Г., Зайнутдинова К.М., Резчикова А.А. Человек в системе компонентов художественного текста. *Вопросы стилистики*. Вып. 27. Саратов: Издательство Саратовского университета, 1998. С. 118—119.
50. Попова З.Д., Стернин И.А. Когнитивная лингвистика. Москва: АСТ: «Восток-Запад», 2007. 226 с.
51. Попова З.Д., Стернин И.А. Очерки по когнитивной лингвистике. Воронеж, 2001. 189 с.
52. Попова З.Д., Стернин И.А. Семантико-когнитивный анализ языка. Воронеж, 2007. 250 с.
53. Попова, З. Д., Стернин И.А. Понятие «концепт» в лингвистических исследованиях. Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 2000. 30 с.
54. Приходько А.Н. Концепты и концептосистемы. Днепропетровск: Белая Е. А., 2013. 307 с.

55. Раті А. Відтворення концепту death/смерть у перекладі (на матеріалі англomовної літератури жахів). *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. №30. Київ, 2014. С. 62—71.

56. Ревзин И.И., Розенцвейг В.Ю. Основы общего и машинного перевода. Москва: Высшая школа, 1964. 244 с.

57. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика. Очерки лингвистической теории перевода. Москва: «Р.Валент», 2007. 244 с.

58. Розвод Е. Концептуальний аналіз як стрижневий метод дослідження концепту. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. №3. 2017. С.61—67.

59. Руднев В.П. Теоретико-лингвистический анализ художественного дискурса. Дисс. Москва, 1996. Автореферат. 47 с.

60. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава: Довкілля-К, 2008. 711 с.

61. Семенюк О. Особливості сучасного художнього дискурсу. *Сучасні лінгвістичні парадигми: матеріали міжнародної наукової конференції* (м. Бахмут, 11 квітня 2019 р.). Випуск 5. 2019. С. 141—142.

62. Семенюк О.А. Художній дискурс як відображення авторської картини світу (лінгвокультурологічний підхід). *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Том 30 (69), №1. Ч. 2. 2019. С. 7—10.

63. Сердюк Е.Н. К проблеме определения признаков художественного дискурса. *Культура народов Причерноморья*. 2012. №226. С. 85—87.

64. Соснин А.В. Когнитивная метафора как средство формирования концепта. *Историческая и социально-образовательная мысль*, vol. 9, no. 1-1, 2017. С. 156—163.

65. Спіцина В.Є. Лінгвокультурні та лінгвокогнітивні особливості відтворення концептосфери «ВЛАДА» у перекладах філософських творів Х. Арендт. Дис. Київ, 2018. 230 с.

66. Степанов С.Ю. Альтернативный мир, Дискурс, Факт и принцип Причинности. Язык и наука конца XX века. Сб. статей. Москва: РГГУ, 1995. С. 35—73.
67. Степанов Ю.С. Константы: Словарь русской культуры. Москва: Академический проект, 2004. 991 с.
68. Степанов Ю.С. Концепты. Тонкая пленка цивилизации. Москва: Языки славянских культур, 2007. 248 с.
69. Стрельцова Е.В. Разноуровневые средства создания абсурда в англоязычных рассказах (на материале произведений Р. Даля). Дисс. Самара, 2018. 152 с.
70. Фролова І.Є., Омецинська О.В. Специфіка художнього дискурсу та його аспектів. *Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. Серія «Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов»*. №87(2008). С. 52—61.
71. Холод Юрий Сергеевич. Концепт и концептуализация в зарубежной лингвистической парадигме. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*, по. 6-1 (84), 2018. С. 173—176.
72. Хома В. До проблеми концепту в тексті художнього твору. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 24, том 2. 2019. С. 144—147.
73. Хорошун О.О. Концептуальна метафора: актуальні засади дослідження. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*, 2010. С. 222—225.
74. Чередниченко О.І. Про мову і переклад. Київ: Либідь, 2007. 248 с.
75. Штерн І.Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики. Енциклопедичний словник для фахівців з теоретичних гуманітарних дисциплін та гуманітарної інформатики. Київ: АртЕк, 1998. 336 с.
76. Croft W., Cruse A.D. *Cognitive Linguistics*. New York: Cambridge University Press, 2004. 374 p.
77. Dijk T.A. van. *Cognitive Processing in Literary Discourse. Poetics Today*. 1979. Vol.1, n.1-2. P.143—159.

78. Evans V. *How Words Mean*. New York: Oxford University Press, 2009. 371 p.
79. Evans V. Lexical concepts, cognitive models and meaning-construction. *Cognitive Linguistics*. Vol.17(4). 2006. P. 491—534.
80. Even-Zohar I. Polysystem Studies. *Poetics Today*. 1990. Volume 11, number 1. 262 p.
81. Fauconnier G. Conceptual integration network. *Cognitive science*. 1998. Vol. 22. P. 133—187.
82. Galperin I.R. *Stylistics*. Москва: Издательство «Высшая школа», 1981. 316 с.
83. Geeraerts D., Cuyckens H. *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*. New York: Oxford University Press, 2007. 1334 p.
84. Lakoff G. *Women, fire, and dangerous things: What categories reveal about the mind*. Chicago: The University of Chicago Press, 1987. 614 p.
85. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live by*. Chicago: University of Chicago Press, 2003. 276 p.
86. Langacker R.W. *Concept, Image, Symbol*. Berlin: Mouton de Gruyter, 2002. 395 p.
87. Langacker R.W. *Foundations of Cognitive Grammar. Volume 1. Theoretical Prerequisites*. Stanford University Press, 1987. 516 p.
88. Nemickien Ž. “Concept” in Modern Linguistics: the Component of the Concept “Good”. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/62656539.pdf>
89. Newmark P. *A Textbook of Translation*. Shanghai: Shanghai Foreign Language Education Press, 2001. 292 p.
90. Rosch E. Principles of Categorization. *Readings in Cognitive Science*, 1988. P. 312—322.
91. Searle J.R. The Logical Status of Fictional Discourse. *New Literary History*. V.6, n.2. 1975. P.319—332.

92. Talmy L. *Toward a Cognitive Semantics*. Vol. 1. Cambridge (Mass): The MIT Press, 2000. 565 p.

93. Tannen D., Hamilton H.E., Schiffrin D. *The Handbook of Discourse Analysis*. Willey-Blackwell, 2015. 938 p.

СПИСОК ДОВІДКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

94. (КСКТ) Кубрякова Е.С. *Краткий словарь когнитивных терминов*. Москва: Филол. ф-т МГУ им. М. В. Ломоносова, 1997. 245 с.

95. (ЛЕ) Селіванова О.О. *Лінгвістична енциклопедія*. Полтава: Довкілля-К, 2010. 844 с.

96. (САУУАС) Зубков М., Мюллер В. *Сучасний англо-український та українсько-англійський словник*. Харків: ВД «ШКОЛА», 2013. 1458 с.

97. (СЛТ) Ахманова О.С. *Словарь лингвистических терминов*. Москва: Издательство «Советская энциклопедия», 1966. 608 с.

98. (СУМ) *Словник української мови: в 11 тт.* К.: Наукова думка, 1970—1980. URL: <http://sum.in.ua>.

99. (LED) *Lexico English Dictionary*. URL: <https://www.lexico.com>.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

(AS) – A. Rand. *Atlas Shrugged*. London: Penguin Books UK, 2007. 1168 p.

(АРП1) – Ренд Айн. *Атлант розправив плечі. Частина перша. Несуперечність*. К.: Наш формат, 2020. 392 с.

(АРП2) – Ренд Айн. *Атлант розправив плечі. Частина друга. Або – або*. К.: Наш формат, 2020. 432 с.

(АРП3) – Ренд Айн. *Атлант розправив плечі. Частина третя. А є А*. К.: Наш формат, 2020. 568 с.

ДОДАТОК

Лінгвальні засоби вербалізації концепту ЕГОЇЗМ у романі Айн Ренд Atlas Shrugged ‘Атлант розправив плечі’ і способи їх відтворення в українськомовних перекладах

	Текст оригіналу	Текст перекладу
1.	<i>Ellis Wyatt is a <u>greedy</u> bastard who's after nothing but money," said James Taggart (AS, 10).</i>	<i>Елліс Ваятт – <u>жадібний</u> покидьок, йому потрібні тільки гроші, – сказав Джеймс Таггарт (АРП1, 14).</i>
2.	<i>I think he's a <u>destructive, unscrupulous ruffian</u> (AS, 10).</i>	<i>Я вважаю, що він <u>деструктивний недобросовісний</u> пройдисвіт (АРП1, 14).</i>
3.	<i>I think he's <u>an irresponsible upstart</u> who's been grossly overrated (AS, 10).</i>	<i>А ще – <u>безвідповідальний вискочень</u>, якого сильно переоцінили (АРП1, 14).</i>
4.	<i>Selfish greed for profit is a thing of the past (AS, 22).</i>	<i>Егоїстична <u>жага збагачення</u> – вчорашній день (АРП1, 28).</i>
5.	<i><u>You're not interested in any of us or in anything we do</u> (AS, 34-35).</i>	<i><u>Ми і те, що ми робимо, тебе не цікавить</u> (АРП1, 42).</i>
6.	<i>"God, Henry, but you're <u>conceited!</u>" said Philip (AS, 36).</i>	<i>– Боже, Генрі, але ж ти і <u>марнославний!</u> – вигукнув Філіп (АРП1, 44).</i>
7.	<i>"The intention's plain <u>selfishness</u>, if you ask me," said Rearden's mother (AS, 36).</i>	<i>– Якщо тебе цікавить моя думка, – почала мати, – то <u>егоїстичнішого</u> наміру і бути не може (АРП1, 44).</i>
8.	<i>That's the way he's been since he was five years old – the most conceited brat you ever saw – and I knew he'd</i>	<i>І так було з п'яти років – наймарнославніший на світі хлопчисько. Я вже тоді знала, що з</i>

	<i>grow up to be <u>the most selfish creature</u> on God's earth (AS, 37).</i>	<i>нього виросте <u>нестерпний егоїст</u> (АРП1, 44).</i>
9.	<i>And it was, he thought; else why those constant complaints, those unceasing accusations about his <u>indifference</u>? Why that chronic air of suspicion, as if they were waiting to be hurt? (AS, 37)</i>	<i>«Але ж, мабуть, таки залежить, – думав він. – Навіщо тоді всі ці скарги, безкінечні обвинувачення в <u>байдужості</u>; навіщо атмосфера хронічної підозри, ніби вони прагнули відчувати біль?» (АРП1, 45).</i>
10.	<i>Well, you know the stuff. That you're intractable. That you're <u>ruthless</u> (AS, 39).</i>	<i>Ти й сам знаєш. Що ти непоступливий, <u>безжальний</u> (АРП1, 47).</i>
11.	<i>They think that your attitude is <u>anti-social</u> (AS, 39).</i>	<i>Усі вважають, що ти поводишся <u>асоціально</u> (АРП1, 47).</i>
12.	<i>"You see, Friends of Global Progress are a very progressive group and they have always maintained that you represent <u>the blackest element of social retrogression</u> in the country, so it would embarrass us, you know, to have your name on our list of contributors, because somebody might accuse us of being in the pay of Hank Rearden." (AS, 42).</i>	<i>– Розумієш, «Друзі Глобального Прогресу» – дуже прогресивна організація, і вони завжди стверджували, що ти уособлюєш <u>найчорніший елемент соціальної деградації</u> в країні, тому твоє ім'я в переліку благодійників їх бентежить. До того ж можуть закинути, що нас утримує Генк Ріарден (АРП1, 51).</i>
13.	<i>What would happen to Henry's <u>vanity</u> if he didn't have us to throw alms to? (AS, 43)</i>	<i>– Що сталося б із <u>марнославством</u> Генрі, якби він не мав кому жбурнути милостиню? (АРП1, 51)</i>
14.	<i>The public can't remain indifferent to reckless, selfish waste by <u>an anti-</u></i>	<i>Громадськість не повинна байдуже спостерігати, як <u>егоїстичний асоці-</u></i>

	<i>social individual</i> (AS, 46).	<i>альний тип</i> необачно і бездушно розтринькує сировину (АРП1, 55).
15.	<i>She felt a <u>bored indifference toward the immediate world around her, toward other children and adults alike</u> (AS, 50).</i>	<i>Датні відчувала <u>байдужу нехоть до свого середовища</u>; дорослі й діти, які безпосередньо її оточували, аніскілечки не цікавили дівчинку (АРП1, 60).</i>
16.	<i>"You're unbearably conceited," was one of the two sentences she heard throughout her childhood, even though she never spoke of her own ability. The other sentence was: "You're <u>selfish</u>." (AS, 51).</i>	<i>«Ти страшенно самовпевнена», – це був один із двох докорів, які вона чула все дитинство, хоча ніколи не хизувалася своїми здібностями. Другий закид: «Ти <u>егоїстка</u>» (АРП1, 61).</i>
17.	<i>"Since a man must think of the good of his brothers before <u>he thinks of his own</u>, it seems to me that a nation must think of its neighbors before <u>it thinks of itself</u>." (AS, 54).</i>	<i>«Оскільки людина насамперед має <u>дбати про своїх братів, а вже потім про себе</u>, то американський народ так само мусить спершу подбати про добробут своїх найближчих сусідів, а вже потім – <u>про власний зиск</u>» (АРП1, 65).</i>
18.	<i>"<u>Material greed</u> isn't everything. There are non-material ideals to consider." (AS, 54).</i>	<i>«<u>Матеріальна жадоба</u> – це ще не все. Існують нематеріальні ідеали, які варто розглянути» (АРП1, 65).</i>
19.	<i>He <u>never talked about the public good</u>. He merely told people that they would make big profits on his railroad: he told them why he expected the profits and he gave his</i>	<i>Він <u>ніколи не розводився про суспільне благо</u>, просто казав людям, що з його залізниці вони матимуть великі прибутки, і доступно пояснював, звідки ті прибутки</i>

	<i>reasons (AS, 59).</i>	<i>візьмуться, надаючи аргументи (АРП, 70).</i>
20.	<i>"The penetrating study of a businessman's greed. A fearless revelation of man's <u>depravity</u>." (AS, 60).</i>	<i>Вичерпне дослідження зажерливості бізнесмена. Сміливе відкриття душевного <u>блуду</u> (АРП1, 78).</i>
21.	<i>It's time to forget your selfish greed and give some thought to your social responsibilities, because I think that all those millions you're going to inherit are not for your <u>personal pleasure</u>, they are a trust for the benefit of the underprivileged and the poor, because I think that the person who doesn't realize this is the most depraved type of human being (AS, 99).</i>	<i>Час забути егоїстичну жадобу і замислитися про соціальну відповідальність, адже усі успадковані мільйони не повинні <u>задовольняти лише твої забаганки</u>; їх тобі доручено заради нещасних і нужденних. Як на мене, людина, яка цього не усвідомлює, належить до найпаскудніших і найгнилиших людських істот (АРП1, 116).</i>
22.	<i>To recognize one's guilt, yet feel nothing but <u>the coldest, most profound indifference</u> – wasn't it a betrayal of that which had been the motor of his life-course and of his pride? (AS, 131)</i>	<i>– Визнавати власну провину, не відчуваючи нічого, крім <u>холодної глибокої байдужості</u> – хіба це не зрада рушіїв його життєвого курсу та його гордості? (АРП1, 153)</i>
23.	<i>I have always placed the public good above <u>any personal consideration</u>. I have contributed my time and money to Friends of Global Progress in their crusade for the Equalization of</i>	<i>Я завжди ставив суспільне благо вище <u>особистого</u>, жертвував свій час та грошу «Друзям глобального прогресу», які йдуть хрестовим походом за законопроект про зрівняння</i>

	<i>Opportunity Bill (AS, 135).</i>	<i>можливостей (АРП1, 157).</i>
24.	<i>I think it is perfectly unfair that <u>one man should get all the breaks and leave none to others</u> (AS, 135).</i>	<i>Я вважаю кричущо несправедливим, що <u>одна людина отримує всі шанси, не залишаючи нічого іншим</u> (АРП1, 158).</i>
25.	<i>But if they stop being <u>selfish</u> and share the goods they've hoarded – they'll have a chance to work hard and produce some more (AS, 135).</i>	<i>Але якщо вони не будуть <u>егоїстами</u> і поділяться своєю накопиченою власністю, то всі матимуть шанс завдяки наполегливій праці виробити ще більше товарів (АРП1, 158).</i>
26.	<i>Machines have destroyed man's humanity, taken him away from the soil, robbed him of his natural arts, killed his soul and turned him into an <u>insensitive robot</u> (AS, 138).</i>	<i>Машини знищили в людині все гуманне і людське, відірвали її від ґрунту, вийняли душу, відібрали природне мистецтво та перетворили на <u>безсердечного робота</u> (АРП1, 161).</i>
27.	<i>Culture should be taken out of the hands of the <u>dollar-chasers</u> (AS, 141).</i>	<i>Культуру слід забрати з рук <u>ласих на гроші мисливців</u> (АРП1, 164).</i>
28.	<i>I don't know why you should call <u>my behavior rotten</u>. I thought you would recognize it as an honest effort to practice what the whole world is preaching (AS, 143).</i>	<i>Не збагну, чому ти називаєш <u>мої зусилля гнилим шахрайством</u>. Був переконаний, що ти вважатимеш їх чесною спробою втілити ідеї, які сповідує зараз увесь світ (АРП1, 167).</i>
29.	<i>Doesn't everyone believe that it is evil to be <u>selfish</u>? I was totally selfless in regard to the San Sebastian project</i>	<i>Хіба <u>егоїзм</u> — це не зло? Я був цілком альтруїстичний у проекті «Сан-Себастьян» (АРП1, 167).</i>

	(AS, 143).	
30.	<i>Now I'll guess what you're thinking: go ahead, say that it's evil, that I'm selfish, conceited, <u>heartless, cruel</u>. I am</i> (AS, 147).	<i>Тепер я вгадаю, що ти думаєш: прав далі свої теревені, мовляв, усе це — зло, а я — <u>немилосердний</u> егоїст. Так воно і є</i> (АРП1, 172).
31.	<i>How can you face anyone after the sort of <u>irresponsible destruction</u> you've perpetrated in that Mexican business?</i> (AS, 149).	<i>Як можеш дивитися в очі людям після тієї <u>катастрофічної афери</u>, яку провернув у Мексиці?</i> (АРП1, 174).
32.	<i>"Of all those who live by the ability of others," said Rearden, "you're the one <u>real parasite</u>."</i> (AS, 149).	<i>— З усіх, хто живе за рахунок чужих здібностей, — сказав Ріарден, — ти <u>найогидніший паразит</u></i> (АРП1, 174).
33.	<i>You're going to debate with him the question: 'Is Rearden Metal a lethal <u>product of greed</u>?'</i> (AS, 175).	<i>Дискутуватимеш із ним на тему: «Чи є метал Ріардена вбивчим <u>продуктом жадібності</u>?»</i> (АРП1, 203).
34.	<i>Look at the <u>greedy ruffians</u> who run our industries</i> (AS, 190).	<i>Погляньте, які <u>зажерливі невігласи</u> керують нашою промисловістю!</i> (АРП1, 220).
35.	<i>They are nothing but <u>vicious animals</u>. They are greedy, self-indulgent, predatory dollar-chasers who</i> – (AS, 191).	<i>Це лише <u>злі тварини</u>. Жадібні, самовпевнені, хижі мисливці на долари...</i> (АРП1, 221).
36.	<i>"That's why I can't talk to you – because <u>you're not human</u>. You have no pity, no feeling for your brother, no compassion for his feelings."</i> (AS, 208).	<i>— Саме тому я й не можу з тобою спілкуватися. <u>Ти не маєш нічого людського</u>. Ти немилосердний до рідного брата, ти не співчуваєш його почуттям і переживанням</i> (АРП1,

		242).
37.	" <i>You <u>have no mercy for anybody.</u></i> " (AS, 208).	— <i>Ти <u>до всіх безжальний</u></i> (АРП1, 242).
38.	" <i>You're <u>the most immoral man</u> living – you think of nothing but justice! You don't feel any love at all!"</i> (AS, 208).	— <i>Ти <u>аморальніший за всіх</u> на світі — тебе цікавить лише справедливість! У тебе — ні крапельки любові!</i> (АРП1, 242)
39.	<i>No, I <u>don't think of people</u> – except that if I gave a job to Philip, I wouldn't be able to face any competent man who needed work and deserved it</i> (AS, 209).	<i>Так, я <u>не думаю про людей</u>. Та якщо я надам тут Філіпу місце, то не зможу глянути в очі жодному пристойному фахівцю, який потребує роботи і заслуговує на неї</i> (АРП1, 242).
40.	<i>That's your <u>cruelty</u>, that's what's mean and selfish about you</i> (AS, 209).	— <i>Причиною всього цього є <u>жорстокість</u> і ганебний егоїзм</i> (АРП1, 242).
41.	<i><u>Destroyed at the whim of men</u> whom he had never seen and who had never seen those tiers of metal . . . Destroyed, because they so decided. By what right?</i> (AS, 215).	<i>І <u>все це зруйновано через забаганку незрозумілих людей</u>, які просто взяли й проголосували... хтозна, чийм корячись інтересам?.. І хтозна, з чиєї волі вони мають владу?</i> (АРП1, 249).
42.	" <i>Hank Rearden is <u>a greedy monster</u>,</i> " people said. " <i>Look at the fortune he's made. Has he ever given anything in return?</i> " (AS, 228).	— <i>Генк Ріарден — <u>просто жадібне чудовисько</u>, — шкабарчав натовп. — Погляньте лишень, скільки він собі нахапав</i> (АРП1, 264).
43.	<i>Money, that's all he's after. He'll do anything for money. <u>What does he</u></i>	<i>Гроші — ось єдине, чого він прагне. Заради грошей він готовий на все.</i>

	<i>care if people lose their lives when his bridge collapses? (AS, 228).</i>	<i>Що йому до людей, які загинуть, коли міст обвалиться? (АРП1, 264).</i>
44.	<i>Just remember that the founder of that family was Nat Taggart, <u>the most notoriously anti-social scoundrel</u> that ever lived, who bled the country white to squeeze a fortune for himself (AS, 228).</i>	<i>Варто лише згадати, що перший із цієї сімейки був Нат Таггарт, <u>найогидніший антисоціальний покидьок</u> на всьому світі, який напився доволі нашої крові, націдивши собі з неї величезні статки (АРП1, 264).</i>
45.	<i>The important issue is: what protection does society have against the arrogance, <u>selfishness</u> and greed of two unbridled individualists, whose records are conspicuously devoid of any public-spirited actions? (AS, 228).</i>	<i>Важливо інше: чи здатне суспільство захистити себе від нахабства, <u>егоїзму</u> та захланності двох індивідуалістів, які геть утратили гальма і чие минуле підозріло позбавлене вчинків, спрямованих на спільне щастя? (АРП1, 265).</i>
46.	<i>You can't <u>force men to go out to get killed</u>--when that bridge collapses - just to make money for you (AS, 228).</i>	<i>Ви не маєте права <u>посилати людей на погибель</u> лише для того, щоб напхати грошима свої кишені (АРП1, 268).</i>
47.	<i>"He didn't do it for any noble purpose, he did it just for <u>his own profit</u>, he's never done anything for any other reason." (AS, 262).</i>	<i>— Він зробив це не задля благородної мети, а <u>задля власного збагачення</u>. Він завжди чинив лише так (АРП1, 305).</i>
48.	<i>She's a <u>hard, insensitive</u> woman who spends her life building tracks and bridges, not for any great ideal, but</i>	<i>Моя сестра — <u>черства, бездушна</u> жінка, яка все своє життя розтринькує, прокладаючи залізничні</i>

	<i>only because that's what she enjoys doing (AS, 263).</i>	<i>колії та будуючи мости, — не заради вищих ідеалів, а лише тому, що їй це подобається (АРП1, 305).</i>
49.	<i>When a man thinks he's good-that's when he's <u>rotten</u> (AS, 264).</i>	<i>Коли людина вважає себе наймилосерднішою і найрозумнішою, вона починає <u>гнити</u> (АРП1, 307).</i>
50.	<i>"That's why nobody can deal with you or talk to you – because you're <u>inhuman</u>." (AS, 301).</i>	<i>— Саме тому ніхто не хоче мати з тобою справ, навіть розмовляти! Ти <u>не маєш нічого людського!</u> (АРП1, 351).</i>
51.	<i>"You can't expect people to sacrifice the entire steel industry of the nation to your <u>selfish interests</u> and – "(AS, 302).</i>	<i>— Яке ти маєш право вважати, що всю сталеливарну промисловість країни має бути кинута на догоду <u>твоїм інтересам</u> і... (АРП1, 352).</i>
52.	<i>That's <u>the immense selfishness</u> of the Puritan. You'd let the whole world perish rather than soil that immaculate self of yours with a single spot of which you'd have to be ashamed (AS, 305).</i>	<i>І тому, як і належить пуританину, ти <u>несамовитий егоїст</u>, готовий занастити весь світ, аби тільки ніщо не заплямувало твоєї бездоганної особи і не стало причиною твого сорому (АРП1, 356).</i>
53.	<i>"I don't know whether I can promise you any special consideration, inasmuch as I must hold the national welfare above <u>any private privileges or interests</u> which –" (AS, 310).</i>	<i>— Та не впевнений, чи можу гарантувати вам особливу увагу, адже звик ставити добробут нації вище за <u>будь-які приватні привілеї та зиски</u>, що... (АРП1, 362).</i>
54.	<i>I was defeated by <u>the selfish greed</u> of those around me. I couldn't establish a system of brotherhood and love in</i>	<i>Мене занастили <u>людські егоїзм і зажерливість</u>. Я не зміг запровадити любов і братерство лише в одному</i>

	<i>just one small state, amidst a nation of <u>profit-seekers</u> and <u>dollar-grubbers</u> (AS, 312).</i>	<i>невеличкому штаті, оточеному величезним натовпом, який <u>прагне лише наживи і мріє хапонути зайвий долар</u> (АРП1, 364).</i>
55.	<i>But do you think anybody gave us any encouragement? They did not. Not those <u>greedy, entrenched vultures of privilege!</u> (AS, 315).</i>	<i>Та, думаєте, нас хтось підтримав? Дзуськи. Жоден із цих <u>жадібних привілейованих круків!</u> (АРП1, 367).</i>
56.	<i>In the eyes of his contemporaries, he was a man who had committed <u>the one unforgivable sin: he was proud of his wealth</u> (AS, 316).</i>	<i>Сучасники дорікали йому <u>єдиним непростимим для них гріхом: Малліган пишався своїм багатством</u> (АРП1, 369).</i>
57.	<i>"Midas Mulligan was a vicious bastard with <u>a dollar sign stamped on his heart,</u>" said Lee Hunsacker, in the fumes of the acrid stew (AS, 317).</i>	<i>— Мідас Маллігон був гріховодний сучий син. <u>На його серці назавжди було викарбовано знак долара,</u> — із хмарки ядучих бульйонних випарів провадив Лі Гансекер (АРП1, 370).</i>
58.	<i>Why did my plans for my own future have to depend upon the arbitrary opinion of <u>a selfish monopolist?</u> (AS, 317).</i>	<i>Чому моє майбутнє мало залежати від забганки <u>самодура-монополіста?</u> (АРП1, 370).</i>
59.	<i>You people let Jed Starnes grow <u>filthy rich</u> on that factory, but you wouldn't give us a break. It was the same factory (AS, 319).</i>	<i>Це завдяки вам Джед Старнс так <u>непристоїно розбагатів.</u> Але з нами не поділилися й крихтою, хоча завод був такий само (АРП1, 372).</i>
60.	<i>My father was an evil man who cared for nothing but business. He <u>had no time for love, only for money</u> (AS,</i>	<i>Батько був поганою людиною, його нічого, крім бізнесу, не обходило. Він <u>не мав часу, щоб любити, не</u></i>

	322).	<u>цікавився нічим, крім грошей</u> (АРП1, 376).
61.	<i>We were defeated by the greed, <u>the selfishness</u> and the base, animal nature of men. It was the eternal conflict between spirit and matter, between soul and body</i> (AS, 322).	<i>І зазнали поразки не через жадібність, <u>егоїзм</u> чи тваринну людську натуру, а через споконвічний конфлікт духу та матерії, душі та тіла</i> (АРП1, 376).
62.	<i>We have a much tougher problem than Wyatt ever had, because he started from scratch while we have to deal with the disfigured wreckage of an act of vicious, <u>anti-social sabotage</u> which ...</i> (AS, 343).	<i>У нас значно серйозніша проблема, ніж була у Ваятта: він починав із нуля, ми ж натомість маємо справу з понівеченими уламками після акту злісного, <u>антисоціального саботажу</u>, який...</i> (АРП2, 13).
63.	<i>I most <u>selfishly</u> wish I could help you, because, you see, this has been my hardest problem--trying to find men of talent for my own staff</i> (AS, 357).	<i>Я хотів би вам допомогти з <u>егоїстичних міркувань</u>, тому що, розумієте, серед моїх найбільших проблем — намагання знайти талановиту людину для власного колективу</i> (АРП2, 28).
64.	<i>Apparently, the young man <u>had no desire to work for the good of society or the welfare of science</u></i> (AS, 359).	<i>— Очевидно, той молодик <u>не бажав працювати на благо суспільства чи задля процвітання науки</u></i> (АРП2, 30).
65.	<i>"Do you understand that it's nothing but <u>vicious self-indulgence</u> on my part? I'm not doing it for your pleasure, but for mine."</i> (AS, 370).	<i>— Чи розумієш ти, що з мого боку — це <u>порочне потурання власним слабкостям</u>? Я роблю це не задля твого задоволення, а задля свого</i> (АРП2, 44).
66.	<i>One gang in Washington is yelling</i>	<i>Одна банда у Вашингтоні кричить,</i>

	<i>that I am expanding too much and something should be done to stop me, because I am becoming <u>a monopoly</u> (AS, 383).</i>	<i>начебто я занадто швидко розширююся, тому це слід зупинити, бо я перетворююся на <u>монополію</u> (АРП2, 59).</i>
67.	<i>Another gang in Washington is yelling that I am not expanding enough and something should be done to let the government seize my mines, because I am <u>greedy for profits</u> and unwilling to satisfy the public's need of fuel (AS, 383).</i>	<i>Інша банда у Вашингтоні кричить, що я розширююся повільно, тому уряд має відібрати в мене копальні, бо я <u>жадібний до прибутків</u> і не хочу задовольняти потреб громадськості у пальному (АРП2, 59).</i>
68.	<i>My sister is a ruthless, <u>conceited bitch</u>, who won't take anyone's ideas but her own.... (AS, 389).</i>	<i>Моя сестра — безжалісна, <u>марнославна сука</u>, яка не приймає ідей інших, тільки свої... (АРП2, 66).</i>
69.	<i>They feel <u>no concern for anyone's need</u> ... or weakness. <u>No concern</u> ... and no pity ... (AS, 389).</i>	<i>Їх не хвилюють потреби інших... чи слабкості. <u>Жодного зацікавлення</u>... і <u>жодного жалю</u>... (АРП2, 66).</i>
70.	<i>Cherryl watched her walk away, and thought that Jim had been right: this sister of his was a <u>creature of cold evil</u> who had given her no response, no acknowledgment, no emotion of any kind except a touch of something that looked like an astonished, indifferent amusement (AS: 396).</i>	<i>Шеріл спостерігала, як вона іде геть, і думала, що Джим цілком має рацію: його сестра — <u>творіння холодного зла</u>, яке не дає жодної відповіді, жодного підтвердження, жодної емоції, лише дотик якогось задоволення, ледь забарвленого байдужістю та здивуванням (АРП2, 75).</i>
71.	<i>They are nothing but stuffy, middle-class vulgarians or else <u>predatory savages</u> like Rearden (AS, 404).</i>	<i>Бо вони лише нудні парвеню середнього класу чи ще якісь <u>хижі дикуни</u> штибу Ріардена (АРП2, 84).</i>

72.	<i>We will set men free of <u>the rule of the dollar</u>. We will release our spiritual aims from dependence on the owners of material means. We will liberate our culture from <u>the stranglehold of the profit-chasers</u> (AS, 404).</i>	<i>Ми визволимо людей від <u>правління долара</u>. І вивільнимо наші духовні цілі з залежності від <u>власників матеріальних благ</u>. Ми звільнимо нашу культуру з <u>мертвої хватки мисливців за прибутком</u> (АРП2, 84).</i>
73.	<i>Now would you care to be a martyr for an issue of principle, only in circumstances where nobody will know that that's what you are – nobody but you and me – where you won't get a chance to breathe a word about the issue or the principle – where you won't be a hero, the creator of a spectacular new metal, making a stand against enemies whose actions might appear somewhat shabby in the eyes of the public – where you won't be a hero, but <u>a common criminal</u>, a greedy industrialist who's <u>cheated the law</u> for a plain motive of profit, a racketeer of the black market who's broken the national regulations designed to protect the public welfare – a hero without glory and without public, who'll accomplish no more than about half a column of</i>	<i>Невже вам захочеться бути мучеником в ім'я принципів за обставин, коли ніхто про це не знатиме, тільки ви і я; де ви не матимете шансу бо-дай слово видихнути на захист принципів, де ви не будете героєм, творцем нового ефектного металу, не зможете протистояти ворогам, чії дії в очах публіки матимуть незугарний вигляд; обставинах, за яких ви станете не героєм, а <u>звичайним злочинцем</u>, жадібним промисловцем, який <u>обійшов закон заради прибутку</u>, рекетиром із чорного ринку, який переступив державні закони, створені, щоб захищати публічний добробут, героєм без слави та глядачів, який отримає хіба що півколонки у газеті десь на п'ятій шпальті, — невже ви хотіли б стати таким мучеником? (АРП2, 120).</i>

	<i>newsprint somewhere on page five – now would you still care to be that kind of martyr? (AS, 434).</i>	
74.	<i>"Haven't you <u>always placed your self-interest above all else?</u>" (AS, 437).</i>	<i>— Хіба ви завжди не ставили власних інтересів понад інтересами інших? (АРП2, 124).</i>
75.	<i>You have been called <u>selfish</u> for the courage of acting on your own judgment and bearing sole responsibility for your own life (AS, 454).</i>	<i>Вас називали <u>егоїстичним</u> за сміливість діяти на власний розсуд і самому нести відповідальність за власне життя (АРП2, 144).</i>
76.	<i>You have been called <u>cruel</u> for your unyielding integrity. You have been called <u>anti-social</u> for the vision that made you venture upon undiscovered roads (AS, 454).</i>	<i>Жорстоким — через непохитну цілісність; <u>антисоціальним</u> — через бачення, яке дало вам можливість наважитися на подорожі невідкритими шляхами (АРП2, 144).</i>
77.	<i>You have been called <u>ruthless</u> for the strength and self-discipline of your drive to your purpose (AS, 454).</i>	<i><u>Безжальним</u> вас назвали через силу та самодисципліну, цілеспрямований рух до мети (АРП2, 144).</i>
78.	<i>"Oh, I know that you think you're fighting for some sort of principle -- but actually it's only <u>a matter of your incredible conceit</u>. You're doing it for no better reason than because you think you're right." (AS, 463).</i>	<i>— О, я знаю, що ти віриш, начебто борешся за якісь там принципи, але ж насправді <u>все через твоє неймовірне марнославство</u>. Ти робиш це лише тому, що впевнений у власній правоті (АРП2, 155).</i>
79.	<i>That's the conceit I'm talking about – the idea that it matters who's right or wrong. It's <u>the most insufferable form</u></i>	<i>— Я кажу про пихатість, про ідею, начебто має якесь значення, хто правий, а хто помиляється. Це <u>най-</u></i>

	<i>of vanity, this insistence on always doing right (AS, 463).</i>	<i>нестерпніша форма марносластва, таке наполягання на вічній своїй правоті (АРП2, 155).</i>
80.	<i>Businessmen are taking advantage of the national emergency in order to make money. They <u>break the regulations</u> which protect the common welfare of all – for the sake of their own personal gain (AS, 467).</i>	<i>Бізнесмени користуються з надзвичайного стану в нашій країні й заробляють гроші. Вони <u>ламають закони</u>, які захищають загальне благополуччя, і роблять це заради особистої наживи (АРП2, 160).</i>
81.	<i>They pursue <u>a ruthless, grasping, grabbing, anti-social policy, based on nothing but plain, selfish greed</u> (AS, 467).</i>	<i>Вони ведуть <u>безжальну, жадібну, антисоціальну політику, політику привласнення</u>, що спирається на звичайну егоїстичну <u>жадобу</u> (АРП2, 160).</i>
82.	<i>For a month in advance, the people who filled the courtroom had been told by the press that they would see the man who was a greedy <u>enemy of society</u>; but they had come to see the man who had invented Rearden Metal (AS, 475).</i>	<i>Ще місяць тому преса товкмачила людям, які мали заповнити судову залу, що вони побачать жадібного ворога суспільства. Люди натомість прийшли подивитися на винахідника ріарден-металу (АРП2, 169).</i>
83.	<i>The crowd knew from the newspapers that he represented <u>the evil of ruthless wealth</u>; and – as they praised the virtue of chastity, then ran to see any movie that displayed a half-naked female on its posters--so they came to see him; evil, at least,</i>	<i>Натовп знав із газет, що Ріарден утілював зло безжального багатства; так само, як ці люди прославляли чесноту цнотливості, а потім мчали на перегляд першого-ліпшого фільму, якщо на постерах було зображено напівоголену</i>

	<i>did not have the stale hopelessness of a bromide which none believed and none dared to challenge (AS, 475).</i>	<i>жінку, — вони прийшли зараз подивитися на нього (АРП2, 169).</i>
84.	<i>The newspapers had snarled that the cause of the country's troubles, as this case demonstrated, was the selfish greed of rich industrialists; that it was men like Hank Rearden who were to blame for the shrinking diet, the falling temperature and the cracking roofs in the homes of the nation; that if it had not been for men who <u>broke regulations and hampered the government's plans</u>, prosperity would have been achieved long ago; and that a man like Hank Rearden was prompted by nothing but the profit motive (AS, 476).</i>	<i>Газети бубніли, що причиною проблем у країні, ілюстрованих цією справою, була егоїстична жадоба багатих промисловців. Що саме такі люди, як Генк Ріарден, винні у дедалі стриманішій дієті громадян, низькій температурі та тріщинах у дахах їхніх домівок. Що якби не ці <u>глитаї</u>, які <u>нехтували законами та заважали планам уряду</u>, країна давно досягнула б процвітання. І що люди на кшталт Генка Ріардена керувалися винятково прагненням наживи (АРП2, 170).</i>
85.	<i>This last was stated without explanation or elaboration, as if the words "profit motive" were the <u>self-evident brand of ultimate evil</u> (AS, 476).</i>	<i>Це останнє твердження ніяк не пояснювали і не аргументували, ніби слова «прагнення наживи» <u>самі собою означали абсолютне зло</u> (АРП2, 170).</i>
86.	<i>The crowd remembered that these same newspapers, less than two years ago, had screamed that the production of Rearden Metal should be forbidden, because its producer</i>	<i>Юрба пам'ятала: менше, ніж два роки тому, ці ж такі газети волали, що ріарден-метал слід заборонити, мовляв, виробник заради власної наживи загрожує людським</i>

	<i>was endangering people's lives for the sake of his greed; they remembered that the man in gray had ridden in the cab of the first engine to run over a track of his own Metal; and that he was now on trial for <u>the greedy crime of withholding from the public a load of the Metal which it had been his greedy crime to offer in the public market</u> (AS, 476).</i>	<i>життям. Вони пам'ятали, що цей чоловік у сірому перший проїхався у кабіні паротяга колією, виготовленою із його власного металу. І що сьогодні над ним розпочато суд <u>за злочин</u>: через свою жадобу він приховав від людей великий об'єм металу, виставивши його — так само захланно та злочинно — на відкритий ринок (АРП2, 170).</i>
87.	<i>"Surely, Mr. Rearden, you wouldn't want your attitude to be misunderstood. You wouldn't want to give support to the widespread impression that you are a man devoid of social conscience, who <u>feels no concern for the welfare of his fellows</u> and works for nothing but his own profit." (AS, 480).</i>	<i>Ви ж не хочете підтримати поширеного враження, начебто уникаєте соціальної відповідальності, <u>не дбаєте про добробут ваших співгромадян і працюєте винятково</u> задля власного збагачення (АРП2, 174).</i>
88.	<i>"<u>I work for nothing but my own profit. I earn it.</u>" (AS, 480).</i>	<i>— Я <u>працюю винятково</u> задля <u>прибутку</u>. Я заробляю ці гроші (АРП2, 175).</i>
89.	<i>It's just that there's no profits for them--that's why they're letting you perish, those <u>greedy parasites!</u> (AS, 520).</i>	<i>Просто бізнес не дає прибутків. Ось чому ці <u>жадібні паразити</u> кидають вас на загибель! (АРП2, 222).</i>
90.	<i>"It's all right for you, you've got a</i>	<i>— Вам добре, у вас пальто і</i>

	<i>good overcoat and a private car, but you won't give us any trains, you and <u>all the selfish</u> – " (AS, 520).</i>	<i>приватний вагон, а нам ви ніяких потягів не даєте, <u>разом зі своїми егоїстичними...</u> (АРП2, 222).</i>
91.	<i>You've given me nothing, you've sacrificed nothing, <u>you've never been concerned with anything but yourself</u> - your work, your mills, your talent, your mistress! (AS, 529).</i>	<i>Ти нічого мені не дав, нічим не пожертвував заради мене, <u>ніколи нічим не цікавився, крім себе самого,</u> своєї роботи, заводу, таланту, коханки! (АРП2, 233).</i>
92.	<i>Will you <u>sacrifice me to your animal desire</u>? Are you as vicious and selfish as that? Can you buy your pleasure at the price of my suffering? (AS, 529).</i>	<i>Невже ти <u>принесеш мене в жертву своєму тваринному бажанню</u>? Невже ти такий лихий і егоїстичний? Купуєш власне задоволення ціною мого страждання? (АРП2, 233).</i>
93.	<i>Should we sacrifice the contentment of the whole of mankind to <u>the greed of a few non-conformists</u>? (AS, 543).</i>	<i>Невже ми повинні пожертвувати задоволенням усього людства заради <u>жадоби кількох нонконформістів</u>? (АРП2, 251).</i>
94.	<i>It's a <u>national catastrophe</u>! What the matter with you? Don't you see that it's <u>a fatal blow</u>? It will <u>break the last of the country's morale and economy</u>! (AS, 1001)</i>	<i>Це <u>державна катастрофа</u>! Що з тобою таке? Невже ти не розумієш, який це <u>фатальний удар</u>? <u>Розпадуться</u> залишки моралі й економіки в країні (АРП3, 370) .</i>
95.	<i>Reality demands of man that he <u>act for his own rational interest</u>; your gun demands of him that he act against it (AS, 1023).</i>	<i>Реальність вимагає від людини <u>діяти згідно з власним раціональним інтересом</u>. Ваш пістолет вимагає від іншої людини симетричних дій (АРП3, 397) .</i>

96.	<i>This much is true: the most selfish of all things is the <u>independent mind</u> that recognizes no authority higher than its own and no value higher than its judgment of truth (AS,1030).</i>	<i>Це правда: <u>незалежний розум</u>, який не визнає влади, вищої за себе самого, і цінності вищої, ніж власні міркування про правду, — вияв найбільшого егоїзму (АРПЗ, 405) .</i>
97.	<i>Your code declares that the rational man must sacrifice himself to the irrational, <u>the independent man</u> to parasites, the honest man to the dishonest, the man of justice to the unjust, the productive man to thieving loafers, the man of integrity to compromising knaves, the man of self-esteem to sniveling neurotics (AS, 1032).</i>	<i>Згідно з вашим кодексом, раціональна людина повинна віддавати себе в жертву нераціональним людям, <u>незалежна людина</u> — паразитам, чесна — брехунам, справедлива — нечестивцям, продуктивна — злодіям і неробам, цілісна — схильним до компромісу шахраям, людина з високою самооцінкою — тюхтіям-невротикам (АРП, 408) .</i>
98.	<i>Once, you believed it was ‘only a compromise’: you conceded it was <u>evil to live for yourself</u>, but moral to live for the sake of your children (AS, 1055).</i>	<i>Колись ви повірили, що це «лише компроміс»: визнали, що <u>жити заради себе</u> — зло, натомість жити заради дітей — високоморально (АРПЗ, 436).</i>
99.	<i>Now that you know the truth about your world, stop supporting your <u>own destroyers</u> (AS, 1066).</i>	<i>Тепер, коли ви знаєте правду про цей світ, перестаньте підтримувати <u>власних убивць</u> (АРПЗ, 449).</i>
100.	<i>One cannot hope to maintain one’s life by accepting bribes to condone one’s <u>destruction</u> (AS, 1066).</i>	<i>Людина не повинна брати хабарів за свою згоду не помічати <u>деструкції</u> (АРПЗ, 449).</i>

SUMMARY

This master degree thesis is focused on the lingual means of the concept EGOISM verbalisation in Ayn Rand's novel "*Atlas Shrugged*" and ways of their Ukrainian translation.

The purpose of the study. The purpose is to study linguistic means of verbalization of the concept EGOISM in Ayn Rand's novel "*Atlas Shrugged*" and to analyze ways their reproduction in the Ukrainian language.

In accordance with the stated purpose, study has the following **objectives**:

- to clarify the definition of the concept in the Ukrainian and foreign linguistic works;
- to study the linguistic and translation aspects of the concept;
- to consider linguistic means of verbalization of the concept;
- to determine the discursive characteristics of fictional texts;
- to explore the linguistic means of verbalizing the concept EGOISM in the novel "*Atlas Shrugged*";
- to identify and characterize the conceptual metaphors used to reflect the concept EGOISM in the novel "*Atlas Shrugged*";
- to analyse the specifics of the reproduction of linguistic means of concept EGOISM verbalization in the Ukrainian translation of the novel "*Atlas Shrugged*";
- to describe the features of the use of translation transformations to reproduce the linguistic means of concept EGOISM verbalization in the Ukrainian language.

The object of the study is the concept EGOISM in Ayn Rand's novel "*Atlas Shrugged*".

The subject of the study is the lingual means of the concept EGOISM verbalisation in Ayn Rand's novel "*Atlas Shrugged*" and ways of their Ukrainian translation.

The methods of research. In the master degree thesis the following methods were used:

- continuous sampling method (for selecting the material of practical research);
- method of conceptual analysis (for practical research of the concept EGOISM);
- the method of translation analysis (to identify and describe the translation transformations used in the translation of means of the concept EGOISM verbalization);
- the method of comparative analysis (to compare the English means of the concept EGOISM verbalization with their counterparts in the Ukrainian language);
- the method of quantitative calculations (to establish the quantitative ratio of the means of the concept EGOISM verbalization, conceptual metaphors, as well as for the quantitative representing ways of translating the means of the concept EGOISM verbalization).

The concept is one of the central categories of cognitive linguistics, which due to its complex and cognitive nature does not have a single approach to definition. In Ukrainian and Russian linguistics there are two approaches to the definition of the concept: linguocognitive and linguocultural ones. According to the linguocognitive approach, a concept is a structured unit of consciousness that reflects a set of generalized knowledge about the object of cognition. According to the linguo-cultural approach, a concept is a basic unit of culture in the human mind, which reflects a set of culturally determined values and ideas. In a foreign scientific paradigm, the concept is considered as a certain symbolic unit that represents certain information structures.

The information contained in the concepts becomes available only after their verbalization by language. In case of communicative necessity the concept can be verbalized by means of such language means as 1) direct nominations; 2) figurative

nominations; 3) synonyms; 4) derivatives; 5) stable phrases; 6) phraseological units; 7) aphorisms; 8) free phrases; 9) subjective definitions; 10) texts or a set of texts. Also, some of the conceptual information is represented by various mental representations, for the verbalization of which conceptual metaphors are often used, which provide and reveal connections between levels and layers of the concept.

The process of reproducing concepts in translation is one of the most difficult translator's challenges due to a number of factors. First, there may be differences between the cognitive processes of the author and the translator due to cultural characteristics. Second, the complex heterogeneous structure of the concept requires the reproduction of all its components and the preservation of logical connections between them, which provide interpretation and verbalization of the concept. Third, the complete or partial absence of equivalents due to the general and national specificity of languages and cultures requires usage of translation transformations in order to preserve the stylistic and pragmatic features of the original text.

Fictional discourse, in which we studied the realisation of the concept EGOISM, is a complex cognitive and communicative interaction of the author and the potential reader, taking into account linguistic and extralingual factors, which aims to influence the reader's worldview. The main features of artistic discourse are anthropocentrism and focus on form. Translation of fictional discourse texts is considered the most difficult type of translation activity, as it involves along with the content of the text the reproduction of ideas, images and feelings of the author and requires the translator's artistic skills to preserve the communicative effect on the target audience.

In order to determine the main linguistic means of verbalizing the concept EGOISM in Ayn Rand's novel "Atlas Shrugged", we analysed 100 fragments with different cases of realization of the concept and obtained the following results: when verbalizing the concept of EGOISM in Ayn Rand's novel the use of conceptual metaphors (75%) prevails over the use of lexical means of verbalization (25%).

In the course of the research it was established that in order to verbalize the concept EGOISM in the novel, Ayn Rand uses conceptual metaphors, which reveal both traditionally defined conceptual layers and layers created by the author. The most common conceptual metaphor used to verbalize the concept of EGOISM is EGOISM IS GREED (18%), followed by metaphors EGOISM IS INDIVIDUALISM (13%) and EGOISM IS RUTHLESSNESS (11%). They are followed by the conceptual metaphor EGOISM IS VICE (10%), then the metaphors EGOISM IS INDIFFERENCE and EGOISM IS DESTRUCTION have the same frequency (7%). The least used metaphors are EGOISM IS VANITY (5%) and EGOISM IS CRIME (4%).

The most common lexical means of verbalizing the concept of EGOISM is the use of free phrases that are synonymous with the lexical unit, which is a direct nomination of the concept (52%), followed by derivatives of the lexical unit "selfishness" (32%) and lexical unit "selfishness" itself (16%). According to the results of the research, the direct English-language nomination of the concept "egoism" and words derived from it are not used to verbalize the concept of EGOISM.

In the process of analysing the translation of 100 fragments, reflecting the means of the concept EGOISM verbalization, it was found that the translation of the novel "Atlas Shrugged" uses both equivalent translation and translation transformations.

The possibility of equivalent translation is due to the pan-European nature of the concept EGOISM. Equivalent translations in the translation of the novel are used in 18% of cases to convey abstract nouns and adjectives that reveal general cultural concepts and act as verbalizers of conceptual metaphors that reveal the main conceptual layers of the concept of EGOISM.

The translation transformations including lexical, grammatical and lexicogrammatical translation transformations are used in 82% of examples.

The most commonly used grammatical transformations (42%), including grammatical substitutions (14%), omissions (9%), addition (8%), transposition (6%) and zero transformation (5%), due to different grammatical structures of the Ukrainian and English languages and the difference in the topic-comment realization, leading to certain grammatical and semantic losses, which are compensated by grammatical translation transformations.

Lexical translation transformations are less often used (35%), including formal and lexical and semantic transformations. Formal transformations include practical transcription (6 units, 6%) and transcription (5 units, 5%), which are used to translate international words, mainly terms of foreign origin. Lexical and semantic transformations include differentiation (10 units, 10%), modulation (8 units, 8%), concretization (5 units, 5%), and generalization (1 unit, 1%). This result can be explained by the tendency of artistic translation to the accuracy and depth of meaning reproduction and stylistic colouring preservation, as well as the broader semantics of words characteristic of the English language.

The least used lexical and grammatical transformations (5 units, 5%), namely antonymous translation (3 units, 3%) and descriptive translation (2 units, 2%). The use of these transformations is due to differences in the grammatical structure of both languages and the lack of more economical ways of translation.

Thus, we can conclude that the translation of verbal means of the concept EGOISM verbalization in the texts of fiction discourse is a challenge to the skill of the translator and requires him to understand and adequately interpret the concept, as a reliable translation of verbal means of concept realization is an important step towards adequate reproduction of conceptual world picture, and thus contributes to the preservation of the author's worldview in order to reproduce its communicative intention – the impact on the worldview of potential readers. The analysis of the ways of translating the linguistic means of the concept EGOISM verbalization shows that the translator should take into account the lexical, grammatical and stylistic features of both languages, as well as take into account the culture of both languages.